

ΙΩΑΝΝΟΥ Κ. ΠΑΠΑΖΑΧΑΡΙΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ
ΤΗΣ ΑΓΩΝΙΖΟΜΕΝΗΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΓΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΟΣ
(Σελ. 163-214)

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΤΗΣ ΑΓΩΝΙΖΟΜΕΝΗΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΓΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΟΣ

«Οὐκ' οἶδατε ὅτι, ᾧ παριστάνετε ἑαυτοὺς δούλους
εἰς ὑπακοήν, δοῦλοί ἐστε, ᾧ ὑπακούετε...»

(Παύλου τοῦ Ἀποστόλου ἐπιστολὴ πρὸς Ρωμαίους ε' 16)

§ 1

Ὁ ἀγωνιζόμενος ἐπὶ τῆς γῆς κόσμος τῶν ἀνθρώπων.

I. Λέγει ὁ ἀπόστολος τῶν Ἑθνῶν καὶ τῆς Ἑλλάδος Παῦλος : «Εἰς τὸ περιπατήσαι ὑμεῖς ἁγίως τοῦ Θεοῦ, τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς εἰς τὴν ἐαυτοῦ βασιλείαν καὶ δόξαν»¹.

ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ταύτην θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ρίψωμεν ἐν βλέμμα εἰς τὸ ἀγίον βάθος τοῦ νοήματος τῆς ζωῆς «τῆς ἀγωνιζομένης ἐπὶ τῆς γῆς ἀνθρωπότητος» ἐν ᾧ τοῦ περιφρήμου φιλοσοφικοῦ προβλήματος «τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως».

II. 1. Τὸ θέμα συνδέεται πρὸς τὸ αἰώνιον καὶ ἀνήσυχον δίλημμα πάσης ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἀντικρουσούσης τὴν ἀγωνιώδη ἀπορίαν, ἐὰν ἔχῃ ἄρτι γὰρ ἡ ζωὴ αὐτῇ ἐν νόημα ἢ εἶναι τυχρὸν μίαν παράλογον ματαιότητος.

2. Ὅσῳκις τιθέμεθα ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ αἰσθανόμεθα ὅτι ἐγγί-
ζομεν τὴν φρίκην τοῦ μηδενός, τὰς κατὰ Jaspers² «ὀρμηκὰς καταστάσεις», τὰς ὁποίας συντροφεύει τὸ ἄλγος τῆς «ὑπερξίκαλης ἀγωνίας», ἐνεχούσης συγ-
κλονιστικὴν τραγικότητα. Εἶναι τὸ περίφημον ἀγωνιώδες πρόβλημα «τῆς αὐτομερίμνης».

3. Καὶ οἱ αἰῶνες «κυλοῦν». Καὶ τὰ ἀνθρώπινα τέκνα τῆς γῆς, γεμᾶτα ἀπὸ ἀνησυχίας καὶ πόλεμν, ζητοῦν μίαν ἀπάντησιν καὶ ὁπωσδήποτε μαζὺ μὲ αὐτὴν καὶ μίαν λύτρωσιν».

§ 2

Θέσις τοῦ προβλήματος τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως.

I. Κατὰ ταῦτα τὸ βασικὸν καὶ ἀποφασιστικὸν πρόβλημα, ὅπερ ἐμφανί-
ζεται ἐνώπιον ἡμῶν, πρόβλημα δέ, τὸ ὁποῖον ἀδύνατον νὰ μὴ ἦλθεν εἰς τὸν
νοῦν παντὸς στοχαζομένου ἀνθρώπου, ὅπερ ἄλλως τε ὑπῆρξε καὶ ἀρχαίο-

1. Α' πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολὴ, β' 12.

2. Karl Jaspers (γενν. 1883). Ἐκ τῶν ἔργων του : «Philosophie. 1932.», «Ver-
nunft und Existenz. 1935.», «Nietzsche. 1936.», «Existenzphilosophie. 1938.».

τατον τῆς σκεπτομένης ἀνθρωπότητος, πάντοτε δ' ἐπίκαιρον, ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐξῆς ἀπορίαν :

Δύναται νὰ γίνη λόγος περὶ ἐνὸς ἐλευθέρου ἀγῶνος τοῦ ἀνθρώπου γένους ἐπὶ τοῦ πλανήτου τῆς γῆς ἢ πρόκειται τυχὸν περὶ μιᾶς τραγικῆς αὐταπάτης τῶν πτωχοῦ ἀνθρώπου πνεύματος, ὕπερ διακατέχεται ὑπὸ τῆς ψευδαισθήσεως μιᾶς ἐλευθερίας ;

Καὶ τὸ ὑποῖον ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀδυνατεῖ τυχὸν νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι καὶ τὸ ἴδιον καὶ ὁ ἐπὶ τῆς γῆς ἀγὼν του «δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ κάποιος κρίκος» μιᾶς αἰτιοκρατικῆς ἀλύσεως τυχαίων φυσικῶν γεγονότων, ἥτοι τὸ προῖόν μιᾶς φυσικῆς καὶ ὕλικῆς ἀναγκαιότητος. Καὶ ἐπομένως ὅτι, τοῦλάχιστον ἀξιολογικῶς, ὅσα λέγονται καὶ ἐμφανίζονται ὡς ἱστορικαὶ δημιουργίαι τῆς ἀνθρωπότητος ἐξισούνται ἀπολύτως «μὲ τὸ ἀσύνειδο σούρσιμο τοῦ πρωτοπλάστου ἢ τοῦ σκουληκιοῦ στὸ βόρβορον»³.

II. 1. Τοιοῦτοτρόπως ἀντικρύζομεν τὸ ἐρώτημα :

Ἡ ἀνθρωπότης συνιστᾷ ἄπλοῦν ἐξάρτημα τῆς φύσεως, ὑποκειμένη πλήρως εἰς τὸν ἐν τῷ σύμπαντι κρατοῦντα ἀμείλικτον γενικὸν νόμον τῆς φυσικῆς αἰτιοκρατίας ;

Ἡ μήπως τυχὸν αὕτη ἀποτελεῖ ἀγωνιζόμενον κόσμον ἐλευθέρων ὄντων, κεκτημένων δυνάμιν αὐτοκαθορισμοῦ, αὐτοπροσδιορισμοῦ τῆς πορείας τῆς ζωῆς των ;

2. Ἀλλαις λέξεσι γεννᾶται ἡ ἀπορία, ἐὰν ἡ ἀνθρωπότης κατέχη τὴν ἱκανότητα δι' ἐλευθέρως ἐκλογῆς νὰ προσανατολίξῃ τὸν ἑαυτὸν τῆς πρὸς ἀξίας, νὰ καθιστᾷ αὐτὰς σκοποὺς τοῦ πῶθου τῆς καὶ τῆς δραστηριότητός τῆς καὶ τέλος νὰ χρησιμοποίῃ τὰς ἱκανότητάς τῆς χάριν πραγματώσεώς των ;⁴

III. Πρόκειται περὶ ἀντιθέσεως μεταξὺ ἀφ' ἐνὸς τῆς θεωρίας τῆς φύσεως καὶ τῆς νομοτελείας, ἀφ' ἐτέρου δὲ τῆς θεωρίας τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

§ 3

Διατυπωθεῖσαι σχετικαὶ ἀρχαὶ

I. Γενικῶς.—Αἱ δύο σχετικαὶ ἀρχαί, αἵτινες ἀνεφάνησαν καὶ αἱ ὑποῖαι ἠθέλησαν νὰ δώσωσιν ἀπάντησιν εἰς τὴν προκειμένην ἀπορίαν, εἶναι ἕνθεν μὲν ἡ ἀρχὴ τῆς ἐτεραρχίας, ἔνθεν δ' ἡ ἀρχὴ τῆς αὐταρχίας.

II. Ἀρχὴ τῆς ἐτεραρχίας.—1. Καὶ ἐν πρώτοις «ἡ ἀρχὴ τῆς ἐτεραρχίας» (Determinismus) θέλει νὰ ἀντικρύσῃ γυμνὴν τὴν ταπεινὴν καὶ ἄρα θλιβεράν

3. Ἐκφρασις α' Ἰωάννου Ν. Θεοδωρακοπούλου. Μαθήματα Φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ. Ἀθῆναι. 1956.» σ. 44.

4. Ὅρα σχετικῶς τὴν περίφημον ἐργασίαν περὶ τοῦ νοήματος τῆς ζωῆς τοῦ καταδιωχθέντος ὑπὸ τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ διασχήμου φιλοσόφου Johannes Hessen.

διὰ τὸν ἀνθρώπινον ἐγκλωσμὸν ἀλήθειαν, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀπλοῦν ζωικὸν εἶδος καὶ μένει δεδεμένος, ὡς καὶ πάντα τὰ λοιπὰ ζῶα καὶ ἅπαντα ἡ ὑπόλοιπος φύσις, εἰς τὸν ἀναλλοίωτον φυσικὸν νόμον. «Στὸν νόμο αὐτὸν εἶναι ἀπαρέγκλιτα δεμένος καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἐφ' ὅσον εἶναι καὶ αὐτὸς φύσις, σῶμα, ὄργανισμός, αἷμα». ⁵. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ὁ ἄνθρωπος ἀδυνατεῖ νὰ φύγῃ εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἐφ' ὅσον δὲν δύναται νὰ διαφύγῃ τὰ δεσμὰ τοῦ φυσικοῦ τούτου νόμου καὶ νὰ διασπάσῃ ταῦτα. Καὶ ὁ ὁποῖος φυσικὸς νόμος ἀποκαλύπτει εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ ἴδιος καὶ ὡς ὑπόστασις καὶ ὡς ὁρᾶσις εἶναι δημιουργήμα ὀρισμένης αἰτίας, ἥτις εἶναι ἀποτέλεσμα ἑτέρας αἰτίας καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. «χωρὶς μ' αὐτὸ νὰ μπορῇ νὰ σταματήσῃ πρὸθενά, νὰ ἐδραιωθῇ αὐτοῦπόστατα καὶ νὰ σταματήσῃ καταμετρῶντας τὶς ἄπειρες αἰτίες, τῶν ὁποίων αὐτὸς εἶναι τὸ ἀθροισματικὸ ἀποτέλεσμα» ⁵. Ἡτοι, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἀποκαλύπτει εἰς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ὅτι δὲν δύναται, ὑπερφρονοῦν, νὰ ἐκφύγῃ τῆς φυσικῆς νομοτελείας καὶ τῆς φυσικῆς ἀναγκαιότητος καὶ ὅτι εἶναι «ἀναπόσπαστο κομμάτι τῆς φυσικῆς ἀλυσίδας τῆς αἰτιότητος» ⁵.

Καὶ τοιοῦτοτρόπως πιστεύεται αὐτὶς ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἔργον τῆς φύσεως, ἀνήκει στὴν ἀλυσίδα τῶν φυσικῶν γεγονότων καὶ ἀποτελεῖ στὴν σειρά τῆς δημιουργίας ἓνα τυχαῖον γεγονός, ποὺ δὲν διαφέρει καθόλου ἀπὸ τὸ τελευταῖον σκουλήκι. Γι' αὐτὸ ὁ θάνατος ἐνὸς ἀνθρώπου, καὶ μάλιστα ἐνὸς σπουδαίου ἀνθρώπου, ἂν τὸν ἐξετάσῃ κανεὶς, σύμφωνα μὲ τὴν νομοτέλεια, μὲ τὸν νόμον τῆς φυσικῆς ἀναγκαιότητος, ἐπειδὴ εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς αἰτίας, δὲν διαφέρει καθόλου ἀπ' τὸ θάνατον ἐνὸς κατωτάτου ζωικοῦ ὄργανισμοῦ ἢ καὶ ἐνὸς ἀοράτου μικροβίου. Εἴτε ἓνας μεγάλος ἄνθρωπος πεθαίνει, εἴτε ἓνα τιποτένιο μικρόβιο, τὸ πρᾶγμα, ἂν τὸ ἐξετάσῃ κανεὶς κατὰ τὸ νόμον τὸ φυσικόν, εἶναι τὸ ἴδιον».

2. Εἶναι θεωρία, ἥτις, ἐρειδομένη τυφλῶς ἐπὶ τοῦ λογικοῦ σχήματος τῆς ἐπιστήμης τῆς βιολογίας, ὑποστηρίζει ὅτι ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζονται ὡς ἱστορικαὶ πράξεις τῆς ἀνθρωπότητος, δὲν διαφέρουσι παντάπασιν τῶν μηχανικῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν.

3. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἡ ἀρχὴ τῆς ἑτεραρχίας δὲν διαβλέπει σκοπούς εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ εἰς τὴν ζωὴν τοῦ κόσμου τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἀντιθέτως καταλήγει εἰς τὴν πίστιν ὅτι ἡ πορεία τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι συνέχισις τοῦ φυσικοῦ ἔργου, ἥτοι εἰς τὸ δόγμα τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ, κατὰ τὸ ὁποῖον «συνεχίζεται καὶ στὴν ἱστορίαν ἡ φυσικὴ γένεσις», «οἱ ἀγῶνες στὴν ἱστορίαν εἶναι τὸ ἀνάλογο τῶν ἀγώνων στὴν φύσιν» ⁶ καὶ ὁ φυσικὸς νόμος λειτουργεῖ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τῆς ἱστορικῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος.

5. Ἐκφράσις α' Ιωάννου Ν. Θεοδωρακοπούλου. Μαθήματα Φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ. Ἀθήναι. 1956.» σ. 38, 41, 43, 47.

6. Σχετικῶς α' Ιωάννου Ν. Θεοδωρακοπούλου. Αὐτόθι.» σ. 47.

4. Διὸ καὶ τελικῶς ἡ θεωρία τῆς ἑτεραρχίας, σκεπτομένη βιολογικῶς καὶ φυσιοκρατικῶς, διακηρύσσει ὅτι ἡ πορεία τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος ἀκολουθεῖ ἀναπότρεπτον προδιάταξιν εἰμαρμένης ἢ πεπωμένης, ἥτοι διαλαλεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς μοιροκρατίας. Διότι δέχεται ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία εἶναι προέκτασις τῆς φύσεως, ὅτι ἡ πορεία τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς δράσεως τῶν ἰδίων, ἀλλὰ καθορίζεται ὑπὸ ἐξωτερικῆς ἀλύσεως τυχαίων αἰτίων. Καὶ συνεπῶς ἡ εὐτυχία ἢ ἡ δυστυχία τῶν ἀνθρώπων χαράσσεται ὑπὸ τῶν ἐν λόγῳ τυχαίων αἰτίων, ἅτινα δρῶσιν ὡς ἐξωτερικαὶ ἀνεξάρτητοι καὶ αὐτοτελεῖς δυνάμεις, καὶ οὐχὶ ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργημάτων, τῶν εὐστόχων ἢ τῶν ἀστόχων.

Τὰς αὐτοτελεῖς δὲ ταύτας δυνάμεις τῶν τυχαίων συντελεστῶν ἐθεοποίησε μεταξὺ ἄλλων καὶ ἡ ἐλληνικὴ ἀρχαιότης, διότι ἐπίστευε καὶ ἐλάτρευε τὰς τρεῖς Θεὰς τῆς Εἰμαρμένης, τὰς Μοῖρας (Parcae). Καὶ μάλιστα ἐτοποθέτησε ταύτας εἰς ἀνωτέραν θέσιν ἢ τοὺς λοιποὺς Θεοὺς, οἱ ὅποιοι καὶ αὐτοὶ ὑποτάσσονται εἰς τὰ κελεύσματα τῶν Μοιρῶν. Διότι τὰς ἀποφάσεις τῶν Μοιρῶν οὐδὲ ὁ Ζεὺς δύναται νὰ ἀνατρέψῃ, διαλαλεῖ ὁ Πίνδαρος ⁷.

Αἱ Μοῖραι αὖται, εἰς τὴν φαντασίαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἐλόλυσαν καὶ φέρουσαν στέμματα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των ἐκλωθον τὸ νῆμα τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος, διαμοιράζουσαν τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν, τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν δυστυχίαν. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργεῖτο, συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν πίστιν, ἁρμονία εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν ἀπὸ τὰς τρεῖς Μοιρᾶς, τὴν Ἀχρεσιν διὰ τὰ παλαιά, τὴν Κλωθὴ διὰ τὰ παρόντα καὶ τὴν Ἄτροπον διὰ τὰ μέλλοντα ⁸.

Εἶναι ἐνδιαφέρον ὅτι οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες, οἵτινες, ὡς γνωστόν, διεφύλαξαν ἐπαρκῶς ὀρισμέναις ἰδέαις τῆς ἀρχαίας μυθολογίας, μετὰ τινὰς τροποποιήσεις καὶ μεταβολάς, διετήρησαν καὶ τὴν ἀνάμνησιν τῶν τριῶν Μοιρῶν ἐντὸς τῆς δημοτικῆς αὐτῶν ποιήσεως. Ἐκ τῆς τριάδος τῶν γυναικῶν τούτων ἡ μία κρατεῖ ἓνα μέγαν χάριτον κατὰλογον, ἐν ᾧ γράφει τὰ ὀνόματα τῶν θυμάτων, ἡ δευτέρα εἶναι ὀπλισμένη «μετὰ κοπτερὰ ψαλίδι», δι' ὧν τραυμα-

7. Πίνδαρος Πυθινίκ. 12, 30. Πρβλ. σχετικῶς «Βασιλεῖον X. Ἰωαννίδου. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ οἱ Στωικοὶ φιλόσοφοι. Θεσσαλονίκη. 1934.» σ. 21 : Κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους καὶ πολὺ μεταγενέστερον παρατηρεῖται μία ἀδιέκοπτος σύγκρουσις καὶ συναγωνισμὸς τῆς ἐξουσίας τῆς Εἰμαρμένης πρὸς τὴν τῶν Θεῶν, οἱ δὲ ποιηταὶ κατὰ κανόνα δίδουσι τὴν ὑπεροχὴν εἰς τὰς Μοῖρας.

8. Ὅρα Πλάτωνος Πολιτεία I 617 C. Ξεν. Ἑλλ. 6, 3, 6. Πρβλ. Λουκιανὸν Νεκρ. διαλ. Α' 189 ἐκδ. Jacobitz : «ἐπακένκλωστο αὐτῇ ὑπὸ τῆς μοῖρας καὶ μετὰ πάσης ἀνάγκης προστεταγμένα ἦν αὐτῇ ταῦτα καὶ ὑπέρτης ἦν, ὧν ἡ Κλωθὴ προσέταττε». Περὶ τούτου «Κωνστ. Γ. Γαρδίκας. Ἑγκληματολογία. Τόμος Β'. Τεῦχος Α'. Ἀθῆναι. 1947.» σ. 283. Παρ' Ὁμήρῳ γίνεται λόγος καὶ περὶ πλαστήγγων, ἐν αἷς ἐζυγίζοντο α' τύχαι τῶν ἀνθρώπων (χρύσεια πατήρ ἐτίταινε τέλαντα) Θ. 69 X 209.

τίζει, καὶ τέλος ἡ τρίτη ἔχει ἐν σάρωθρον, ἵνα σαρώνη ἐκ τῆς ζωῆς τοῦς θανατουμένους⁹.

Ὑπενθυμίζομεν ἐν συνεχείᾳ καὶ τὴν σύγχρονον παρομοίαν πίστιν τοῦ Ἰσλαμισμού εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀλλάχ καθοριζόμενον πεπωμένον κᾶδρ ἡ κισμέτ. Διότι, κατὰ τὸ κοράνιον, ἡ πορεία τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι προδιαγεγραμμένη ἐν οὐρανίᾳ βίβλῳ, ὁρίζουσα τὴν πορείαν τῶν πάντων ἐν τῇ οἰκουμένῃ¹⁰.

5. Τούτων ὅμως οὕτως ἐχόντων, ἀποβαίνει πλέον ὁρθολογικὰς τὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν λογικῶς νὰ συμβιβασθῇ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐτεροαρχίας πρὸς οἰανδήποτε ἐννοίαν ἀσκήσεως ἀγῶνος ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς των.

Καὶ τοῦτο, διότι προϋπόθεσις ἀρεσκτοῦ τῆς ἀσκήσεως ἀγῶνος ἐκ μέρους τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ἡ ὑπαρξίς δυνατότητος τῆς ἐπιδράσεως τῆς δράσεως αὐτῆς ἐπὶ τὴν πορείαν τῆς ζωῆς της. Ἐὰν ὅμως ᾔθελεν ὑποτεθῇ ὅτι οὐδεμία τεχνιτὴ ἐνέργεια εἶναι ἱκανὴ νὰ ἀλλοιώσῃ τὴν ἐκ τῆς αἰτιστοκρατικῆς νομοτελείας καθωρισμένην ἱστορικὴν πορείαν τοῦ κόσμου τῶν ἀνθρώπων, ἐν ταιούτῃ περιπτώσει οἷοσδήποτε ἀγῶν, ἀσκούμενος ὑπὸ τῆς ἀνθρωπότητος, θὰ ἀπέβαινε περιττός καὶ μάταιος. Ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς ταύτης, κρίνοντες τὴν ἄνω ἐκτεθεῖσαν θεωρίαν τῆς ἐτεροαρχίας, καταλήγουμεν εἰς τὸ πόρισμα ὅτι οἱ ἀποδεχόμενοι τὴν μοιρολατρικὴν ἀντίληψιν, ἤτοι τὴν μηχανικὴν νομοτέλειαν τῆς πορείας τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος, ἐὰν ᾔθελον νὰ ὦσι συνεπεῖς πρὸς τὴν ταιούτην τὴν πίστιν, θὰ ἠδύναντο βεβαίως νὰ δεχθῶσιν ὅτι ἡ ἀνθρωπότης δύναται τὸ πολὺ νὰ ἀσκήῃ μόνον ἐνστικτώδη μηχανικὴν καὶ οὐχὶ ἐλεύθερον ἐνσυνείδητον ἀγῶνα ἐπὶ τῆς γῆς ἐν τῇ ζωῇ ὑπὲρ ἐνὸς καλυτέρου μέλλοντος. Διότι ἀγῶν ἐνκνύει τῶν μοιραίων δεινῶν ἢ ὑπὲρ μὴ μοιραίας εὐτυχίας εἶναι μάταιος καὶ ἄρα περιττός, δεδομένου ὅτι «τὴν πεπωμένην οὐδ' ἂν εἴς ἐκφύγῃ».

Ὑπὸ τὴν ἐννοίαν δὲ ταύτην μηχανομενόμεν τὸν Spengler, ὅστις, ὡν συνεπὴς πρὸς τὴν πίστιν τοῦ ταύτην εἰς τὸ «μοιραῖον» (Schicksal), παρατηρεῖ ὅτι κυρίως εἰπεῖν δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμέν τι περισσότερον ἢ νὰ λάβωμεν ἀπλὴν γνῶσιν τοῦ τοιούτου μοιραίου¹¹.

9. «Claude Fauriel Δημοτικὰ Τραγούδια τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος. Εἰσαγωγή Νικολάου Ἀ. Βέη. Μετάφρασις Ἀπ. Δ. Χατζηγεωργαντοῦ. Ἀθήναι. 1956.» σ. 49 ἐπ. : «Προσωποποιήσεις. Τὰ στοιχεῖα. Αἱ μοῖραι. Εὐφημισμός.»

10. «Αὐτὸ ἦταν τὸ κισμέτι του», «σὺν ἔχεις κισμέτι, ὅλα σοῦ ἐρχονται βολικά». (Λέξις ἀραβικῆ «κισμέτ»). Τὸ «ριζικόν».

11. Πρβλ. «Π. Μελίτη. Γιὰ νὰ γίνῃ ὁ ἐλεγχος. Περιοδ. Ἀκτινές. Τεύχος 166. Ἀθήναι. 1955.» σ. 481 ἐπ. : «Ὅμως αὐτὸ τὸ «πεπωμένον» (δυσάρεστο ἢ εὐχάριστο), αὐτὴ τὴν «μοῖρα» (κακὴ ἢ καλὴ) καμμιά ἐμπειρία δὲν τὴν παρούσασε στὸν ἄνθρωπον. Εἶναι παρ- «μὸν a priori, ἡ καλότερα εἶναι πίστεις πρότασις. Μῖς πίστεως—ἐρξάτε, πρὸς προσφέρεται σὺν παραδεδεγμένην μάλλον, παρὰ γὰρ νὰ τὴν πάρῃς στὰ σοβαρά.»

6. Κατ' ἐξοχὴν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἀνθρωπότητος ἀρνεῖται καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ ὕλισμοῦ (Materialismus, «ματειαλισμός») ¹².

Πρόκειται περὶ τῆς κοσμοθεωρίας, ἣτις ἀνάγει τὴν πραγματικότητα ὁλοκληρωτικῶς εἰς τὴν ὕλην καὶ εἰς δυνάμεις, αἵτινες εἶναι παντελῶς ὑποταγμέναι εἰς τοὺς νόμους τῆς ὕλης. Μηχανοκρατικὴ ἀντίληψις τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀποτελούσης φύσιν ἀνθρωπότητος, διψῶσα, ὅπως ἅπαντα τὰ φαινόμενα τοῦ κόσμου, ἄρα καὶ τὰ ἀνθρώπινα, ἐπομένως δὲ καὶ τὰ ψυχικὰ, ἐρμηνεύσῃ βᾶσει τῶν νόμων τῆς κινήσεως τῶν φυσικῶν ὕλικῶν ἀτόμων.

Καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην οἱ ὕλισται πιστεύουσιν ὅτι εἶναι καιρὸς πλεόν ἡ διαφωτιζομένη ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἀνθρωπότης ἀφροσιθῇ εἰς τὰ πραγματικά, ἥτοι εἰς τὰ ὕλικα καθήκοντα τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς βίου της. Σκοπὸς τῶν εἶναι ἡ ἐν τῇ ψυχῇ τῆς ἀνθρωπότητος «ἀφύπνισις τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν φύσιν» καὶ τὴν ὕλην «καὶ ἡ καθοδήγησις εἰς τὴν χάριν, τὴν ὁποῖαν χαρίζει ἡ φυσικὴ», ἡ ὕλικὴ «ὑπαρξις, αἱ ἀπολαύσεις αὐτῆς καὶ τὰ καθήκοντα, τὰ ὁποῖα ἐπιβάλλει» ¹³.

7. Ἄλλ' ὁμοίως τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἀνθρωπότητος ἀρνεῖται ἡ διαφέρουσα ἀπὸ τινος ἀπόψεως τοῦ ὕλισμοῦ φιλοσοφία τοῦ νατουραλισμοῦ (naturalismus) ¹⁴.

Αὕτη παραδέχεται μὲν ὅτι τῆς φυσικῆς καὶ ὕλικῆς διαφέρει μία ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ πραγματικότης, οὐχ ἥττον, παραγνωρίζουσα τὴν ἰδιοτυπίαν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, ἐρμηνεύει ταύτην ἐκκινουῦσα ἐκ τῶν νόμων τῆς ὕλικῆς φύσεως. Βλέπει καὶ ἐρμηνεύει τὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπότητος «τρόπον τινὰ ἐκ τῶν κάτω», ἐκ τῆς φυσικῆς ὕλικῆς της πλευρᾶς ¹⁵. Ἐπειδὴ δὲ τὰ πάντα ἐν τῇ ὕλικῇ φύσει ὑπόκεινται εἰς μίαν νομοτέλειαν καὶ αἰτιοκρατίαν, καταλήγει ὁ naturalismus εἰς τὴν ἄρνησιν τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀνθρωπότητος ἐν τῷ κύκλῳ τῆς ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς πραγματικότητος.

Καὶ τοιουτοτρόπως ὁ naturalismus εἰδικῶς εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων ἀποβαίνει ἀναγκαίως μηχανοκρατία, αἰτιοκρατία (Determinismus) ¹⁶.

12. Ἐκ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας: «Th. L. Häring. Die Materialisierung des Geistes. 1919.», «L. Woltmann. Der historische Materialismus. 1900.», «A. Willwoll. Seele und Geist. 1938.» (2. und 10. kap.), «Hans Driesch. Die Ueberwindung des Materialismus. Zürich. 1935.»

13. «Νικολάου Ἰ. Λούβαρι. Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας. Τόμος Β'. Ἀθήναι. 1933.» σ. 194.

14. Ἐκ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας: «A. M. Weiss. Natur und Uebernatur. 4. Aufl. 1907.»

15. Σχετικῶς «Johannes Hessen. Τὸ νόημα τῆς ζωῆς. Μετάφρασις ἐκ τῆς γ' γερμανικῆς ἐκδόσεως ἔτους 1947 ὑπὸ Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου. Ἀθήναι.» σ. 37.

16. Εἶδος «Biologismus». Σχετικῶς «Walter Brugger S. J. Philosophisches Wörterbuch. 3. Aufl. Freiburg. 1950.» σ. 228 ἐπ.

8. Ἄρα, ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἀντιλήψεων τῆς ἐτεραρχίας, μετατρέπεται ἡ ἀνθρωπότης εἰς ἄνευ τινὸς ἐλευθερίας «ρομπότ» καὶ παίγνιον τῶν φυσικῶν νόμων καὶ τῶν φυσικῶν δυνάμεων.

III. Ἀρχὴ τῆς αὐταρχίας.—1. Ἀντίθετος ἡ «ἀρχὴ τῆς αὐταρχίας» (Indeterminismus). Αὕτη, ὑποστηρίζουσα ὅτι ἡ ἀνθρωπότης κέκτῃται θεόθεν ἐν ἐκντῇ δύναμιν εὐγενεστάτην καὶ δραστηρίαν πρὸς αὐτάρκη δρᾶσιν, τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους δηλωθεῖσαν «ἐντελέχειαν», καταλήγει εἰς τὴν πίστιν ὅτι ἡ ἀνθρωπότης παρέχει ἡ ἰδίᾳ νόμον εἰς ἐαυτήν. διαχράσσει ἐλευθέρως καὶ ἄνευ δεσμεύσεων ἐξ αἰτιοκρατικῶν ἀλύσεων. δηλονότι ἐντελῶς αὐτονόμως. τὴν πορείαν τῆς ζωῆς τῆς.

Ἡ δὲ θεία προέλευσις τῆς τοιαύτης δυνάμεως τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς αὐτοκαθορισμὸν σημειοῦται καὶ ὑπὸ τῶν χριστιανικῶν πεηγῶν: «Ἐάν οὖν ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὅπως ἐλεύθεροι ἔσεσθε»¹⁷. «Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν· οὗ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία»¹⁸.

2. Ἐκ τῶν λεγθέντων προκύπτει ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς ἐτεραρχίας οὐχὶ ἀπλῶς συμβιβάζεται πρὸς τὴν ἐννοίαν τῆς ἀσκήσεως ἀγῶνος ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἀπαιτεῖ παρ' αὐτῆς, ὅπως ἀγωνίζεται ἐν τῇ ζωῇ. Ἀγῶνα, ὃν ἐτόνισεν ὡς αἵτημα. καὶ ὁ Jaspers¹⁹.

3. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐτεραρχίας εἶναι ἡ ἀρχή, ἥτις πιστεύει ὅτι ἡ ἀνθρωπότης, κεκτῇμένη θεόθεν δύναμιν αὐτοκαθορισμοῦ (ἐν ἀρχῇ μὲν καὶ κατὰ τὴν πρωτόγονον φάσιν τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς ἀσυνειδήτως, μεταγενεστέρως δὲ καὶ σὺν τῇ πνευματικῇ ἀναπτύξει αὐτῆς ἐνσυνειδήτως), ἀνέκαθεν ἡγωνίσθη καὶ ἐξακολουθεῖ ἀείποτε ἐλευθέρως ἀγωνιζομένη ὑπὲρ τῶν μελλόντων. Εἶναι ἄρα ἡθικῶς ὑπεύθυνός διὰ τὴν ποιότητά καὶ τῶν μέσων καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωνιστικῆς τῆς δράσεως.

Ἡ θεία πρόνοια ἐχάρισε κατὰ ταῦτα σκοπίμως εἰς τὴν ἀνθρωπότητα εὐγενεῖς ιδιότητας καὶ δυνάμεις. ἵνα αὕτη, ὡς οἶόν τε εὐδοκίμως καὶ δραστηρίως, ἐργασθῇ ὑπὲρ ἀγαθοῦ καὶ ἀνωτέρας πνοῆς μέλλοντος καὶ προσεγγίσεώς της πρὸς τελείωσιν.

4. Ἐντεῦθεν ὁ πόθος τῶν ἀνθρωπίνων τέχνων τῆς γῆς «πρὸς τὸ μακρύνον», πρὸς τὸ Ἐπέκεινα:

«Πάντα λαχταρᾷ τὸ μακρυνὸ ἢ καρδιὰ

.....

Πρὸς τὸ μακρυνὸ νὰ πετάξῃ γυρεύει.

Νὰ λυτρωθῇ ἀπὸ τὸν ἑαυτοῦ τῆς ζητᾷ».

17. Εὐαγγέλιον κατὰ Ἰωάννην γ' 36.

18. Παύλου τοῦ ἀποστόλου Β' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολή, γ' 17, 18.

19. Τέσσαρα τὰ αἰτήματα κατὰ Jaspers: ἀγών, ἐνοχή, πόνος, θάνατος.

Κατὰ δὲ τὸν ὁραϊκότατον στίχον τοῦ Jørgen Moe :

«Καὶ στήν ψυχὴ σου ὑπάρχει μία ἄκρη
ἀπὸ χροῶμα γαλάζιου λαχτάρας»
(οὐρανοῦ) ²⁰

§ 4

Συμμετοχὴ τῆς ἐπιστήμης τῆς ψυχολογίας εἰς τὴν ἐπίλυσιν
τοῦ προβλήματος τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀνθρωπότητας

I. Φυσικὸν εἰς τὴν ἀναπτυχθεῖσαν διαμάχην μετὰ τῶν ἀρχῶν τῆς αὐταρχίας καὶ τῆς ἐτεραρχίας νὰ λάβῃ θέσιν καὶ ἡ ἐπιστήμη τῆς Ψυχολογίας.

II. Εἰδικώτερον δ' ἐδημιουργήθησαν ἐν αὐτῇ δύο θεωρητικὰ κατευθύνσεις.

Καὶ δὴ ἔνθεν μὲν ὁ κύκλος τῶν ψυχολογιῶν τῆς κτήσεως (Besitzpsychologien), ἔνθεν δ' ὁ κύκλος τῶν ψυχολογιῶν τῆς χρήσεως (Gebrauchpsychologien), αἵτινες ἐζήτησαν νὰ δώσωσιν ἀπόκρισιν εἰς τὸ διλήμμα τοῦτο τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς.

§ 5

Στάσις τῶν Ψυχολογιῶν τῆς κτήσεως ἔναντι τοῦ προβλήματος
τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀνθρωπότητας

I. Περιεχόμενον τῶν «ψυχολογιῶν τῆς κτήσεως». —
1. Καὶ ἐν πρώτοις ἂς ριψώμεν βλέμμα ἐρεῦνης εἰς τὸν κύκλον τῶν «ψυχολογιῶν τῆς κτήσεως».

2. Νοοῦμεν ψυχολογικὰς σχολὰς, αἵτινες ὑπολαμβάνουσιν ὅτι ὁ ψυχικὸς κόσμος καὶ ἡ πορεία τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος ἐπὶ τῆς γῆς διαπλάσσονται ὡς ἄλλη τις χημικὴ σύνθεσις ἐκ τῆς αἰτιοκρατικῆς ἀλύσεως προηγούμενων ἀνεξαρτήτων τυχῆς συντελεστῶν, δηλονότι ἐκ τῶν ὑπαρχόντων, ἐκ τῶν κεικτεμένων.

Ἄλλαις λέξεσιν ὁ ψυχικὸς κόσμος καὶ ἡ πορεία τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, εἰδικώτερον ἡ εὐτυχία ἢ ἡ δυστυχία αὐτῶν, συνιστῶσι τὸ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀναγκαῖον ἐπακόλουθον τῶν συναντωμένων καὶ ἀποκτωμένων εἴτε ἐσωγενῶν, εἴτε ἐξωγενῶν αἰτίων, εἴτε συναμφοτέρων.

3. Εἶναι αἱ ψυχολογικαὶ σχολαί, αἵτινες ἀφορμῶνται ἀπὸ τοῦ καθολικοῦ τῆς φύσεως ἀνόμου τῆς αἰτιοκρατίας», καθ' ὃν «οὐδὲν ἐν τῇ οἰκουμένῃ ἄνευ αἰτίας». Πᾶν γεγονός, ἄρα καὶ ὁ ψυχικὸς κόσμος καὶ ἡ πορεία τῆς ζωῆς

20. Ἀναφέρεται ὑπὸ «Εὐαγγέλιον Δ. Θεοδώρου. Ἡ χριστιανικὴ κοσμοθεωρία. Ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας. Ἀθῆναι. 1949.» σ. 140.

τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης, ἔχει τὴν αἰτίαν τῆς, εἶναι τὸ ἀποτέλεσμά της. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ δὲ τῆς «αἰτίας» ἔγκειται ἡ ἐννοια τῆς «ἀνάγκης» τῆς ἐπελεύσεως «τοῦ ἀποτελέσματος».

Δηλονότι αἱ σχολαὶ αὗται πιστεύουσιν ὅτι «ὁ νόμος τῆς αἰτιότητος διέπει τὴν ὅλην φύσιν ὑπὸ διαφόρους ἐμφανιζομένας μορφὰς ἀναλόγως τῆς ἰδιαζούσης φύσεως τοῦ ἀντικειμένου, ἐφ' οὗ ἐνεργεῖ, συνεπῶς ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ ὑπόκειται καὶ ὁ ἄνθρωπος καθ' ὅλας τὰς φυσικὰς καὶ ψυχικὰς αὐτοῦ ιδιότητας καὶ λειτουργίας»²¹.

4. Ἐντὸς δὲ τοῦ κύκλου τῶν ψυχολογιῶν τῆς κτήσεως ἐγεννήθησαν τέσσαρες εἰδικώτεροι κατευθύνσεις, καὶ δὴ :

α) ἡ κατεύθυνσις τοῦ «ἐμφύτου».

β) ἡ κατεύθυνσις τοῦ «ἐπικτήτου».

γ) ἡ διαζευκτικὴ κατεύθυνσις, ἡ δεχομένη εἴτε ἐμφυτον, εἴτε ἐπικτήτον εἴτε συναμφότερα.

δ) ἡ συγκλίνουσα κατεύθυνσις, ἡ δεχομένη ἀείποτε ἀναγκαστικὴν συνέργειαν ἐμφύτου καὶ ἐπικτήτου.

II. Κατεύθυνσις τοῦ ἐμφύτου.—1. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἡ πρώτη κατεύθυνσις τοῦ ἐμφύτου (Nativismus) διδάσκει ὅτι ὁ ψυχικὸς κόσμος καὶ πορεία τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος καθορίζονται ἀποκλειστικῶς ἡ πορεία τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος καθορίζονται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἐκ τῆς ἐντάσεως καὶ τῆς ποιότητος τῶν ἐσωγενῶν ὄρων. Ἦτοι τῶν ἐμφύτων προδιαθέσεων τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων.

Ἐν ἄλλαις λέξεσι πιστεύει ὅτι τὰ αἵτια, τὰ ὁποῖα καθορίζουσι τὴν τύχην τῆς ἀνθρωπότητος, εἶναι αἵτια ἐσωτερικά, ἐσωγενῆ, ὑποκαίμενικά, ἐνδογενῆ, ἀνθρωπολογικά.

2. Καὶ ἡ κατεύθυνσις αὕτη ἐπικαλεῖται πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀπόψεων αὐτῆς τὸν ἀδυσώπητον νόμον τῆς κληρονομικότητος (Vererbungs-theorie)²².

Διὰ τῆς ὁποίας ἡ ἀνθρωπότης προσλαμβάνει τὰς ιδιότητας τῶν προγόνων τῆς.

Ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ταύτην ὁ Nativismus παραπέμπει εἰς τὴν νικηφόρον διαδρομὴν ἐν τῇ ζωῇ τῶν κανόνων τῆς κληρονομικότητος.

3. Ὁ Nativismus οὗτος ἐπικαλεῖται καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἰδιοφυῶν καὶ τῶν διαφύων πηγαιῶν χαρακτηρηολογιῶν ἰδιοτήτων. Αἵτινες, καὶ ἐὰν δὲν τύχῃσι παντάπασιν οἰασθήτε καλλιερgeίας καὶ γενικῆς προσοχῆς ἐκ μέρους τοῦ περιβάλλοντος, ἐν τοσούτῳ δι' αὐτενεργοῦ δυνάμεως, ἔτι ἐνίοτε

21. «Τιμολ. Ε. Ἡλιοπούλου. Σύστημα τοῦ ἐλληνικοῦ ποινικοῦ δικαίου. Τόμος Α'. Ἐκδ. δ'. Ἀθῆναι. 1927.» σ. 153.

22. «Ἄξιον πάσης ἐξάρσεως τὸ σύγγραμμα τοῦ καθηγητοῦ τῆς Παντείου Ἀνωτάτης Σχολῆς Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν Δημοσθένους Ἐλευθεριάδου (Ἀθῆναι. 1949.).

καὶ παρὰ πᾶσιν ἀντιδράσιν καὶ παρὰ πᾶσιν ἀντιζούτηα, ἐξελίσσονται καὶ ἀναπτύσσονται καὶ θριαμβεύουσιν ἐν τῇ ζωῇ.

4. Ἄρα εἶναι ἔσωθεν ὁρισμένον, τί ἡ ἀνθρωπότης θὰ ἀποβῇ²³.

5. Ἐπομένως, συμφώνως πρὸς τὴν γνώμην ταύτην, ἡ ζωὴ τῆς ἀνθρωπότητος ἐπὶ τῆς γῆς ἐξαχρᾶται ἐκ τῆς ποιότητος τῆς κληρονομικῆς οὐσίας.

Εἶναι καλὴ ἡ κληρονομικὴ καταβολή, ἡ ἀνθρωπότης ἀναγκαστικῶς καὶ μοιραίως θὰ ἀνέλθῃ καὶ θὰ εὐτυχίσῃ. Ὑφίσταται, τύχη κακῇ, ἀντιθέτως κληρονομικὴ ἐπιβάρυνσις καὶ ἐκφυλισμός, ἡ ἀνθρωπότης ἀναγκαστικῶς καὶ μοιραίως θὰ κατέλθῃ, θὰ δυστυχίσῃ καὶ θὰ πληγῇ ὑπὸ δεινῶν ὕλικῶν καὶ ἡθικῶν πληγῶν.

6. Μίαν τοιαύτην γνώμην ὑπεστήριξεν αἴφνης καὶ ὁ γνωστός γάλλος, ἱατρός, φιλόσοφος καὶ κοινωνιολόγος Auguste Le Bon. Συμφώνως πρὸς ταύτην, αἱ γενεαὶ τῶν ἀνθρώπων, αἵτινες ἔχουσιν ἀπροσβέσθη, διότι ὑφίσταται ὁ νόμος τῆς κληρονομικότητος, μεταβιβάζουσιν εἰς τοὺς ἐπιζῶντας οὐ μόνον τὴν σωματικὴν τῶν ἰδιοσυστασίαν, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὰς σκέψεις καὶ τὸ φρόνημα καὶ τὴν διαγωγὴν των. Τὸ βάρος τῶν ἁμαρτημάτων των ἀπὸ τῆς μιᾶς πλευρᾶς καὶ τὸ πλεονέκτημα τῶν ἀρετῶν των ἀπὸ τῆς ἐτέρας²⁴.

Ὅμοίως μνημονεύομεν τὸν A. Schopenhauer, διδάσκοντα ὅτι ἕκαστος ἀνθρώπος κέκτηται ἴδιον χαρακτῆρα ἔμφυτον καὶ ἀμετάβλητον.

Ἐν συνεχείᾳ παραπέμπομεν εἰς τὸν H. Ibsen²⁵, περιγράφοντα δι' ἐντόνων χρωμάτων ἐν τῷ περιφήμῳ δράματί του «Βρυκόλακες», πῶς παρὰ τοῖς ἐπιγόνοις ἐπανεμφανίζονται ἀνάγλυφοι αἱ κληρονομικαὶ ιδιότητες τῶν γεννητόρων.

Παραστατικὴν εἰκόνα ἐν τῇ ζωῇ τῆς ἄνω θεωρίας τοῦ ἐμφύτου ὑφείλομεν εἰς τὸν συγγραφέα τοῦ «ἀνθρωπίνου κτήνους» («la bête humaine») τοῦ E. Zola²⁶. Οὗτος ζωγραφίζει τὸν γόνον ἀκολάστου γενεαλογικοῦ δένδρου, προσπαθοῦντα ματαίως νὰ ἀντιδράσῃ εἰς τὸ κληρονομικὸν φυσικὸν ὁρμέμφυτον καὶ διαπιστοῦντα μετὰ συναισθήσεως φρίκης ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο ὅλον ἐν γιγαντοῦται ἐν ἑαυτῷ. Καὶ τοιοῦτοτρόπως καταλήγει οὗτος εἰς τὸν φόνον τῆς φήλης του, ἄνευ δὲ μίσους καὶ ἄνευ οἰασθήποτε ἀφορμῆς²⁷.

7. Μία ἄλλη μορφή τῆς θεωρίας τοῦ ἐμφύτου, ἀποτελοῦσα ἐπιστημονικὸν

23. Σχετικῶς ὅρα «William Stern. Psychologie der frühen Kindheit. 6. Aufl. Leipzig. 1930.» σ. 26, «Δημητρίου Γ. Μωραΐτου. Γενικὴ Ψυχολογία. Ἔκδ. γ'. Ἀθῆναι. 1954.» σ. 235.

24. «Auguste Le Bon. Ψυχολογικοὶ νόμοι τῆς ἀνελιξεως τῶν λαῶν. Μετάφρασις ἐκ τῆς 8ης ἐκδόσεως ὑπὸ Χριστοφόρου Μακρῆ. Ἀθῆναι. 1908.» σ. 22.

25. Ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τοῦ «Νικολάου Ἰ. Ἐξαρχοπούλου. Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν. Ἀθῆναι. 1926.» σ. 212.

26. «Emile Zola. La bête humaine. Paris. 1890.»

27. Ὅρα «Νικολάου Ἰ. Ἐξαρχοπούλου. Ἀυτόθι.»

συρμόν ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν, εἶναι ἡ γνωστὴ ὡς ψυχανάλυσις (Psychoanalyse) τοῦ Sigmund Freud²⁸.

Αὕτη, ὁρῶσα μόνον τὴν «φυσικὴν» γενετησίαν πλευρὰν τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος, διαλύει τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα εἰς μίαν δεσμίδα γενετησίων ὁρμῶν καὶ γενετησίων ἐνστίκτων. Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ἡ πνευματικὴ ζωὴ, καὶ αὐτὴ εἰσέτι ἡ πολιτιστικὴ δρᾶσις καὶ δραστηριότης τῆς ἀνθρωπότητος, «δὲν διαφέρει οὐσιωδῶς τῆς φυσικῆς καὶ ἐνστικτωδούς, ἀλλ' εἶναι προῖον τῆς τελευταίας. Δὲν ἔχει ἰδικήν της ὑπαρξιν καὶ αὐτοτέλειαν. Εἶναι ἐν ἐποικοδόμημα, τὸ ὁποῖον ἀναπτύσσεται ἐκ τῆς κατωτέρας σφαίρας τῶν ὁρμῶν καὶ τῶν ἐνστίκτων δι' ἐξευγενισμοῦ»²⁹. Φαίνεται, λέγει ὁ Freud³⁰, ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀνθρωπότητος δύναται καὶ ὀφείλει νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς οἷαν ἔννοιαν καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν ζώων.

Ἄρα ἡ ψυχανάλυσις δὲν πρέπει νὰ παραδέχεται τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. Διότι βεβαίως ἐκεῖνος, ὅστις ὑπολαμβάνει τοὺς ἀνθρώπους ὡς ἐνστικτώδεις ὑπάρξεις, ἀφαιρεῖ κατ' ἀνάγκην ἀπ' αὐτῶν τὴν ἐλευθερίαν. Ὡς δὲ παρατηρεῖ εὐστόχως ὁ R. Allers³¹, «ἡ ψυχανάλυσις ἢ εἶναι ἀξιολογικὸς σχετικιστικὸς determinismus ἢ τίποτε».

8. Ὑπὸ τὴν ἀναπτυχθεῖσαν ἔννοιαν τὸ ἔμφυτον διαχαράσσει τὴν εἰμαρμένην τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων.

Καὶ κατ' ἀκολουθίαν οἱ κακῇ τῇ τύχῃ ἐσωγενῶς βεβαρηνένοι, ἔχοντες ἐνδογενῶς ἔμφυτον οἰκειότητα πρὸς τὴν φαυλότητα καὶ ὁρμὴν πρὸς τὸ κακόν, ὄντες δ' ὡς ἐκ τούτου θύματα τῆς κακῆς ἐμφύτου ιδιοσυστασίας των, εἶναι ἐξηναγκασμένοι «νὰ ροφήσωσι τὴν κύλικα τῆς κακίας» καὶ ἀμεταπτώτως νὰ ἀκολουθήσωσι τὴν ὁδὸν τῆς ἀνηθικότητος. Δηλονότι τὴν ὑπὸ τῆς ιδιοσυστασίας των προσδιορισθεῖσαν συμφορὰν καὶ οὐδόλως δύνανται νὰ ἀποφύγῃσι ταύτην.

28. (1856-1939). Ἐκ τῶν ἔργων του: «Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse. Leipzig und Wien. 1916.», «3 Abhandlungen zur Sexualtheorie. 4. Aufl. Leipzig und Wien. 1920.», «Ueber infantile Sexualtheorien» (ἐν «Sammlung kleiner Schriften zur Neurosenlehre.»), «Eine Kindheitserinnerung des Leonardo da Vinci. 2. Aufl. Leipzig und Wien. 1919.», «Die Frage der Laienanalyse. Leipzig, Wien und Zürich. 1926.», «Zur Geschichte der psychoanalytischen Bewegung», «Jenseits des Lustprinzips», «Massenpsychologie und Ich. Analyse. Leipzig. 1921.», «Ma vie et la psychanalyse. Traduit de l'allemand par Marie Bonaparte. Paris. 1928.»—Ὁρα καὶ «Sigm. Freud. Gesammelte Schriften. Unter Mitwirkung des Verfassers herausgegeben von Anna Freud und A. J. Storfer.» (11 τόμοι).

29. «Johannes Hessen. Αὐτόθι.» σ. 37.

30. «Sigmund Freud. Jenseits des Lustprinzips.» σ. 40, «Johannes Hessen. Αὐτόθι.» σ. 37.

31. «Die weltanschaulichen Voraussetzungen der Psychoanalyse» (Ἐν Süddeutsche Monatshefte. 28. Jahrg. 1931.) σ. 770). Σχετικῶς «J. Hessen. Αὐτόθι.» σ. 38.

Ἀφ' ἐτέρου ὅμως τὸ ἔμφυτον, ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ ὁποίου «ἐκμηδενίζεται κάθε προσπάθεια, κάμπτεται ἢ ἰσχυροτέρᾳ θέλησιν καὶ ματαιοῦται κάθε πρόθεσις πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἀγαθοῦ»³², ἀποβαίνει κατ' ἐξοχὴν πλέον καὶ ὁ ἀπὸ μηχανῆς Θεὸς διὰ τὴν δικαιολογίαν τῶν ἐλεεινῶν ἐνεργειῶν τῶν αἰσχρῶν ἀνθρώπων. Καὶ τοῦτο, διότι, ἐφ' ὅσον ὑποτίθεται ὅτι οὗτοι ἐγεννήθησαν ἐμφύτως καὶ παραμένουσιν ἀναγκαστικῶς πανοῦργοι, δὲν δύνανται, νὰ καταστηλιτευθῶσιν ἠθικῶς.

Θεμελιοῦται ἄλλαις λέξεσιν «ἀμυχρία ἄνευ εὐθύνης»³².

III. Κατεύθυνσις τοῦ ἐπικτήτου.—1. Διάφορος εἶναι ἡ κατεύθυνσις τοῦ ἐπικτήτου ἢ τῆς ἐμπειρίας (Empirismus).

Αὕτη διδάσκει ὅτι ὁ ψυχικὸς κόσμος καὶ ἡ πορεία τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος ὀρίζονται ἐκ τῆς ποιότητος τῶν ἐξωγενῶν φυσικῶν (φυσικὸν περιβάλλον) καὶ κοινωνικῶν (κοινωνικὸν περιβάλλον) ὄρων, ὑφ' οὓς διαβιοῦ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων.

Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ κατεύθυνσις αὕτη πιστεύει ὅτι τὰ αἵτια, τὰ ὁποῖα καθορίζουσι τὴν τύχην τῆς ἀνθρωπότητος, εἶναι αἵτια ἐξωτερικά, ἐξωγενῆ, ἀντικειμενικά, αἵτια περιβάλλοντος.

2. Καὶ ἡ κατεύθυνσις αὕτη μὲ τὴν σειρὰν τῆς ἐπικαλεῖται πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀπόψεων αὐτῆς τὸν ἕτερον ἀδυσώπητον νόμον, τὸν τοῦ περιβάλλοντος (Milieutheorie), ὃν ἀντιτάσσει κατὰ τοῦ νόμου τῆς κληρονομικότητος.

ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ὁ Empirismus παραπέμπει εἰς τὴν νικηφόρον διαδρομὴν ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἐπιδράσεων τοῦ περιβάλλοντος³³.

Εἰδικώτερον ἡ ἐμπειριοκρατία ἐπικαλεῖται ὑπὲρ αὐτῆς καὶ τὰς κολοσιᾶς διαφορὰς ἐξελίξεως, τὰς ἀπαντωμένας μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τῶν διαφόρων κοινωνικῶν στρωμάτων ἢ τῶν διαβιωσάντων ὑπὸ διαφόρους ὁρους κοινωνικοῦ καὶ φυσικοῦ περιβάλλοντος ἢ τῶν τυγχόντων διαφόρων ὄρων ἀγωγῆς.

3. Ἄρα εἶναι ἔξωθεν ὠρισμένον, τί θὰ ἀποβῇ ἡ ἀνθρωπότης³⁴.

32. «Χαριλάου Γκιτάκου. Οἰκογενειακὴ εἰρήνη. Περιοδ. «Ἀτομικὴ Ψυχολογία». Τόμος Ι'. Ἀθῆναι. 1934.» σ. 15. Οὗτος, ἀναφερόμενος εἰδικῶς εἰς τὴν κληρονομικότητα, κατηριάζει τὴν τριαύτην θεωρίαν τῆς ἀμαρτίας ἄνευ εὐθύνης, λέγων ὅτι τοιοῦτοτρόπως μὲ τὴν ἀπαράδεκτον ταύτην δόξαν «ὁ καλὸς οὗτος θεὸς μᾶς ἀπαλλάσσει κάθε εὐθύνῃς, δικαιολογεῖ τοὺς ἐσφαλμένους τρόπους καὶ μεθόδους τῆς ζωῆς, ζητεῖ τὸν λόγον τῶν ἐλεεινῶν μας πράξεων, ὅχι βεβαίως ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ζῶντας, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς προπαρελθόντας πατέρας ἡμῶν, ἀπὸ τοὺς νεκρούς».

33. Empirismus ἢ Erfahrungsphilosophie.

34. Σχετικῶς ὅρα «William Stern. Psychologie der frühen Kindheit. 6. Aufl. Leipzig. 1930.» σ. 26, «Δημητρίου Γ. Μωραΐτου. Γενικὴ Ψυχολογία. Ἔκδ. γ'. Ἀθῆναι. 1955.» σ. 235, «Ἠεναγιώτου Ν. Πατριαρχέα. Ἱστορικαὶ ἐρευναι φιλοσοφικῶν προβλημάτων καὶ θεωριῶν. Α'. Ἱστορία τῆς θεωρίας τοῦ περιβάλλοντος. Τόμος Α'. Ἀθῆναι. 1956.», «Lotz-de Vries. Die Welt des Menschen. 1940.» σ. 43-57.

4. Ἐπομένως, συμφώνως πρὸς τὴν γνώμην ταύτην, ἡ ζωὴ τῆς ἀνθρωπότητας ἐπὶ τῆς γῆς ἤρτηται ἐκ τῆς ποιότητος τῆς ἀλύσεως τῶν τυχαίων ἔρων τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος. Εἶναι ἀγαθοὶ οἱ ὅροι τοῦ περιβάλλοντος, ἡ ἀνθρωπότης ἀναγκαστικῶς καὶ μοιραίως θὰ εὐτυχίσῃ καὶ θὰ ἀνέλθῃ. Εἶναι τυχὸν δυσμενεῖς οὗτοι, ἡ ἀνθρωπότης ἀναγκαστικῶς καὶ μοιραίως θὰ δυστυχίσῃ καὶ θὰ κατέλθῃ.

5. Ἐνταῦθα ἀνέχει ἡ θεωρία, ἡ ὁποία ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐρχεται εἰς τὸν κόσμον πλήρως ἀνέτοιμος, οἶονεὶ ἄγραφος χάρτης (tabula rasa), εἰσδεχόμενος ἐν τῇ ἐπιγενεστέῃ ζωῇ του μικρὸν κατὰ μικρὸν ἅπαν τὸ ψυχικὸν καὶ ἠθικὸν αὐτοῦ περιεχόμενον.

Ἄλλ' ὁμοίως ἐνταῦθα προφανῶς δέον νὰ κατὰξώμεν καὶ τὴν θεωρίαν τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμου τοῦ Karl Marx, τοῦ δογματικοῦ τῆς κομμουνιστικῆς κινήσεως. Διότι οὗτος, αἰχμάλωτος τῆς γοητείας τῶν μυστικῶν τῶν νόμων τῆς ὕλης καὶ τῆς φύσεως, ἠθέλησε νὰ ἐρμηνεύσῃ ὡσαύτως καὶ τὴν συνόλην ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος ἀνὰ τοὺς αἰῶνας διὰ τῆς κατασκευῆς δόγματος, κατὰ τὸ ὁποῖον συνεχίζεται καὶ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἱστορίαν ἡ ἰστορία τῆς γενέσεως τῆς ὕλης φύσεως καὶ ὁ ταύτην διέπων νόμος τῆς. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν δὲ ταύτην ἀκριβῶς ὑπεστήριξεν ὁ ἱστορικός ὕλισμός ὅτι οἰονόηποτε ἱστορικὸν γεγονός τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι τυχαῖον ἀναγκαστικὸν ἀποτέλεσμα τῶν μεγάλων ὕλικων οἰκονομικῶν ρευμάτων καὶ ἔχει σκοπὸν οὐχὶ πνευματικὸν καὶ ἠθικόν, ἀλλ' ἀποκλειστικῶς ὕλικόν οἰκονομικόν.

Ἄρα ἡ ἐν λόγῳ θεωρία συνδέει τὴν ἱστορίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων μετὰ τοῦ γένους τῶν τυφλῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων καὶ ὑπάγει ταύτην εἰς τὴν νομοτέλειαν τῆς οἰκονομίας.

Διότι ἡ προκείμενη θεωρία τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμου ἀξιοῖ νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὑφίστανται μόνον αὐλικοὶ φυσικοὶ νόμοι καὶ δὲν ὑπάρχουσιν αἰτίηματα τῆς συνειδήσεως³⁵.

Ἐπομένως, κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην, ἐὰν ἡ ἀνθρωπότης ἀπαντήσῃ, τύχῃ ἀγαθῇ, εὐμενεῖς οἰκονομικοὺς παράγοντας, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀναγκαστικῶς καὶ μοιραίως θὰ εὐτυχίσῃ καὶ θὰ ἀνέλθῃ, μὴ πληττομένη ὑπὸ ἐγκαληματικότητος, πορνείας, ἀλητείας, αὐτοκτονιῶν ἢ ἐτέρων ἀνθρωπίνων κοινωνικῶν νόσων καὶ πληγῶν. Ἐνῶ ἀντιθέτως, ἐὰν ἡ ἀνθρωπότης, τύχῃ κακῇ, συναντήσῃ δυσμενεῖς οἰκονομικὰς συνθήκας, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει αὕτη ἀναγκαστικῶς καὶ μοιραίως θὰ δυστυχίσῃ καὶ θὰ κατέλθῃ.

Κατὰ ταῦτα τὸ οἰκονομικὸν φαινόμενον ἀποτελεῖ τὸ μοναδικὸν αἷτιον, ὅπερ καθορίζει τὴν μορφήν τῶν ἄλλων κοινωνικῶν φαινομένων, ἥτοι τῆς ὀρησκείας, τοῦ δικαίου, τῆς ἠθικῆς, τῶν πολιτικῶν συστημάτων, τῆς ἐννό-

35. «Ἰωάννου Ν. Θεοδωρακοπούλου. Μαθήματα Φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας τοῦ Πολιτισμοῦ. Ἀθῆναι. 1956.» σ. 46.

μου τάξεως. Καί ἐπομένως, ἐάν μεταβληθῇ διὰ διαφόρους λόγους ἡ οἰκονομική ὀργάνωσις μιᾶς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, δηλαδή ὁ τρόπος παραγωγῆς καί κατανομῆς τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, κατ' ἀνάγκην ἀναπότρεπτον θὰ συμμεταβληθῇ καί οἰαδήποτε ἄλλη κοινωνική ἐκδήλωσις ἐν ταύτῃ ἢ ἐκείνῃ τῇ περιοχῇ. "Αλλὰς λέξεσιν ὁ ἱστορικός ὕλισμός ἀρ' ἐνός μὲν δὲν παραδέχεται ὅτι «κάθε νέα σχέση τῆς κοινωνικῆς ζωῆς εἶναι γέννημα τῆς ἀνθρωπίνης κεφαλῆς, ὅτι δηλαδή ἐγεννήθη ἀπὸ ἐνα εὐφυῆς σύστημα μὲ τὴ βοήθεια τῶν νόμων καί μὲ συνδρομὴ ἀνθρώπων, πρὸ ἐμπνέοντα ἀπὸ ὀρισμένους ἰδέες γιὰ μιὰ κοινωνική μεταρρύθμιση», ἐνῶ ἀπὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς ἀποκλείει ἀπολύτως τὴν ἰδεολογίαν «ἀπὸ τὴν ἐξήγησιν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων»³⁶.

IV. Διὰ ζευκτικὴ κατεύθυνσις. — 1. «Διὰ ζευκτικὴ» κατεύθυνσις διδάσκει ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ὑφ' ἡ καί ἡ πορεία τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος ἐπὶ τῆς γῆς ὀρίζεται ἐκ τῆς ποιότητος εἴτε τῶν ἐσωγενῶν, εἴτε τῶν ἐξωγενῶν, εἴτε συναμφοτέρων. "Αλλὰς λέξεσιν ἡ διὰ ζευκτικὴ αὕτη κατεύθυνσις πιστεύει ὅτι τὰ αἵτια, τὰ ὁποῖα καθορίζουσι τὸν ψυχικὸν κόσμον καί τὴν πορείαν τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος ἐπὶ τοῦ πλανήτου ἡμῶν, εἶναι ἅλλοτε μὲν ὑποκειμενικά, ἐσωτερικά, ἅλλοτε δ' ἀντικειμενικά, ἐξωτερικά καί τέλος ἅλλοτε τὸσον ἐσωτερικά, ὅσον καί ἐξωτερικά.

2. "Αρα εἶναι εἴτε ἔσωθεν, εἴτε ἐξωθεν, εἴτε ἔσωθεν καί ἐξωθεν ταῦτο-χρόνως, τί θὰ ἀποβαίνει ἐκάστοτε ἡ ἀνθρωπότης.

3. Ἐνταῦθα λ.χ. ἀνήκει ἡ ἐγκληματολογικὴ θεωρία ἐκείνη, ἥτις, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν αἰτιολογίαν τῆς διαμορφώσεως τῆς ἀντικοινωνικῆς στάσεως τοῦ κατὰλήξαντος εἰς τὸ ἐγκλημα, διακρίνει τοὺς ἐγκληματίας εἰς ἐγκληματίας ἀποκλειστικῶς ἢ κυρίως ἐκ κακῆς προδιαθέσεως, ἀποκλειστικῶς ἢ κυρίως ἐκ κακοῦ περιβάλλοντος καί τέλος εἰς ἐγκληματίας ἐξ ἰσοβάθμου συμβολῆς τῶσον τῆς σαθρᾶς προδιαθέσεως, ὅσον καί τοῦ σαθοῦ περιβάλλοντος³⁷.

V. Συγκλίνουσα κατεύθυνσις. — 1. Συγκλίνουσα κατεύθυνσις (Konvergenz) διδάσκει ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ὑφ' ἡ καί ἡ πορεία τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος ὀρίζεται ἐκ τῆς ποιότητος οὐχὶ μόνον τῶν ἐσωγενῶν καί οὐχὶ μόνον τῶν ἐξωγενῶν, ἀλλ' ἀείποτε ἐκ συγκλινόντων ὁρῶν, ἥτοι ταῦτο-χρόνως ἐσωγενῶν καί ἐξωγενῶν (ἐνωτικὴ κατεύθυνσις).

Κατὰ ταῦτα, ἀπὸ συμφώνου πρὸς τὴν συγκλίνουσαν κατεύθυνσιν, ὁ χαρακτήρ καί ἡ πορεία τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος συνιστᾷ οἶονεὶ χημικόν

36. «Νικολάου 'Ο. 'Αρχιμανδρίτου. Κοινωνικὰ συστήματα. Γ' Ἔκδ. Ἀθήναι. 1955.» σ. 156.

37. "Ορα σχετικῶς «Κωνσταντίνου Γ. Γαρδίας. Ἐγκληματολογία. Τόμος Β'. Τεῦχος Α'. Ἀθήναι. 1947.» σ. 268, «Μιχαήλ Γ. Στριγγάρη. Ψυχιατροδικαστική. Ἀθήναι. 1947.» σ. 96, «Gruhle. Die Ursachen der jugendlichen Verwahrlosung und Kriminalität. Berlin. 1912.»

κρᾶμα, εἶδος χημικῆς συνθέσεως ἐκ στοιχείων τῆς κληρονομικότητος καὶ ἐκ στοιχείων τοῦ περιβάλλοντος.

2. Ἄρα εἶναι ἀείποτε ὀρισμένον αὐτοχρόνως καὶ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, τὶ θὰ ἀποβῇ ἡ ἀνθρωπότης.

3. Κατὰ τὴν συγκλίνουσιν θεωρίαν, ἡ τοιαύτη σύνθεσις ἰσχύει τόσον ὡς πρὸς τοὺς γενικοὺς χαρακτῆρας, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὰς ἐπὶ μέρους μορφὰς τῆς ἐξελιζέως³⁸. Δὲν εἶναι δ' ἐπιτετραμμένον ὡς πρὸς οὐδεμίαν ψυχικὴν λειτουργίαν ἢ ιδιότητα ἢ βίωμα νὰ τεθῇ τὸ ἐρώτημα, ἐὰν αὕτη παρήχθῃ μόνον ἔσωθεν ἢ μόνον ἔξωθεν, ἀλλ' ἀπλῶς, κατὰ πόσον βαθμὸν αὕτη παρήχθῃ ἔξωθεν καὶ κατὰ πόσον ἔσωθεν. Τοῦτο δέ, διότι, κατὰ τὴν ἀντιληψὶν ταύτην, ἀείποτε πᾶσα λειτουργία καὶ πᾶσα ιδιότης καὶ πᾶν ἀνθρώπινον βίωμα παράγονται ἐκ τῆς συρροῆς ἀμφοτέρων. ἀπλῶς δὲ διαφέρει τὸ πρῶτον τῆς συνδρομῆς ἐκαστέρου.

4. Συνεπῶς, κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην, ἐὰν ὑπάρξῃ εὐγονία καὶ συναντήσῃ αὐτοχρόνως ἡ ἀνθρωπότης καὶ ὁριεὶς περιβάλλον, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει αὕτη ἀναγκαστικῶς καὶ μοιραίως θὰ ἀνέλθῃ καὶ θὰ εὐτυχήσῃ. Ἐὰν ἀντιθέτως ὑπάρξῃ, κακῇ τῇ τύχῃ, κληρονομικὸς ἐκφυλισμὸς καὶ αὐτοχρόνως συναντήσῃ ἡ ἀνθρωπότης καὶ σκληρὸν περιβάλλον, τότε αὕτη ἀναγκαστικῶς καὶ μοιραίως θὰ κατέλθῃ καὶ θὰ δυστυχήσῃ.

5. Εἰσηγητὴς τῆς συγκλινούσης θεωρίας ὑπῆρξεν ὁ ἀείμνηστος παγκοσμίως διδάσκαλος διδάσκαλος ἡμῶν καθηγητὴς τῆς ψυχολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀμβούργου William Stern.

Ὁμοίως νομίζομεν ὅτι ὡς συγκλίνουσιν δέον νὰ θεωρήσωμεν καὶ τὴν ἐξελικτικὴν ἰδέαν (Evolutionismus) τῆς «Συνθετικῆς Φιλοσοφίας» τοῦ ἁγγλοῦ Herbert Spencer³⁹. Ὅπως, ἀνιχνεύων καὶ ἐπιζητῶν ἰσχύουσιν ἐνιαίαν ἀρχὴν πρὸς ἐρμηνείαν τῆς ἱστορικῆς πορείας τῶν ποικίλων γενικῶν καὶ μερικῶν φαινομένων τοῦ σύμπαντος, κατέληξεν εἰς τὴν διατύπωσιν «ἐξελικτικοῦ νόμου» ὡς καθολικῶς ἰσχύοντος νόμου ἐν τῇ ἱστορίᾳ πάντων τῶν φαινομένων τῆς οἰκουμένης. Ἄρα καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος ἐπὶ τῆς γῆς. Κατὰ τὸν ἐν λόγῳ δ' ἐξελικτικὸν νόμον ἡ ζωὴ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἡ διαρκὲς προϊόνσα σύγκλισις καὶ προσαρμογὴ τῶν

38. Ἐν τῇ ἐπιστήμῃ γίνεται λόγος μόνον περὶ τριῶν κατευθύνσεων, ἥτοι ἐμφύτου, ἐπικτήτου καὶ συγκλινούσης. Καθ' ἡμᾶς θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ λόγος περὶ τεσσάρων, προστιθεμένης καὶ τῆς διαζευκτικῆς. Κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο τροποποιούμεν τὴν ἄλλοτε καὶ ὀφθεμῶν ἀναπτυχθεῖσαν τριμερῆ διάκρισιν (Λ.χ. «Ἰωάννου Κ. Παπαζαχαρίου. Ἀναπτυκτικὴ ἀγωγὴ ἀγγλικῶν ἐγκληματιῶν. Ἀθήναι. 1956.»).

Περὶ τῆς συγκλινούσης θεωρίας «William Stern. Psychologie der frühen Kindheit. 6. Aufl. Leipzig. 1930.» σ. 26 ἐπ.

39. (1820-1903). Βασικὸν σύγγραμμά του: «A System of Synthetik Philo-sophy».

ἐν ἀντιστοιχίᾳ τελευσῶν αἰτιολοκρατικῶν ἀλύσεων ἐσωτερικῶν καταστάσεων καὶ ἐξωτερικῶν συνθηκῶν. Εἰδικώτερον ὁ Spenceer εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος διαλαλεῖ ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη πρόοδος συνιστᾷ προῖον συγκλίσεως, τ.έ. τῆς ἀναπτύξεως λαθανουσῶν βιολογικῶν ἱκανοτήτων τῆς ἀνθρωπότητος ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν εὐνοϊκῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων ⁴⁰.

VI. Γενικὸν συμπέρασμα περὶ τῆς στάσεως τῶν ψυχολογικῶν τῆς κτήσεως ἔναντι τοῦ προβλήματος τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀνθρωπότητος.—1. Ἐπισκοποῦντες νῦν καὶ τὰς τέσσαρας ρηθεῖσας κατευθύνσεις τῶν ψυχολογικῶν τῆς κτήσεως καταλήγουμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, ὑπὸ τὸ κράτος τούτων, ἡ ζωὴ τῆς ἀνθρωπότητος ἐπὶ τῆς γῆς ἐπιβάλλεται ἄλλοθεν καὶ ἐμφανίζεται ἀσφυκτική. Τοῦθ' ὕπερ εὐνόητον, ἐφ' ὅσον τὸ ἀνθρώπινον γένος παρίσταται ὡς ὑποταχμένη «ἀχέλη» εἰς τὴν νομοτέλειαν τῶν αἰτιολοκρατικῶν ἀλύσεων τῶν ἐσωγενῶν καὶ τῶν ἐξωγενῶν ὄρων, χωρὶς ἡ ζωὴ αὐτοῦ νὰ ἀναβλύζῃ «ἀπὸ μέσα του, μεσ' ἀπὸ ἓνα δημιουργικὸ ἐγώ».

Διότι, τῇ ἀληθείᾳ, τὸ μὲν αἰ ἐσωγενεῖς προδιαθέσεις, τὸ δ' οἱ ἐξωγενεῖς ὄροι τοῦ περιβάλλοντος, ὑπὸ τὸ πρῖσμα ἀπασῶν τῶν κατευθύνσεων τῶν ψυχολογικῶν τῆς κτήσεως, συμπεριλαμβανομένης δηλαδὴ καὶ τῆς κατευθύνσεως τοῦ ἐπικτήτου ⁴¹, παρίστανται ὡς αὐτοτελεῖ στοιχεῖα, ὡς αὐτοτελεῖς ἐξωτερικαὶ δυνάμεις, ἐπιδρῶσαι ἀναγκαστικῶς καὶ μηχανοκρατικῶς ἐπὶ τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν.

2. Συνεπῶς γίνεται δεκτὸν ὅτι ἡ ἀνθρωπότης δὲν ἐνεργεῖ ἐλευθέρως καὶ ὑπευθύνως ὡς αὐθύπαρκτον γένος, «ποὺ χαράζει τὸ δικό του ὁρμόν καὶ παίρνει ἀπάνω του ὅλο τὸ βῆρος μιᾶς μεγάλης εὐθύνης» ⁴², ἀλλ' ὡς κοινωνικὸν αὐτόματον. Τοιοῦτοτρόπως δ' αὕτη, ἔαν μὲν κατέλθῃ καὶ ἡθικῶς κατακυλίσῃ, παρίσταται ὡς ἀνεύθυνον τραγικὸν θῦμα τυχαίων ἐσωγενῶν καὶ ἐξωγενῶν ὄρων, ἔαν δὲ πάλιν ἡθικῶς ἀνέλθῃ, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἀρετὴ τῆς δὲν θεωρεῖται ὡς «κατὰχρησις», ἥτις γίνεται κατόπιν ἀγῶνος, καὶ δὲν ἀποτελεῖ «ἄθλημα».

3. Τοιοῦτοτρόπως αἱ ψυχολογίαι τῆς κτήσεως ὑποστηρίζουσιν ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς, οὐ μόνον δ' ὁ ἄφρων, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐχέφρων, οὐ μόνον ὁ βιολογικῶς ἄωρος, ἀλλὰ καὶ ὁ ὠρίμου ἡλικίας, οὐ μόνον ὁ ἀναλφάβητος, ἀλλὰ καὶ ὁ σοφός, οὐ μόνον ὁ ἀμβλύνοος, ἀλλὰ καὶ ὁ ὑπερφύης, οὐ μόνον ὁ βάρβαρος, ἀλλὰ καὶ ὁ πεπολιτισμένος, γενικῶς πᾶς ἄνθρωπος ἀνεξαιρέτως

40. Σχετικῶς «Νικολάου Ν. Λούβαρι. Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας. Τόμος Β'. Ἀθήναι. 1933.» σ. 208 ἐπ.

41. Ὡς πρὸς τοῦτο διορθοῦμεν προγενεστέραν γνώμην ἡμῶν περὶ τῆς δυνάμεως τῆς ἀγωγῆς, περὶ ἧς «Ἰωάννου Κ. Παπαζαχαρίου. Ἀναμορφωτικὴ ἀγωγή ἀνηλίκων ἐγκλημάτων. Ἀθήναι. 1956.» (γνώμην καὶ τοῦ καθηγητοῦ Ἐξαρχοπούλου).

42. Διατύπωσις «Ε. Π. Παπανούτσου. Ὁ Κόσμος τοῦ Πνεύματος. Β'. Ἡθική. Ἀθήναι. 1949.» σ. 374.

στερεῖται τῆς ἐλευθερίας. Καὶ ὅτι ἡ διατυμπανιζομένη δὴθεν «ἀνθρωπίνη ἐλευθερία» δὲν εἶναι κατὰ βῆθος ἢ μία καθαρὰ ἐγχειριστικὴ ἀνταπάτη τοῦ ἀνθρώπου. ὅστις, ἐν ὑπερμέτρῳ ἀλλοζυνείᾳ, βυυκαλίχεται καὶ κομπορημονεῖ καὶ πιστεύῃ ὅτι μόνον αὐτός, ἐν τῷ ἀπείρῳ διαστήματι, διαφύγει τοῦ γενικῶς ἰσχύοντος ἐν τῷ φυσικῷ σύμπαντι νόμου τῆς μηχανικῆς αἰτιολογίας».

Καὶ ἐπομένως, ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ταύτην, καὶ πᾶς διαπραγμάτων βρωμερό-
τητας ἄνθρωπος προβάλλει ὡς ἄπλοῦν, ἕως ἄξιον οἴκτου, ἀλλὰ πάντως οὐχ
ἄξιον ἡθικῆς μομφῆς, μοιραῖον ὄθμα μὲς τυχαίως δυσμενοῦς συνθέσεως
τῶν ἐγκεφαλικῶν τοῦ κυττάρου καὶ τῶν κατὰθλιπτικῶν βιοτικῶν συνθηκῶν
τοῦ περιβάλλοντος.

4. "Αποψις, ἡ ὁποία ὑπῆρξε προσφυγῆς καὶ ἐν τῷ κύκλῳ τῆς ποινικῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου εἰς τὴν περιώνυμον ἐπαναστατικὴν ἰταλικὴν ἀνθρωπολογικὴν σχολὴν τοῦ ποινικοῦ δικαίου.⁴³

Πρόκειται περί σχολής μεθυσθείσης εκ της υλιστικής φιλοσοφίας τοῦ 19ου αἰῶνος, τῆς δαρβινίου θεωρίας τῆς ἐξελίξεως, τῆς υλιστικῆς κοινωνιολογίας τοῦ Auguste Comte⁴⁴ καὶ τοῦ περιφήμου «βιογενετικοῦ νόμου» τοῦ πλαστογράφου, ἐν τῷ υλιστικῷ φανατισμῷ του, ὀρισμένως φωτογραφίας ἐμβόλου Ernst Haeckel⁴⁵.

§ 6

Στάσεις τῶν ψυχολογιῶν τῆς χρήσεως ἔναντι τοῦ προβλήματος
τῆς ἐλλευθερίας τῆς ἀνθρωπότητος

Ι. Περιεχόμενον τῶν «ψυχολογιῶν τῆς χρήσεως».—1. "Εναντι τῶν «ψυχολογιῶν τῆς κατῆσεως» ἀπαντῶμεν τὴν ἄκρως ἀντιτιθεμένην κατεύθυνσιν τῶν «ψυχολογιῶν τῆς χρήσεως».

2. Νοοῦμεν ψυχολογικά σχολάζ, αἰτίνες ὑπολαμβάνουσιν ὅτι ἡ ἀνθρω-
πότης δὲν εἶναι δούλη τῆς αἰτιοκρατίας τῶν ἐσωγενῶν καὶ τῶν
ἐξωγενῶν περιστάσεων, ἀλλὰς λῆξει δὲν τελεῖ ὑπὸ ἐσωτερικῶν καὶ ἐξω-
τερικῶν καταναγκασμῶν, δὲν δουλεύει εἰς τὴν ἀνάγκην. Ἀλλὰ τοῦναντίον
αὕτη εἶναι ἡθικῶς ἐλευθέρη καὶ δύναται νὰ χρησιμοποιεῖται τοὺς ἐξωτερικοὺς
παράγοντας τῆς κληρονομικότητος καὶ τοὺς ἐξωτερικοὺς παράγοντας τοῦ
περιβάλλοντος κατὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν τρόπον.

Ἡ ἀνθρωπότης δηλαδὴ κέκτηται αὐταρχίαν χρῆσεως.

43. «Enrico Ferri. La teoria dell'imputabilità e negazione del libero arbitrio
Firenze. 1878.»

44. 1798-1857. Ἐκ τῶν ἔργων τοῦ : Cours de Philosophie positive, «Système de Politique positive», «Catéchisme positiviste», «Synthèse subjective».

45. 1834–1919. Ἐκ τῶν ἔργων του : «Der Monismus», «Welträtsel». Περί τῆς πλαστογραφίας ὅρα «Διακήμεζιν τῆς Ἑλληνικῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» (Ἑκδόσις περιοδ. «Ἀκτίνες»). Ἀθήναι. 1946.) σ. 33 ἐπ.

3. Καὶ κατὰ συνέπειαν αὕτη ἔχει ἐξουσίαν ἀξιολογικοῦ προσανατολισμοῦ τοῦ ἀγῶνος τῆς ζωῆς τῆς ἐπὶ τοῦ πλανήτου τῆς γῆς. Καὶ ἐπομένως, χάρις εἰς τὸ θεῖον τοῦτο δῶρημα τῆς ἐλευθέρας δυνάμεως («Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ»⁴⁶), τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων δύναται, ἐὰν τὸ ποθῇ εἰλικρινῶς, νὰ ἀγωνισθῇ ἐλευθέρως χάριν πτήσεώς του πρὸς τελειότητα, «δι' ἓνα πέταγμα πρὸς τὸ θεῖον». Ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτᾶται νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ὁδὸν τῆς ἀναβάσεως ἢ τοῦ κατρακυλίσματος, τῆς ἀρετῆς ἢ τῆς κακίας.

4. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἡθικὴ πρόοδος τῆς ἀνθρωπότητος ἐμφανίζεται ὡς δρᾶσις αὐτῆς ἀγωνιστικῆς. Ἦτις προέρχεται ἐκ τοῦ βάρους τῆς συνόλης ψυχῆς τῆς καὶ συνιστᾷ θέσιν, ἣν ὑπευθύνως λαμβάνει ἡ αὐτοσυνείδησίς της ὡς αὐτοδύναμον κέντρον πνευματικῆς ἀκτινοβολίας ἐναντι τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς.

Εἶναι δρᾶσις, ἡ ὁποία κέκτηται τὴν δύναμιν, ὑπερνικῶσα τὰς ἀντιστάσεις τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἰδίας τῆς συνόλης ψυχῆς τῆς, «νὰ ἐπιβληθεῖ σ' ὅλα τ' ἄλλα θελήματα καὶ νὰ συντάξῃ τὸν μέσα κόσμον δίνοντας περιεχόμενον, σκοπὸν, νόημα σ' ὁλόκληρην τὴν ὑπαρξή μας»⁴⁷.

5. Ἀλλὰς λέξεσιν, οἱ ποιητοὶ ἐσωγενεῖς καὶ ἐξωγενεῖς παράγοντες δὲν συνιστῶσιν αἰτίαι, ἀλλ' ἀσκοῦσιν ὥθησιν καὶ ἐπιρροὴν ἀπλῶς παρορμητικὴν. Συνεπῶς οὗτοι δὲν ἀσκοῦσιν ἀναγκαστικὴν ἀποφασιστικὴν ἐπιρροήν, καθορίζοντες αἰτιολογικῶς τὴν δρᾶσιν καὶ τὴν δραστηριότητα τῆς ἀνθρωπότητος.

6. Συνελόντι εἰπεῖν διὰ τῶν ψυχολογιῶν τῆς χρήσεως ἐγένετο μετάβασις εἰς τὴν τελολογίαν ἢ σκοπιμότητα (Finalität, Teleologie)⁴⁸.

II. Σχολαὶ ἀνήκουσαι εἰς τὸν κύκλον τῶν ψυχολογιῶν τῆς χρήσεως.—Εἰς τὸν κύκλον τῶν «ψυχολογιῶν τῆς χρήσεως» δύνανται, καθ' ἡμᾶς, νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀνήκουσαι αἱ ἐπόμεναι Σχολαί :

Α'. Φιλοσοφικὴ Ἀνθρωπολογία τοῦ θεϊστικοῦ ὑπαρξισμοῦ⁴⁹. Ἐν πρώτοις ἔχομεν τὴν Σχολὴν τῆς Φιλοσοφικῆς Ἀνθρωπολογίας, ἡ ὁποία στηρίζεται ἐπὶ τῆς κατευθύνσεως τοῦ «θεϊστικοῦ ὑπαρξισμοῦ». Αὕτη, βλέπουσα τὸν ἄνθρωπον ὡς ἰδιότυπον ἀξιολογικὴν ὑπαρξιν (Existenz) τῆς

46. Παύλου τοῦ ἀποστόλου ἐπιστολὴ πρὸς Φίλιππησίους δ' 13.

47. Διατύπωσις «Ε. II. Παπανούτσου. Αὐτόθι.» σ. 400.

48. Ἐκ τῆς βιβλιογραφίας : «F. Alverdes. Leben als Sinnverwirklichung. 1936.», «H. Conrad—Martius. Ursprung und Aufbau des lebendigen Kosmos. 1938.», «K. Hasert. Die Wunder der Weltordnung. 1936.», «Th. Ring. Der Sonnensystem, ein Organismus. 1939.», «B. Steiner. Der Schöpfungsplan. 1938.», «R. Stölzle. Finalität in der Natur. 1924.».

49. Ἡ ἐποχὴ ἡμῶν ἐπανάφερεν ἐν ὧν τῷ μεγάλῳ αὐτῆς τὴν παναρχίαν σύγκρουσιν μεταξὺ ἄρ' ἑνὸς τοῦ πνεύματος τῆς «ὀλοκρατίας» (Universalismus) (μαζικὸν πνεῦμα τῆς κοινωνικῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀρχνίζεται ἡ ἀξία τῆς διακεκριμένης

θείας δημιουργίας, ὑποστηρίζει ὅτι προσρισμός τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ ὁποία ἐπροικίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰψίστου διὰ δυνάμεως «αὐτολειτουργίας» (Selbstvollzug), εἶναι νὰ μὴ ἀνευρίσκη ἐτοίμους, ἀλλὰ νὰ δημιουργῇ νόμους καὶ ἀξίας, ἐπιζητούσα τελικῶς νὰ προσεγγίσῃ πρὸς τὴν τελειότητα τοῦ Κτίστου τοῦ παντός.

Κατὰ ταῦτα «ἡ ἀνθρωπότης δὲν εἶναι, ἀλλὰ γίνεται ἀξία» (il se fait être).

Τοιοιουτρόπως, ἀπὸ συμφώνου πρὸς τὴν ἀντίληψιν ταύτην, ἡ ἀνθρωπότης ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ σπραγῇ ἐλευθέρως πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ πρὸς τὴν ἀσύλληπτον τελειότητα, ἣν ἐνσαρκώνει ὁ ἐπουράνιος Πατήρ.

Β'. Σχολή τῆς Ἀτομικῆς Ψυχολογίας⁵⁰.—Ἐν συνεχείᾳ κατ' ἐξοχὴν ψυχολογίαν χρήσεως συνιστᾷ ἡ Σχολή τῆς Ἀτομικῆς Ψυχολογίας

ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, τῆς συγκεκριμένης ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως ἢ καὶ ἐτέρου ἀνθρώπου πνεύματος τῆς «ἀτομοκρατίας» (Individualismus) (ἀτομιστικὸν πνεῦμα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἀφανίζον τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου συνόλου). Σχετικῶς ὅρα «Ἰωάννου Κ. Παπαζαχαρίου. Ἡ πάλη μεταξύ ἀτομοκρατίας καὶ ὁλοκρατίας. Ἀθῆναι, 1953.».

Νῦν εἰδικῶς ἡ φιλοσοφία τοῦ ὑπαρξισμού κηρύσσει, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἐπικίνδυνον ρεῦμα τῆς μαζοποίησης, τὴν ἀνάγκην ἀποδόσεως ἀξίας εἰς τὴν διακεκριμένην προσωπικότητα τῆς ἐπὶ μέρους ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. Ἀλλὰς λέξεσι κέντρον τῆς φιλοσοφικῆς μερίμνης τοῦ ὑπαρξισμού ἀποτελεῖ ἡ τοποθέτησις τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως ὡς τιαυτῆς (existentia) ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ διαφέροντος.

Γενικῶς ὁ ὑπαρξισμός (Existentialismus) περιλαμβάνει ποικίλα ρεύματα τῆς σύγχρονης φιλοσοφικῆς σκέψεως, διασχισθεὶς εἰς τρεῖς διακλαδώσεις, ἥτοι εἰς τὸν χριστιανικὸν (τελείαν ὑπαρξιν ἐν τῷ σύμπαντι ἐμφανίζει μόνον ὁ Ἰησοῦς, ὁ ἄνθρωπος καθίσταται ἀξίος νὰ λάβῃ τὸν τίτλον τῆς ὑπάρξεως μόνον, ἐφ' ὅσον πλησιάσῃ πρὸς τὸν Χριστόν), τὸν ἀθεϊστικὸν (μηδενισμός, ἐλευθερία ἀρχαίνωτος τοῦ ἀνθρώπου, καταλύουσα πᾶσαν ἡθικὴν δέσμευσιν, κίνημα κολακείου τῆς κατωτέρας γενετικῆς ἐρέξεως τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως) καὶ τέλος μεσάζουσιν κατεύθυνσιν (ἀγὼν τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὴν διασφάλισιν τῆς ὑπάρξεώς του καὶ τῆς συνυπάρξεώς του).

Σχετικῶς «Νικ. Ἀν. Νησιώτου. Ὑπαρξισμός καὶ χριστιανικὴ πίστις. Ἀθῆναι, 1956.», «Κωνσταντίνου Δ. Γεωργιάδη. Ἀρθρα περὶ Ὑπαρξισμού ἐν τῷ Ἐκκλ. Λεξ. Ἡλίου. Τόμος ΙΣΤ' σ. 881-885, Τόμος ΙΗ' σ. 45-46, 503-510.»

Ἐκ τῆς ξένης βιβλιογραφίας: «K. Jaspers. Vernunft und Existenz. 1935.» «K. Jaspers. Existenzphilosophie. 1938.» «M. Heidegger. Sein und Zeit. I. 1927.» καὶ «Was ist Metaphysik? 4. Aufl. 1943.» «H. Heidegger. Idee und Existenz. 1935.» «L. Jaspers. Der Begriff der menschlichen Situation in der Existenzphilosophie von Karl Jaspers. 1936.» «J. Pfeifer. Existenzphilosophie. Eine Einführung in Heidegger und Jaspers. 1934.» «A. de Waelhens. La philosophie de Martin Heidegger. 1942.» «A. Fischer. Die Existenzphilosophie Heideggers. 1935.»

50. «Δημητρίου Γ. Μωραΐτου. Ἡ ἀτομικὴ ψυχολογία καὶ αἱ ἐφαρμογαὶ αὐτῆς. Ἐκδόσεις β'. Ἀθῆναι, 1947.» σ. 7-9, «Alfred Adler. Ἀνθρωπολογία. Μετάφρασις Γεωργίου Ν. Παλαιολόγου. Ἐκδ. β' ἐκ τῆς γ' γερμανικῆς ἐκδόσεως. Ἀθῆναι, 1948.» Πρὸ εἰκοσαετίας ἐξεδίδετο ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Γ. Μωραΐτου καὶ εἰδικὸν περιοδικὸν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀτομικὴ Ψυχολογία».

(Individualpsychologie) τοῦ Alfred Adler⁵¹. Εἶναι ἡ σχολή ἐκείνη, ἥτις διακηρύσσει ρητῶς τὴν ἀντίρρησην αὐτῆς ἐναντίον τῆς μεγάλης σπουδαιότητος, ἥτις ἀποδίδεται εἰς τὸν παράγοντα τῆς «κληρονομικότητος». Τὴν τοιαύτην δ' ἀντίρρησην ἐκφράζει ἡ Σχολή τῆς Ἀτομικῆς Ψυχολογίας διὰ τῆς ἀντιτάξεως ὑπ' αὐτῆς ἐναντίον τῆς «ἐννοίας τῆς κτήσεως» τῆς «ἐννοίας τῆς χρήσεως». Διότι ἂν ἑνὸς δὲν θεωρεῖ ἀποφασιστικόν, τί φέρεται μεθ' ἐαυτοῦ ὁ ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον ἄνθρωπος διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς κληρονομικῆς μάζης, ἂν ἑτέρου δὲ δὲν ἐνδιαφέρει ταύτην, τί θὰ συναντήσῃ εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος. ἐν τῷ ὁποίῳ θὰ διανύσῃ τὴν ἐπίγειόν του πορείαν. Ἄλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον θεωρεῖ ὡς ἀποφασιστικόν ἡ Σχολή τῆς Ἀτομικῆς Ψυχολογίας, εἶναι ἅπλως καὶ μόνον, πῶς θὰ ἀντιδράσῃ καὶ πῶς θὰ ἀπαντήσῃ ἀπὸ τῆς μιᾶς πλευρᾶς εἰς τὴν κληρονομικὴν καὶ ἂν ἑτέρου εἰς τὴν ἐξωγενῆ ἐπίδρασιν ἡ ψυχὴ ἐκάστου ἀνθρώπου. Διὸ ὑπὸ ἐντελῶς παρομοίας ἐσωγενεῖς κληρονομικὰς καὶ ὑπὸ ἐντελῶς παρομοίας ἐξωγενεῖς συνθήκας βλέπομεν τὰ διάφορα ἄτομα οὐχὶ σπανίως νὰ ἀπαντῶσιν ὡς ψυχαὶ διαφοροτρόπως. Καὶ τοιουτοτρόπως νὰ διαμορφῶσι ποικιλίας χαρακτήρων καὶ νὰ παρουσιάζωσι ποικιλίας δράσεως. Ἐξ οὗ ἀκριβῶς καὶ ἡ ὀνομασία τῆς Ψυχολογίας ὡς Ἀτομικῆς (Individualpsychologie).

Τοιουτοτρόπως σαφῶς ἡ Σχολή τοῦ Alfred Adler διαβλέπει ἐν τῇ ἀνθρωπότητι ψυχὴν, ἔχουσαν ἐλευθερίαν καὶ δύναμιν δημιουργικότητος (schöpferische Kraft der Seele), ἐλευθερίαν καὶ δύναμιν τελειοποιήσεως (Ueberlegenheitsstreben), ἐντελέχειαν πρὸς καθορισμὸν τῆς πορείας τῆς ζωῆς τῆς.

Εἶναι ἡ Σχολή ἐκείνη, ἥτις ἐν πρώτοις διεκήρυξεν ὅτι ἡ ψυχὴ τῆς ἀνθρωπότητος δὲν εἶναι ἡρεμοῦσα καὶ παθητικὴ, ἀλλ' ἐνεργητικὴ καὶ ἀγωνιζομένη ὁλότῃς. Ἡ Σχολή, ἡ ὁποία ἐτόνισε μετὰ παρρησίας ὅτι ὁ ψυχικὸς βίος καὶ ἡ πορεία τῆς ἀνθρωπότητος βαίνει κατευθυνόμενος πρὸς σκοπὸν, καθοριζόμενον ὑπὸ τῆς ἰδίας.

Καὶ τέλος εἶναι ἡ Σχολή, ἥτις ἐπεδίωξε νὰ παράσχῃ εἰς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων προοπτικὴν ζωῆς ἀγάπης, ἐν τῇ ὁποίᾳ τὸ κοινωνικὸν συναίσθημα θὰ διαδραματίζῃ τὸν πρωτεύοντα ρόλον. Καὶ ἡ ὁποία προοπτικὴ ζωῆς θὰ ἔδει νὰ ἐπιδιωχθῇ ὡς πλέον πρόσφορος διὰ τὴν κοινωνικὴν συμβίωσιν τῶν ἀνθρώπων, ἐφ' ὅσον σκορπίζει εἰς αὐτοὺς περισσοτέρας ἐλπίδας διὰ τὴν ἀληθῆ εὐτυχίαν των κατὰ τὴν γῆτην αὐτῶν διαδρομὴν.

51. 1870-1937. Ἐκ τῶν σπουδαιότερων καὶ τὰ μάλιστα διαδεδομένων συγγραμμάτων τοῦ Alfred Adler τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Menschenkenntnis. 3. Aufl. Leipzig. 1929.». Ὅρα καὶ «Praxis und Theorie der Individualpsychologie. München und Wiesbaden. 1930.»

Γ'. Σχολή τῆς Ἀναλυτικῆς ἢ Συμπλεγματικῆς Ψυχολογίας⁵².—Ὁμοίως ψυχολογίαν γρήσεως συνιστᾷ ἡ συγγενὴς πρὸς τὴν ἀτομικὴν ψυχολογίαν Σχολή τῆς Ἀναλυτικῆς ἢ Συμπλεγματικῆς Ψυχολογίας (die Analytische ἢ die Komplexe Psychologie) τοῦ ἐλβετοῦ καθηγητοῦ ἐν τῇ Ζυρίχῃ Charles G. Jung⁵³.

Αὕτη προσεπάθησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ μυστηριώδες βάθος τῆς κεκρυμμένης γρήσεως τῆς «ἀνθρωπίνης ψυχῆς», διψῶσα νὰ συλλάβῃ ταύτην ἐν τῇ οὐσίᾳ της καὶ γνωρίσῃ τὸ ἐν αὐτῇ «ὑπερλόγον» (irrational) καὶ «μεταφυσικόν». Διὸ δὲν περιορίσθη ἡ Σχολή τοῦ Jung μόνον εἰς τὴν σπουδὴν τῆς γήινης ζωῆς τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἀλλ' ἐπεχείρησε νὰ μακτεύσῃ καὶ σπουδάζῃ ἀπ' ἐνὸς μὲν τὴν ἱστορίαν τῆς ψυχῆς πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἥτοι πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεώς της, ἀπ' ἑτέρου δὲ τὸ μετὰ τὴν γήινην ζωὴν μέλλον τῆς ψυχῆς τοῦ ἀποθανόντος ἀνθρώπου. Κατὰ τὴν διείσδυσιν ταύτην ἡ Σχολή τῆς Ἀναλυτικῆς Ψυχολογίας ἐπεκαλέσθη ἀκόμη καὶ τὴν μυθολογίαν, τὴν θεοσοφίαν, τὴν ἀστρολογίαν, τὸν μυστικισμόν, τὰς ἀποκρύφους γίαν, τὴν ἐκστασίαν, τὴν ἀστρολογία. Ἀλλὰς λέξεσιν ἡ Σχολή αὕτη ἐν τῇ μελέτῃ ἐπιστήμας καὶ τὴν ἐθνολογίαν. Ἀλλὰς λέξεσιν ἡ Σχολή αὕτη ἐν τῇ μελέτῃ τῆς ψυχῆς ἐχώρησε πέραν τῆς ἐμπειρίας τῆς γήινης ζωῆς εἰς τὸ ἔδαφος τῆς αἰωνιότητος.

Ἡ Σχολή λοιπὸν αὕτη εἶναι ἐκείνη, ἥτις, ἐκτείνασα τὴν ἔννοιαν τοῦ «ἀτομικοῦ ἀσυνειδήτου κόσμου τῆς ψυχῆς» (Unbewusstes im Seelenleben des Einzelnen) εἰς τὸν «ἀσυνειδήτον κόσμον τῆς συλλογικῆς ψυχῆς τῆς ἀνθρωπότητος» (Kollektives Unbewusstes ἢ Rassenunbewusstes)⁵⁴.

52. Εἰς τὴν ἀναλυτικὴν ψυχολογίαν τοῦ Jung ἀναφέρονται αἱ ἀκόλουθοι συγγραφαὶ τοῦ καθηγητοῦ Σ. Καλλιόρα : «Χαρακτῆρες ἢ ψυχολογικοὶ τύποι», «Τὸ περὶ ψυχῆς πρόβλημα», «Περὶ τῆς βουλήσεως», «Διάνοια, ἐπιστήμη καὶ ἠθικὴ προκοπή», «Ἡ ἀναλυτικὴ βλημὰ», «Περὶ τῆς βουλήσεως», «Διάνοια, ἐπιστήμη καὶ ἠθικὴ προκοπή», «Ἡ ἀναλυτικὴ ψυχολογία τοῦ Κ. Γ. Γιούγκ ἐν ἀντιπραβολῇ πρὸς τὴν ψυχολογίαν τοῦ Freud καὶ τοῦ Adler» (περιοδικὸν «Ἐκπαιδευτικὰ Χρονικά»), «Ἡ σημασία τῆς πρακτικῆς ψυχολογίας διὰ τὸν παιδαγωγόν» (περιοδικὸν «Ἐκπαιδευτικὰ Χρονικά»), «Γιούγκ» (Ἐγκ. Λεξ. Ἡλίου).

53. Ἐγενήθη τῷ 1875. Ἐκ τῶν ἔργων του : «Ueber psychische Energetik und das Wesen der Träume», «Seelenprobleme der Gegenwart», «Psychologische Typen», «Die Beziehungen der Psychotherapie zur Seelsorge», «Psychologie und Religion», «Ueber die Psychologie des Unbewussten», «Aufsätze zur Zeitgeschichte», «Die Psychologie der Uebertragung», «Wirklichkeit der Seele», «Psychologie und Alchemie», «Symbolik des Geistes», «Psychologie und Erziehung».

54. Ἡ Σχολή τοῦ Jung βαίνει ἀπὸ τῆς «ἀτομικῆς» ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν «ὁμαδικήν» ἢ «συλλογικὴν» ψυχὴν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἀπὸ τῆς «ἀτομικῆς συνειδήσεως» καὶ τοῦ «ἀτομικοῦ ἀσυνειδήτου κόσμου» τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν «ὁμαδικήν» ἢ «συλλογικὴν» ἢ «φυλετικὴν ἀσυνειδήτην» ἢ «φυλετικὴν συνειδήτην» καὶ τὸν «ὁμαδικόν» ἢ «συλλογικόν» ἢ «φυλετικόν ἀσυνειδήτον κόσμον» τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ὁμαδικὴ αὕτη ψυχὴ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων διαπλάσσεται βαθμιαίως κατὰ τὴν ἀνὰ τοὺς αἰῶνας διαδρομὴν τῆς ἀνθρωπότητος, μεταβιβάζεται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ὅσον δὲ διὰ τῆς παραδόσεως, ὅσον καὶ διὰ

διέβλεψε εν τῷ άσυνειδήτῳ τούτῳ κόσμῳ τήν αἰώνίαν καί δημιουργικήν πηγὴν τοῦ Θεοῦ, ἐξ ἧς ἀντλεῖ ἡ συνείδησις τῆς ψυχῆς τῆς ἀνθρωπότητος τήν τεραστίαν ἐνεργητικότητά της (die Energetik der Seele, Libido), τήν μερίστην δύναμιν αὐτῆς πρὸς προσανατολισμόν, αὐτοκαθορισμόν (αὐτοκατοντισμόν) τῆς πορείας τῆς ζωῆς της ἐπὶ τῆς γῆς (Selbstregulierendessystem), τήν ροπήν πρὸς πρόοδον (Progression) καί θέωσιν καί τέλος τὸ οὐρανίας πνοῆς περιεχόμενόν της.

Εἶναι ἡ Σχολή, ἥτις διέβλεψεν, ἐγκρυπτούμενον ἐν τῇ ψυχῇ τῆς ἀνθρωπότητος, αὐτὸν τοῦτον τὸν Θεόν (Sebst) ⁵⁵.

Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅμως ταύτην ἡ ἐπιστήμη ἀντίκρουσε πλέον τὴν ὀρθοκρίαν τοῦ Κυρίου, ἥτις διὰ τοῦ στόματός τοῦ Θεοπνεύστου Ἀποστόλου Παύλου ⁵⁶ ἀπεκάλυψε πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τὴν γλυκεῖαν ἀσύλληπτον ἀλήθειαν :

«Οὐκ οἶδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστέ, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν ; εἰ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθαρεῖ τοῦτον ὁ Θεός. Ὁ γὰρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἅγιός ἐστιν, οἵτινές ἐστε ὅμοιοι».

Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἐμπνευσμένος ἰδρυτὴς τῆς Σχολῆς τῆς Ἀναλυτικῆς Ψυχολογίας ἐλβετὸς καθηγητὴς τῆς ψυχιατρικῆς Jung ἀνεδείχθη εἰς Ἱεροκλήρυκα, ὁ ὅποίος ἀπὸ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἁμβωνος ἐδίδαξεν ὅτι τὸ νόημα τῆς ἀγωνιζομένης ἐπὶ τῆς γῆς ἀνθρωπότητος ἐγκτεται εἰς τὴν πραγματάωσιν ἀξιών οὐ μόνον ἐν ὅψει τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἐν ὅψει ἀξιών ὑπερβατικῶν, κειμένων πέραν τῶν ἀπλῶν γήινων κοινωνικῶν δεσμῶν.

Ἐνταῦθα πλέον ὁ Jung ὁμιλεῖ ὡς θεολόγος, εἰσάγων καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς «ἀθανασίας τῆς ψυχῆς», εἰς ἣν κατὰ ταῦτα ἀνήκει ἡ «αἰωνιότης».

Δ'. Σχολή τῆς Ψυχολογίας τῆς ζωῆς.—Ψυχολογίαν χρήσεως ἀπαρτίζει καὶ ἡ καλουμένη «Σχολή τῆς ψυχολογίας τῆς ζωῆς» (Lebenspsychologie) τοῦ Müller = Freienfells ⁵⁷. Οὗτος, θεωρῶν τὴν ψυχολογίαν ὡς τμήμα τῆς γενικωτέρας ἐπιστήμης τῆς ζωῆς, ἐντάσσει ταύτην εἰς τὴν Βιολογίαν (Biologie). Ἡ ἐν λόγῳ δὲ Σχολή ἀναγνωρίζει δημιουρ-

τῆς ὁδοῦ τῆς κληρονομικότητος, ἐφ' ὅσον διδάσκεται ὅτι ὁ κληρονομούμενος ἐγκέφαλος ἐκίστης νέας γενεᾶς διατηρεῖ τὸ περιεχόμενον τῆς ψυχικῆς ζωῆς τῶν προγονικῶν ἀνθρώπων γενεῶν (οἰοεῖ «ψυχικὸς ἀταβισμός» ἢ «ψυχικὴ προγονιστικὴ κληρονομικότης»).

55. Δὲν εἶναι τὸ ἐγὼ—πρόσωπον τὸ καθ' αὐτὸ κέντρον τῆς ψυχῆς κατὰ τὸν Jung, ἀλλ' ἕτερός τις φορεὺς, τελειῶς άσύνειδος, ἐν ὃ Jung ἀποκαλεῖ «Selbst». Τὸ ἐν λόγῳ «Selbst» ὑπολαμβάνει ὁ Jung ὡς ἀποτελοῦν οὐσίαν τῆς ἀρχῆς τοῦ κόσμου, ἐν ᾗ κεῖται τι τὸ θεῖον, «ὁ Θεός ἐν ἡμῖν». «Οἱ, ὡραῖον, εὐγενές, ὑψηλὸν εὐρίσκεται ἐν τῷ Selbst, ὅπερ εἶναι ὁ Θεός ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ὅρα σχετικῶς καὶ «Δημητρίῳ» I. Μωραΐτου. Freud, Adler, Jung. Περιοδ. «Ἀτομικὴ Ψυχολογία». Τόμος ΣΤ'. Ἀθῆναι, 1937.» σ. 63 καὶ 69.

56. Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴ γ' 16-17.

57. Ἔργα R. Müller-Freienfells : «Grundzüge der Lebenspsychologie» (Δύο τόμοι) (ἔργον γενικῆς συστηματικῆς ψυχολογίας), «Persönlichkeit und Weltanschauung» (διαφορικὴ ψυχολογία).

γικὴν δύνανται ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ, ἐπιδιώκουσα νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰύτην ἐκ τῶν ἐκδηλώσεων τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος, ἀποκαθορίζουσας τὴν ζωὴν τῆς.

Ε'. Σχολή τῆς Ἀξιολογικῆς Ψυχολογίας.—Εἰς τὸν κύκλον τῶν ψυχολογῶν τῆς χρήσεως ἀνήκει ἀναμφιβόλως καὶ Σχολή, ἀφορηθεῖσα ἀπὸ τοῦ Wilhelm Dilthey⁵⁸ καὶ τοῦ ἀξίου μαθητοῦ αὐτοῦ Eduard Spranger⁵⁹, ἥτις ἀνεφέρθη εἰς τὸ δημιουργικὸν ἀξίων ἐλεύθερον πνεῦμα τῆς ἀνθρωπότητος. Δηλονότι εἰς τὸν ἀξιολογικὸν προσανατολισμὸν τῆς καὶ εἰς τὸ θεμελιωθὲν ὑπὸ ταύτης ὑπερατομικὸν βασιλῆιον τῶν ἀξίων (ein überindividuelles Reich der Werte). Εἶναι Σχολή «Ἀξιολογικῆς Ψυχολογίας», συντασσομένη πρὸς τὴν «Ἀξιολογικὴν Φιλοσοφίαν» (Wertphilosophie)⁶⁰, εἰς ἣν ἀνήκουσι, πλὴν τοῦ Ed. Spranger, οἱ ἐπὶλεκτοὶ Max Scheller⁶¹ καὶ Nikolai Hartmann⁶². Καὶ ἡ ὁποία Σχολή ἐπιδιώκει νὰ διεισδύσῃ εἰς τὴν ψυχὴν τῆς ἀνθρωπότητος διὰ τῆς ἐκτιμῆσεως τῶν πνευματικῶν ἐπιτευγμάτων τῆς. Κυρίως δὲ τῶν ὑπεραισθητῶν ἀξίων, αἵτινες ἐγκρύπτονται ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ πολιτισμῷ, ὅστις συνιστᾷ τὸ κατ' ἐξοχὴν δημιουργημα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Εἰδικώτερον ἡ Σχολή αὕτη ἀρνητικῶς ἀφ' ἐνὸς μὲν, δεχομένη ὅτι ὁ ἀνθρώπινος ψυχικὸς κόσμος συνιστᾷ ὁργανικὴν ἐνότητα ἀδιαίρετον, ἀπέρριψεν ὡς ἀπαράδεκτον οἰκονόμησιν διόσπασιν αὐτοῦ εἰς ψυχικὰ στοιχεῖα.

58. 1832-1912. Ἐκ τῶν ἔργων του : «Einleitung in die Geisteswissenschaften», «Die Einbildungskraft des Dichters», «Ideen über ein beschreibende und zergliedernde Psychologie» «Der Aufbau der geschichtlichen Welt in den Geisteswissenschaften», «Die Typen der Weltanschauung».

59. Ἐγεννήθη τῷ 1882. Ἐκ τῶν ἔργων του : «Wilhelm von Humboldt und die Humanitätsidee. Berlin. 1909.», «Wilhelm von Humboldt und die Reform des Bildungswesens. Berlin. 1910.», «Das deutsche Bildungsideal der Gegenwart. 1929.», «Der Bildungswert der Heimatkunde. 1923.», «Die Antike und der deutsche Geist. 1925.», «Der Aufstieg der Begabten. 1918.», «Schule und Lehrerschaft. 1913.», «Goethes Weltanschauung. 1949.», «Pädagogische Perspektiven. Heidelberg. 1951.», «Lebensformen. 1939.», «Theorie des Verstehens», «Psychologie des Jugendalters. 10. Aufl. Leipzig. 1928.»,

60. Ἐκ τῆς βιβλιογραφίας : «Fr. Klenk. Wert. Sein. Gott. 1942.», «O. Krauss. Die Werttheorien. 1937.»,

61. 1877-1928. Ἐκ τῶν ἔργων του : «Der Formalismus in die Ethik und die materiale Wertethik. 1913-1916.», «Das Ewige im Menschen. 1921.», (ὁργανισμική, φιλοσοφία), «Soziologie des Wissens», «Die Wissensformen und die Gesellschaft», «Die Stellung des Menschen im Kosmos».

62. 1882-1951. Ἐκ τῶν ἔργων του : «Grundzüge einer Metaphysik der Erkenntnis. 1921.», «Die Philosophie des deutschen Idealismus», «Ethik.», «Zum Problem der Realitätsgegebenheit», «Das Problem des geistigen Seins», «Zur Grundlegung der Ontologie. 1935.», «Möglichkeit und Wirklichkeit», «Der Aufbau der realen Welt».

ἔτσι τὴν καλουμένην «ψυχολογίαν τῶν στοιχείων». ἀφ' ἑτέρου δέ, δεχομένη ὅτι ὁ ἀνθρώπινος ψυχικὸς κόσμος κέκτηται ἐντελῶς ἰδίου ρυθμοῦ ὕψους, ἀπέκρουσε τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ψυχικοῦ κόσμου κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν μηχανικὴν νομοτέλειαν τῶν φυσικοχημικῶν φαινομένων. ἔτσι τὴν καλουμένην «Φυσικο-λογικὴν Ψυχολογίαν».

Ἐξ ἄλλου ἡ Σχολὴ αὕτη θετικῶς, δεχομένη ὅτι ὁ ἀνὴρ τοὺς αἰῶνας καὶ τόπους τῆς ὑψηλοῦ πολιτισμοῦ ἀπαρτίζει τὴν πλέον χαρακτηριστικὴν καὶ ἐκδηλωτικὴν δημιουργίαν τοῦ πνεύματος τῆς ἀνθρωπότητος, ἐζήτησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ πραγματικὸν νόημα τῆς ψυχῆς τῆς ἀνθρωπότητος ἐκ τῆς σπουδῆς τῶν ποιητικῶν μορφῶν τοῦ πολιτισμοῦ (Lebensformen). Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐθεμελίωσεν ἔνθεν μὲν τὴν «Νοοῦσαν» ἢ «Νοολογικὴν» ἢ «Κατανοοῦσαν Ψυχολογίαν» (die verstehende Psychologie), ἔνθεν δὲ τὴν «Ἰδιομορφικὴν Ψυχολογίαν» (die Strukturpsychologie).

Κατὰ ταῦτα ἡ Σχολὴ αὕτη ἀφωρυκτῇ ἐκ τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῆς ἐκ νόμων διαγιγνωσκόμενης Φύσεως καὶ τοῦ ἐξ ἰθύνουσῶν ὑπεραισθητῶν ἀξιώων διαγιγνωσκόμενου ἱστορικοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐναντι τοῦ στερουμένου ἀξιώων «βασίλειου τῆς ὑλικῆς πραγματικότητος» ἀντιπαρέθεσεν ἐν ἑτερον αὐθόπαρκτον «βασίλειον τῆς ἡθικῆς πραγματικότητος».

Τέλος ἡ ἐν λόγῳ Σχολὴ ἐπεδίωξε νὰ ἀντικρύσῃ τὸ νόημα τῆς ἀγωνιζομένης διὰ τὴν θεμελίωσιν καὶ ἀνάπτυξιν πολιτισμοῦ ἀνθρωπότητος ἀπὸ εὐρυτάτης σκοπιᾶς. Διὸ καὶ συνήρτησε τοῦτον πρὸς τὰς κατευθύνσεις τῆς πορείας τοῦ ἀπείρου σύμπαντος, θεμελιώσασα τοιοῦτοτρόπως οἶονεῖ μίαν «ψυχολογίαν τοῦ Ἀπείρου Διαστήματος». Ὑπὸ τοιαύτην δ' ἐννοιοῦν αὕτη ἀνερέθη εἰς μίαν «ὑπερατομικὴν (ὑπερανθρωπίνην) ψυχὴν» καὶ εἰς ἐν «ὑπερατομικὸν (ὑπερανθρώπινον) γενικὸν κανονιστικὸν πνεῦμα τοῦ καθολικοῦ σύμπαντος».

ΣΤ'. Σχολὴ τῆς «Ψυχολογίας τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας». — Ὡς ἀνήκουσα εἰς τὸν κύκλον τῶν ψυχολογικῶν σχολῶν τῆς χρήσεως θὰ ἔδει νὰ θεωρηθῇ καὶ μία Σχολή, ἣν θὰ ἡδυνάμεθα νὰ ἀποκαλέσωμεν «Σχολὴν τῆς Ψυχολογίας τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας». Αὕτη δέχεται ὅτι ἡ ἀνθρωπότης δὲν ἀνήκει μόνον εἰς τὸν φυσικὸν κόσμον καὶ δὲν ἐντάσσεται μόνον εἰς τὸ φυσικῶς γίγνεσθαι, ἀλλὰ ταῦτοχρόνως ἀνήκει ἐπίσης εἰς τὸν ἱστορικὸν κόσμον καὶ ἐντάσσεται ὡσαύτως εἰς τὸ ἱστορικῶς γίγνεσθαι. Ὑπὸ τὴν τελευταίαν δὲ ταύτην ἐννοιοῦν ἡ προκειμένη Σχολὴ διακηρύσσει ὅτι ἡ ἀνθρωπότης ὡς πνευματικὴ ὄντοτης θέτει ἐλευθέρως ἱστορικοὺς σκοποὺς ἐν τῇ ζωῇ της καὶ μοχλεῖ ἐνσυνειδήτως, ἵνα τοὺς πραγματοποιήσῃ ἱστορικῶς. Τοιοῦτοτρόπως δὲ γίνεται δημιουργὸς τῆς «ἱστορικῆς πραγματικότητος».

Ἄπαντα τὰ ἔργα καὶ τὰ ἐπιτεύγματα τῆς ἀνθρωπότητος ἔχουσι νόημα καὶ σκοπὸν, μὴ πραγματοποιούμενα εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε, οὐδὲ κατὰ φυσικὴν

ἀναγκαιότητα. Δι' αὐτῶν τὸ γένος τῶν ἀνθρωπίνων τέκνων τῆς γῆς οἰκοδομεῖ ἓνα κόσμον, ὅστις, καίπερ ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς φυσικῆς πραγματικότητος, ἐν τούτῳ δὲν ταυτίζεται πρὸς αὐτήν ⁶³.

Γενικῶς ἡ ἔννοια τῆς ἱστορικῆς ἐξελιζέως τῆς ἀνθρωπότητος ἐκαλλιεργήθη ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τοῦ Ἀγίου τῆς Δυτικῆς Ἑκκλησίας Augustinus μέχρι τῆς σήμερον ἐν ὅψει τῆς σκοπιμότητος τῆς δράσεως τῆς ἀνθρωπότητος, προϋποθετούσης ἐλευθερίαν διανόησιν καὶ πνεῦμα.

Ὁμοίως ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ ὁ γνωστός Ἰταλὸς Giovanni B. Vico ⁶⁴. Ὅστις ἐκ τῶν πρώτων κατενόησε τὴν βασικὴν διαφοράν, ἥτις σαφῶς διαχωρίζει τὴν φυσικὴν πραγματικότητα ἀπὸ τῆς ὑπὸ τῆς ἀνθρωπότητος δημιουργήμενης ἱστορικῆς πραγματικότητος. Μετὰ τῆς τελευταίας συνέδεσεν ὁ Vico τὴν ἰδέαν τῆς «ἁξίας» καὶ τὸν «νόμον τῆς προόδου». Κατ' αὐτὸν ὅ,τι δημιουργεῖ τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα καὶ ὅ,τι κινεῖ πρὸς τὰ ἔμπροσθεν τὸ ἱστορικῶς γίνεσθαι εἶναι ἡ βούλησις τῶν ἀνθρώπων, ἥτις ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ σχέδιον τῆς Θείας Προνοίας εἰδικῶς ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος.

Τὸν σκοπὸν τῆς ἱστορικῆς ζωῆς ὑπεστήριξεν ὡσαύτως ὁ μαθητὴς τοῦ Kant καὶ διάσκαλος τοῦ Goethe περιώνυμος γερμανὸς φιλόσοφος Johann Gottfried Herder ⁶⁵, συνδυάσας τὸν σκοπὸν τούτον μετὰ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸν κύκλον τῆς ἱστορικῆς ζωῆς ἐνέταξεν ὁ Herder ἐντὸς τοῦ εὐρυτέρου κύκλου τοῦ φυσικοῦ κόσμου, διαβλέψας ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐξελίξει συνέχισιν καὶ τελείωσιν τῆς φυσικῆς ἐξελιζέως, συντελουμένην διὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου. Χαρακτηριστικῶς ἀναφέρομεν ὅτι ὁ Herder εἶναι ἐκεῖνος, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ δούξ Κάρολος = Αὐγουστος τῆς Βαυαρίας εἶπε πρὸς τὸν ἐλβετὸν συγγραφεὰ καὶ φιλόσοφον Λαφάτερ τὸν «χαρακτηρισμόν, ὅτι ὡς μὲν Herder ἐξέπεμψε τὸ φῶς δι' ἀστραπῶν, ἐν ᾧ ἀπὸ τὸν Goethe ἐξεπήγαγε σταθερὸς καὶ διαρκὴς φωτισμός» ⁶⁶.

Τοιαῦτα εἶναι καὶ αἱ ἀντιλήψεις τοῦ διαπρεποῦς συγγρόνου Ἑλλήνου φιλοσόφου Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου.

Ζ'. Ψυχολογία τῆς «Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Γερμανικοῦ Ἰδεαλισμοῦ». — Ψυχολογίαν χρήσεως ἀκολουθεῖ καὶ ἡ «Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Γερμανικοῦ Ἰδεαλισμοῦ».

63. Ἰωάννης Ν. Θεοδωρακόπουλος. Μαθήματα τῆς Φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἀθήναι. 1956. σ. 3 ἐπ.

64. 1668-1744. Πρόγραμμά του μία Φιλοσοφία τῆς Ἱστορίας καὶ μία Ψυχολογία τῶν Λαῶν. Ἐκ τῶν ἔργων του : «Principi di una scienza nuova».

65. 1744-1803. Φίλος τῶν Schiller, Humboldt, ἀδελφῶν Schlegel. Ἔργον του : «Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit. 1791.»

66. Ἀναφέρεται ὑπὸ «Κ. Δ. Γεωργόβλη. Ἑγκ. Λεξ. Ἡλίου. Τόμος 18. Ἀθήναι.» σ. 614 ἐπ.

Εἰς ταύτην ἀνήκουσι τὰ μεγάλα πνεύματα τοῦ Immanuel Kant⁶⁷, τοῦ ἀναγνωρισθέντος ὡς τοῦ μεγαλύτερου φιλοσόφου τῶν νεωτέρων χρόνων. Τοῦ Georg Friedrich Wilhelm Hegel⁶⁸, ὁμοίως κατατασσομένου μεταξὺ

67. 1724–1804. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Kant θεωρεῖται ὡς βᾶσις καὶ ὡς προϋπόθεσις τῆς συνόλης νεωτέρας Φιλοσοφίας. Ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ιδεώδους τῆς μαθηματικῆς φυσικῆς. Ἐπεξήγησε τὴν συνδυαστικὴν μετὰ τοῦ δυαδικτισμοῦ τοῦ ὀρθολογισμοῦ (Wolff) καὶ τοῦ σκεπτικισμοῦ τῆς ἐμπειριοκρατίας (Hume). Τέλος ἐπερέχθη ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ Rousseau. Εἰσαγγεῖται τῆς κριτικῆς φιλοσοφίας (Kritizismus), τῆς σημασίας τοῦ «καθήκοντος» (Pflicht), τῆς κατηγορικῆς προσταγῆς (Kategorisches Imperativ), τῶν ἀντινομῶν (Antinomien), τῆς ἐνορίας τοῦ «πρὸς ἑαυτὸν» (Ding an sich).

Ἔργα του πρὸ τῆς θεμελιώσεως τῆς κριτικῆς φιλοσοφίας : «Der einzig wahre Beweggrund von der Demonstration des Daseins Gottes. 1763.», «Träume eines Geistersehers. 1766.», «De mundi sensibilibis atque intelligibilis forma et principiis. 1770.»,

Ἔργα του κατὰ τὴν περίοδον τῆς κριτικῆς φιλοσοφίας : «Kritik der reinen Vernunft. 1781, 1787.», «Prolegomena. 1783.», «Grundlegung zur Metaphysik der Sitten. 1785.», «Die metaphysischen Anfangsgründe der Naturwissenschaft. 1788.», «Kritik der praktischen Vernunft. 1788.», «Kritik der Urteilskraft. 1790.», «Die Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft. 1793.», «Die Metaphysik der Sitten. 1797.», κ.κ.

68. 1770–1831. Ἡ φιλοσοφία του ἀπετέλεσε οὐνοὶ τὴν ἐπίσημον τοῦ κράτους φιλοσοφικὴν διδασκαλίαν. Κατ' ἐξοχὴν συστηματικὸς φιλόσοφος.

Χαρακτηριστικὰ τῆς ἐγγελευσῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ διαλεκτικὴ μέθοδος (Dialektik) (διαλεκτικὴ ἀντίθεσις τῶν ἐννοιῶν : Θέσις, ἀντίθεσις, σύνθεσις, ἐσωτερικὴ ἀνάγκη πρὸς συνδιαλλαχὴν τῶν ἀντιθέσεων π.χ. ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ εἶναι παρέρχεται ἡ ἀντίθετος ἐννοία τοῦ μὴ εἶναι, μετ' ὃ διὰ συνθέσεως καταλήγομεν εἰς τὸ εἶναι-οὐ-εἶναι, ὅπερ συνιστᾷ μετὰ-βασιν ἀπὸ τοῦ μὴ εἶναι εἰς τὸ εἶναι), ἡ φιλοσοφία τοῦ πνεύματος (Geistiges Sein) (τὸ πνεῦμα ἐμφανίζεται πρὸς τὸ ὅτι ὡς ὕποκειμενικὸν παρὰ τῷ κατ' ἑκάστον ἄνθρωπον, ὡς Ἀντικειμενικὸν παρὰ τῇ κοινωνίᾳ ὑπὸ τὴν μορφὴν κοινωνικῶν πνευματικῶν δημιουργιῶν, λ.χ. τὸ δίκαιον, ἡ ἐθολογία καὶ ἡ ἠθική, καὶ τέλος τὸ Ἀπόλυτον, πρὸς ὃ τείνει ἡ ἀνθρωπότης διὰ τῆς τέχνης, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θρησκείας), ὁ Ἱστορισμός (Historismus) (βᾶσις αἱ ἰδέαι τῆς ἐξελίξεως), ἐφαρμοζομένη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πνεύματος τῆς ἀνθρωπότητος, κινουμένη ἐν τῇ διαδρομῇ τῆς πορείας της ἀπὸ τοῦ αἰῶνος πρὸς τὴν τελευτήν της ἀπολύτου ἐλευθερίας—θεώρησις τοῦ «πνεύματος τῆς ἱστορίας» ἐν ᾧ τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα, π.χ. (αὐτοῦ αἰῶνος πνεύματος τοῦ κόσμου), ἡ ἐννοία τῆς Ἰδέας (Idee) (παρουσία τῆς ἐννοίας τῆς Ἰδέας ἐντὸς τῆς ζωῆς, διαφωτισμὸς τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος ὑπὸ τοῦ φωτὸς τῆς Ἰδέας.—ὁλόκληρον τὸ εἶναι εἶναι ἀνάπτου-ξιν τῆς Θείας Ἰδέας, ἥς κατ' ἐξοχὴν φορεὺς εἶναι ὁ ἄνθρωπος), ὁ Λογισμός (Logizismus) (Λόγος τοῦ Παντός, ὅστις συνιστᾷ καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ σύμπαντος—ἡ ἀνθρωπότης ἀποτελεῖ ἀποκάλυψιν τοῦ Λόγου τοῦ Παντός—πᾶν τὸ «λογικόν» εἶναι «πραγματικότης» καὶ πᾶσα «πραγματικότης» ἀποτελεῖ «λογικόν»), ὁ Πανθεϊσμός (Pantheismus) (θεωρία, κατ' ἣν ὁ Θεὸς καὶ ὁ Κόσμος εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτό).

Ἔκ τῶν ἔργων τοῦ Hegel : (Phänomenologie des Geistes. 1806.», «Wissenschaft der Logik. 1812–1816.», «Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften. 1817. 1830.», «Grundlinien der Philosophie des Rechts. 1821.», «Vorlesungen über die Philosophie der Weltgeschichte, über die Geschichte der Philosophie, über die Philosophie der Religion.» (Ἐκδόσεις ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ Hegel).

τῶν ἰσχυροτέρων παγκοσμίων φιλοσοφικῶν διανοιῶν. Τοῦ Friedrich Wilhelm Schelling ⁶⁹, τοῦ κυριωτέρου ἐκπροσώπου τῆς φιλοσοφίας τοῦ ρωμαντισμοῦ. Τοῦ Johann Gottlieb Fichte ⁷⁰, τοῦ πρεσβυτέρου, κ.ἄ.

69. 1775-1854. Το φιλοσοφικὸν ἔργον τοῦ Schelling δὲν συνιστᾷ ἐνιαῖον φιλοσοφικὸν σύστημα, ἀλλὰ μετ' ἄλλων φιλοσοφίαν, τελούσαν ἐν διηκνεσί ροῇ καὶ ἀδιαικίῳ ἐξελίξει, ὡς αὕτη διευοφεύτο κατὰ τὰς διαφόρους φάσεις τῆς ζωῆς του. Ἀποτέλεσμα ἡ διαρκὴς μεταλλαγή των διαφόρων φιλοσοφικῶν του ἐπιθέσεων. Ἡ φιλοσοφικὴ του ἐξέλιξις δύναται νὰ διακριθῇ εἰς τὰ ἀκόλουθα στάδια :

α') Στάδιον τῆς ἄνθρωπινῆς φιλοσοφίας: Φιλοσοφία τῆς παύσεως (Identitätsphilosophie) (μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1794-1815): Κυρίαρχία τοῦ αἰσθητικοῦ. Ἀντικειμενικός Ἰδεαλισμός.

Ειδυκώτερον περίοδος ἐξαρτήσεως ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας τῆς Φύσεως τοῦ Fichte (1794-1797). Ἐργα του: «Vom Ich als Prinzip der Philosophie» (ἐπιδράσεις Hegel), «Philos. Briefe über Doetismus und Kritizismus» (γοητικὴ θεώρησις).

Περὶ ὁδὸς τοῦ σωστέατος τῆς παύσεως (1797-1807).

Κορινθιακή φιλοσοφία της φύσεως (1797–1802), "Εργα του : «Ιδέες zu einer Philosophie der Natur», «Von der Weltseele», «Erster Entwurf der Naturphilosophie», «System des transzendentalen Idealismus» (εξέλιξη έργου, 1800).

Κυριαρχία φιλοσοφίας τοῦ πνεύματος (1802 1815): Μελέταις πρὸς τὴν θεωρίαν φιλοσοφίαν. Ἐργα τῶν: «Vorlesungen über die Methode des akademischen Studiums», «Philosophie und Religion», «Philosophie der Kunst», «Ueber das Verhältniß des bildenden Künste zur Natur», «Ueber das Wesen der menschlichen Freiheit».

β') Στάξις τῆς βεβαιῆς φιλοσοφίας : Φιλοσοφία τῆς Μεθοδολογίας καὶ τῆς Ἀποκατάστασης (1836-1854) : φιλοσοφία τῶν ὀντοτήτων, θεοσοφικός κριστικισμός.

"Εἰς τὴν: «Ueber die Quelle der ewigen Wahrheiten», «Philosophie der Mythologie», «Philosophie der Offenbarung».

70. 1762-1814. Η φιλοσοφία της ιδεοκρατίας του Fichte συνιστά επέκταση της φιλοσοφίας του Kant. Κατά τον Fichte πᾶσα γνώσις συντελείται ἐντός τοῦ Ἑγώ, μὴ δυνα- μένη νὰ ὑπερβῇ τὰ ὅρια αὐτοῦ. Ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ταύτην καὶ ἡ φιλοσοφικὴ κυσμοθεωρία μὲν ἐνταί ἀργὸν τῆς ἐλευθέρως προσηκουήτορας του, ἐξαποκείμενὴ ἐκ τοῦ ἀτομικοῦ χαρα- κτήρος, ἐκ τῶν ἀξιών, τῆς ὁπίας τὸ ἄτομον τοῦτο προτιμᾷ, καὶ ἐκ τῆς ἡθικῆς ὑποστά- σεώς του. Ἄρα (κατὰ τὴν διχόπωσην τοῦ «Νηολόγου» Γ. Λούβαρι. Ἱστορία τῆς φιλοσο- φίας. Τόμος Β'. Ἀθήναι, 1933.) σ. 134) τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα λαμβάνει ψυχὴν ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις δημιουργεῖ αὐτόν. Πόλως δὲ ἀνωθρά, δουλοφρονα καὶ ματαιοδόξα πνεύματα εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑψωθῶσι μέχρι τῆς ιδεοκρατίας. Γενικῶς παρὰ τῷ Fichte κυριαρχεῖ τὸ Ἡθικὸν στοιχεῖον καὶ ὁποκειμενικὸς Ἰδεαλισμὸς (Subjektiver Idealismus).

Ἐκ τῶν ἔργων τοῦ : «Versuch einer Kritik aller Offenbarung (ὕπὸ τὴν ἐννοίαν τοῦ Kant), «Grundlage der gesamten Wissenschaftslehre» (1794, σύγχρονα ἀποφασιστικῆς σημασίας διὰ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῆς φιλοσοφίας, διλεκτικὴ μέθοδος, διδασκαλία περὶ τῆς Ἑγώτητος (Ichheit), τῆς παραγωγικῆς ἐνεργείας πράξεως (Tathandlung), (νοητικὴ θεώρησις), «Grundlage des Naturrechts», «Das System der Sittenlehre», «Die Bestimmung des Menschen», «Der geschlossene Handelsstaat», «Ueber den Grund unseres Glaubens an eine Göttliche Weltregierung», «Die Anweisung zum seligen Leben» (στοιχεῖον μυστικισμοῦ), Rechtslehre» (διχωρισμὸς δικαίου καὶ ἡθικῆς), «Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters» (φιλοσοφία τῆς ἱστορίας).

ὁ ἄνθρωπος J. C. Fichte ὁπρῶτον ὁ ὁμοίως ἐλεγκτὸς φιλόσοφος Immanuel Hermann Fichte (1796-1879), γνωστὸς ὡς ὁ Fichte ὁ νεώτερος (der junge Fichte).

Ἡ ἰδεαλιστικὴ δ' αὐτὴ φιλοσοφία τῆς νεωτέρας ἐποχῆς συνηγετήθη μὲ τὴν ἐλλληνικὴν ἰδεολογικὴν φιλοσοφίαν τοῦ Σωκράτους, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀφ' ἧς καὶ ἡ ἑκὴ φιλοσοφία τῆς ἀνθρωπότητος ἐνεπνεύσθη. Καὶ ἡ ὁποία φιλοσοφία ἐδίδασκεν ὅτι παρὰ τὸν «αἰσθητὸν» ὑπάρχει καὶ ὁ ἀνοητὴς κόσμος», παρὰ τὸν «ὄρατὸν» καὶ «φαινόμενον» ὁ «Ἰδανικός». Ἰδίως ὅμως ὁ γερμανικὸς ἰδεαλισμὸς συνηγετήθη μὲ τὸ καλλιπρεπὲς καὶ θαυμασίον οἰκοδόμημα τῶν Ἰδεῶν εἰδικῶς τοῦ ἐκ τῶν ἄνω ὑπάρχοντων ἰδεολογῶν τῆς ἀνθρωπότητος Πλάτωνος ⁷¹. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐγονιμοποίησε τὰς Ἰδέας τοῦ Πλάτωνος, τὰς συνεδύασε καὶ τὰς συνήρτησε μὲ τὴν ἐρμηνείαν τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος καὶ τὴν ἐννοιαν τοῦ πολιτισμοῦ ⁷².

Διυσχυρίζομεθα δ' ὅτι ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Γερμανικοῦ Ἰδεαλισμοῦ ἀκολουθεῖ τὴν κύκλον τῶν ψυχολογιῶν τῆς χρήσεως, διότι ἀκριβῶς ἐτόνισε διὰ τῶν κυριωτέρων ἐκπροσώπων τῆς τὸ ἰδανικὸν τῆς ἐλευθερίας τῆς δράσεως τῆς ἀνθρωπότητος.

Τοιοῦτοτρόπως ἐν πρώτοις κατὰ τὸν Kant ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἀπλῶς «διαβάτης τῆς γῆς», ἀλλ' ἀποτελεῖ σημαντικὸν κέντρον τῆς δημιουργίας· εἶναι τὸ αὐτοδύναμον ἐκεῖνο κέντρον, ἐνθα ἡ ζωὴ ἀποκτᾷ τὴν ἐλευθερίαν τῆς. Τὸ ἰδανικὸν τῆς ἐλευθερίας ἀνυψοῖ τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀπὸ ἀπλοῦ δούλου μεταβάλλει αὐτὸν εἰς συνεργάτην τοῦ ἔργου τοῦ Θεοῦ, τῆς δημιουργίας ⁷³. «Du kannst, denn du sollst», τ.ἑ. «δύνασαι, διότι ὀφείλεις» εἶναι ἡ ἐρμηνεία τῆς θεμελιώσεως τῆς ἐλευθερίας τῆς βούλησεως κατὰ τὸν Kant. Ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ J. Hessen ⁷⁴ σαφῶς ἐρμηνευομένη σειρὰ τῶν στοχασμῶν τοῦ Kant εἶναι ἡ ἐπομένη: «Τὸ οὐσιωδέστερον γινώρισμα τοῦ ἡθικῶς ἀγαθοῦ εἶναι τὸ ἀπύλυτον δέον καὶ ὀφείλειν, ὁ ἀπύλυτος ὑποχρεωτικὸς του χαρακτήρ». Ἡ ἡθικὴ αὐτῆς ἔχει κατὰ ταῦτα δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους τὴν μορφήν μιᾶς «κατηγυρορηματικῆς προσταγῆς». Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἀπεριόριστον δέον καὶ ὀφείλειν τότε μόνον κέκτηται νόημα, ὡςάκεις ἀντιστοιχεῖ πρὸς αὐτό, ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ ὑποκειμένου, ἐν δύνασθαι, δηλαδή ὅταν ἡ βούλησις τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἐλευθέρη. Συμφώνως πρὸς ταῦτα «τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Kant στηρίζεται εἰς τὸν ἐξῆς συλλογισμόν: Ὑπάρχει ἡθικότης. Εἰς τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἀνήκει ἡ ἐλευθερία. Ἐπομένως ὑπάρχει ἐλευθερία».

Ἐξ ἄλλου καὶ ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας τοῦ Hegel ἀντικρύζει τὸ ἱστο-

71. «Ἰωάννου Ὀλυμπίου. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος. Τόμος Α'. Ἡ διαλεκτικὴ τῶν Ἰδεῶν ἢ ἡ καθαρὰ Ἰδεολογία. Μυτιλήνη. 1910.»

72. «Ἰωάννου Ν. Θεοδωρακοπούλου. Μαθήματα Φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ. Ἀθήναι. 1956.» σ. 21 ἐπ.

73. «Ἰωάννου Ν. Θεοδωρακοπούλου. Μαθήματα Φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ. Ἀθήναι. 1956.» σ. 24.

74. «Johannes Hessen. Τὸ νόημα τῆς ζωῆς. Μετάφρασις ἐκ τῆς γ' ἐκδ. ἔτους 1947 ὑπὸ Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου. Ἀθήναι.» σ. 38 ἐπ.

ρικῶς γίγνεσθαι ὡς κίνησιν τοῦ πνεύματος τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Κράτος δὲ τοῦ πνεύματος, κατὰ τὸν Hegel, εἶναι τὸ κράτος τῆς ἐλευθερίας ⁷⁵.

Ἐπίσης ὁ F. W. Schelling, ἐσωτερικῶς πλουσία προσωπικότης, ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἡθικὴν δρᾶσιν τῆς ἀνθρωπότητος τονίζει ὅτι αὕτη εἶναι δυνατὴ μόνον διὰ τῆς ἐλευθερίας ⁷⁶.

Τέλος δ' ὡσαύτως ὁ Fichte ὁ πρεσβύτερος, εἶναι, ὡς γνωστόν, ἐκεῖνος, ὅστις ἀντικρύσας τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Kant ἐμαγέυθη τόσο, ὥστε, ἐνῶ προηγούμενως ἦτο πιστὸς ὁπαδὸς τῆς αἰτιοδοξίας τοῦ Spinoza, μετεστράφη ἀποτόμως καὶ ἀνεδείχθη εἰς «ἐνθουσιώδη συνήγορον τῆς ἐλευθερίας καὶ ζηλωτὴν τῆς ὑπερβατικῆς φιλοσοφίας τοῦ Καντίου». Συνέβη δὲ τοιοῦτοτρόπως εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Fichte «μία ριζικὴ μεταλλαγὴ, ἐν εἶδος φιλοσοφικῆς ἐπιστροφῆς ἀνάλογος πρὸς τὴν στρόφην τοῦ Παύλου ἀπὸ τὸν Ἰουδαϊσμόν πρὸς τὸν Χριστιανισμόν» ⁷⁷.

III. Γενικὸν συμπέρασμα περὶ τῆς στάσεως τῶν ψυχολογικῶν τῆς χρήσεως ἐναντι τοῦ προβλήματος τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀνθρωπότητος.—Τοιοῦτοτρόπως, συμφώνως πρὸς τὰς ψυχολογίας τῆς χρήσεως, ἡ ἀνθρωπότης ἐνεργεῖ ἐλευθέρως καὶ ὑπευθύνως ὡς αὐθόπακτον γένος, τὸ ὁποῖον διαχράσσει τὴν πορείαν του καὶ ἀναλαμβάνει ἐφ' ἑαυτοῦ ἅπαν τὸ βᾶρος μιᾶς τεραστίας ἡθικῆς εὐθύνης.

§ 7

Κριτικὴ καὶ συμπεράσματα περὶ τοῦ θέματος τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀνθρωπότητος

I. Γενικῶς.—Κρίνοντας νῦν γενικῶς ἔνθεν μὲν τὰς «ψυχολογίας τῆς κτήσεως», ἔνθεν δὲ τὰς «ψυχολογίας τῆς χρήσεως», φρονοῦμεν ὅτι ἡ ἀλήθεια εὐρίσκεται μὲ τὸ μέρος τοῦ δευτέρου κύκλου, ἥτοι τῶν ψυχολογικῶν τῆς χρήσεως. Τοῦτο δ' ἐπὶ τῇ βάζει πολλῶν καὶ ποικίλων σκέψεων, περὶ ὧν κατωτέρω.

II. Διεύρυνσις τοῦ «προβλήματος τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως εἰς πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος».—

1. Τὸ ἐν λόγῳ θέμα συνδέεται μὲ τὸ περίφημον «πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως» (liberum arbitrium indifferentiae), περὶ ὃ ἡσχολήθησαν τὰ ὕψιστα τῶν ἀνθρωπίνων πνευμάτων, οἷοι οἱ Hobbes, Locke,

75. «Ἰωάννου Ν. Θεοδωρακοπούλου. Μαθήματα Φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ. Ἀθήναι, 1956.» σ. 32, «Νικολάου Ἰ. Λούβαρι. Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας. Τόμος Β'. Ἀθήναι, 1933.» σ. 168.

76. «Νικολάου Ἰ. Λούβαρι. Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας. Τόμος Β'. Ἀθήναι, 1933.» σ. 148.

77. «Κωνσταντίνου Δ. Γεωργιούλη. Ἑγκ. Λεξ. Ἡλίου. Τόμος 18. Ἀθήναι.» σ. 276.

Hartley, Priestley, Hume, Spinoza, Voltaire, Wolf, Kant, Schelling, Schopenhauer και πλείοις, ἔπαινον ἐπίλεκτοι προσωπικότητες⁷⁸.

2. Οὐχ ἤττον ἐπιθυμοῦμεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, καὶ δὴ πρὸ παντὸς ἐτέρου, νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐπιστημονικὴν κρίσιν, δὲν θὰ ἔπρεπεν ἐνδεχομένως τὸ πρόβλημα τῆς «ἐλευθερίας» νὰ περιορίζηται ὑπὸ τῆς ἐρευνώσης ἐπιστήμης, ὡς ἄχρι τοῦδε ἐγένετο, ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὴν περιοχὴν τῆς «βουλήσεως».

3. Τοῦτο δέ, διότι συνδέομεν τὸ πρόβλημα πρὸς τὴν νεωτάτην περὶ «προσωπικότητος» ψυχολογικὴν κατεύθυνσιν (Personalismus). Δηλονότι τὴν στροφὴν τῆς ἐπιστήμης τῆς ψυχολογίας ἀπὸ «ἀντικειμενιζούσης» καὶ «ἀψύχου» καὶ ἀπὸ «ψυχολογίας τῶν στοιχείων» εἰς «ὑποκειμενίζουσιν» καὶ «ἐμψυχον». Διακηρύσσουσιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι χημικὴ σύνθεσις ψυχικῶν στοιχείων καὶ ψυχικῶν ιδιοτήτων καὶ διακεκριμένων ψυχικῶν σφαῖρῶν, νοητικῆς, βουλητικῆς καὶ συναισθηματικῆς, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀποτελεῖ ἐξ ὑπαρχῆς καὶ κατ' ἐξοχὴν «ὑποκειμενον», «προσωπικότητα», «προσωπικὴν ὑπαρχῆν», «ἀτομικότητα», «Ἐγώ». Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην κέντρον τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως συνιστᾷ ἡ ψυχὴ αὐτῆς. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἕκαστος ἄνθρωπος συνιστᾷ αὐτοτελεῖ προσωπικότητα, ἥτις ζῇ ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης ὑπευθύνως μίαν ζωὴν μὲ ἰδιαίτερον περιεχόμενον, μὲ ἰδιαίτεραν κοσμοθεωρίαν καὶ μὲ ἰδιαίτερα ἰδανικά.

Τοιοιυτοτρόπως ὅμως αἱ νεώταται ψυχολογικαὶ σχολαί, ἵνα ἐκπληρώσωσι τὸ ἀληθὲς ἔργον τῆς ἐπιστήμης τῆς Ψυχολογίας, ἤτοι τὴν γνῶσιν τοῦ ἀτόμου, τοῦ ἀνθρώπου, συνηντήθησαν μετὰ τῆς ἀνθρωπολογικῆς περιόδου τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτους, ὅστις ἀφορμηθεὶς ἀπὸ τοῦ δελφικοῦ «γινῶθι σαυτόν», ἔθετο ὡς ὑποκείμενον τῶν φιλοσοφικῶν ἐρευνῶν τοῦ τὸν ἄνθρωπον, τοῦ ὁποίου ἠθέλησε νὰ γνωρίσῃ τὴν ἠθικὴν φύσιν καὶ τὸν ἠθικὸν προορισμὸν του. Περὶ τὴν λύσιν δὲ τοῦ τοιοῦτου προβλήματος τῆς γνώσεως τῆς ἀτομικότητος ἡ τῆς ψυχῆς ἐστράφησαν αἱ σπουδαιότεραι νεώτεραι κατευθύνσεις τῆς ψυχολογίας, ὡς ἰδίως ἡ νοολογικὴ ψυχολογία τοῦ Spranger, ἡ θεωρία τῆς προσωπικότητος ἡ τοῦ περσοναλισμοῦ τοῦ W. Stern, ἡ ψυχολογία τῆς ζωῆς τοῦ Müller = Freienfels, ἡ Ἀτομικὴ Ψυχολογία τοῦ Adler, ἡ Ἀναλυτικὴ Ψυχολογία τοῦ Jung κ.ἄ.

Ἡ θέσις λοιπὸν τῆς συγχρόνου ὑποκειμενιζούσης ἐπιστήμης τῆς ψυχολογίας εἶναι ὅτι τὸ Ἐγὼ ἐκάστης ἀνθρωπίνης προσωπικότητος δὲν διαχωρίζεται εἰς τρεῖς διακεκριμένας ἀπ' ἀλλήλων περιοχάς, ἥτοι τὴν νοητικὴν, τὴν βουλητικὴν, καὶ τὴν συναισθηματικὴν, ἀλλ' ἀπαρτίζει ἐνότητα καὶ ὁλόκληρα ἀδιαίρετον καὶ ἀδιάσπαστον. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἡ σύγχρονος

78. Πρβλ. «Τιμολέοντος Ἐ. Ἡλιοπούλου. Σύστημα τοῦ ἐλληνικοῦ ποινικοῦ δικαίου. Τόμος Α'. Ἀθήναι. 1927.» σ. 150.

Ψυχολογία ἀπορρίπτει τὴν κλασσικὴν τριλογία τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου. ἦν ἐδέχοντο αἱ παλαιότεραι Ψυχολογίαι τῶν Στοιχείων. Τριλογία, ἐκτεθεῖσαν ἤδη παραστατικῶς ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος. ὅστις ἐν τῇ περὶ Ψυχῆς εἰκόνι φαντάζεται ὅτι ἡ ψυχὴ ἐκάστου ἀνθρώπου ἀποτελεῖ διόφρον. οὗτινος ἀρχιτελῆς μὲν εἶναι τὸ «λογιστικόν», ἔπποι δ' ἄφ' ἐνὸς τὸ «ἐπιθυμητικόν», ἄφ' ἑτέρου τὸ «θυμοειδές»⁷⁹. Καὶ ἡ ὁμοία τριλογία ὑποβοηθεῖ μὲν τὴν κατανόησιν ἐκ μέρους τοῦ πρὸς σχηματικὰς διακρίσεις ρέποντος μὲν τὴν κατανόησιν ἀνθρωπίνου πνεύματος, δὲν ἀνταποκρίνεται ὁμῶς πρὸς τὴν πεπερασμένον ἀνθρωπίνου πνεύματος, δὲν ἀνταποκρίνεται ὁμῶς πρὸς τὴν προχηματικότητά τῆς ἀδιάσπαστου ἐνότητος τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος⁸⁰. Ἐὰν ὁμῶς ἡ ἀλήθεια οὕτως ἔχῃ, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἔπεται ὅτι ἡ διαγωγή καὶ ὁ χαρακτήρ τῶν ἀνθρώπων καθορίζεται οὐχὶ μόνον ὑπὸ μιᾶς καθωρισμένης περιοχῆς τῆς βουλήσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς συνόλης προσωπικότητος. ἦτοι ἐκ τοῦ ἐνιαίου Ἐγῶ.

4. Τούτων ὁμῶς οὕτως ἐχόντων «τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας τῆς βούσεως» μεθίσταται εἰς «τὸ πρόβλημα ἐλευθερίας τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος»

79. Πλάτωνος Φαῖδρος 246 A : «Ἐοικέ τῳ δὲ ξυμύτῳ δυνάμει ὑποπτερον ζεύγους τε καὶ ἡνίοχου», 247 C : «Ἦ γὰρ ἀχρόματὸς τε καὶ ἀσχημάτιστος καὶ ἀναφῆς οὐσία ὄντως οὐσα, ψυχῆς κυβερνήτῃ μόνῳ θεατῇ νῶ, περὶ ἣν τὸ τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης γένος τοῦτον ἔχει τὸν τόπον».

80. Πρβλ. σχετικῶς καὶ α' Ε. Παπανούτσου. Ὁ κόσμος τοῦ πνεύματος. Β'. Ἡθική. Ἀθῆναι. 1949.» σ. 385 : «Ἡ διαίρεσις τῶν συνειδησιακῶν ἐνεργημάτων σὲ χωριστὰς κατηγορίας, ἀντίστοιχες πρὸς τὰς τρεῖς θεμελιώδεις ψυχικὰς λειτουργίας : διάνοησι, συναίσθημα βούλησι (διαίρεσις πανάρχου, ἀφοῦ ἱστορικὰ ἀνάγεται στὴν περίφημη πλατωνικὴ εἰκόνα τοῦ διόφρου μέσα στὸ «Φαῖδρον» καὶ ἀκόμη παλαιότερα σὲ συγγενεῖς παρομοιώσεις, πού συναντοῦμε σὲ ἰνδικὰ κείμενα), καθὼς καὶ ἡ δεσπόζουσα θέση, πού ἔδωσαν ἡ ἀρχαία ἐλληνο-σταντινὴ φιλοσοφία στὴ διάνοησι... ἐμπόδισαν τοὺς φιλοσόφους νὰ νιώσουν ἑρῶ καὶ τὴν ὁργανικὴν σύνθεσιν τοῦ ψυχικοῦ βίου καὶ τὴν ἀδιάσπαστην ἐνότητα, πού παρουσιάζει στὴς ἐνέργειάς τῆς ἡ συνείδησις». Ὅρα καὶ σ. 391.

Ἐν συνεχείᾳ ὅρα καὶ α' Ἰωάννου Κ. Παπαζαχαρίου. Οἱ ἀνῆλικοι ἐγκληματῖαι. Τεύχος Α'. Ἀθῆναι. 1932.» σ. 44 ὑποσ. 3 : «Ἡ ἐπιστήμη ἤχθη πρὸς τὴν τοιαύτην κατεύθυνσιν ἐξέτασεως τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἐνιαίας ψυχοφυσικῆς ἀνθρωπίνης ὁλότητος διὰ τῆς θεωρίας περὶ προσωπικότητος (Personalismus, die personalistische Theorie) τοῦ ὀνομαστοῦ ψυχο-λόγου καθηγητοῦ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀμβούργου William Stern», σ. 86 ἐπ., ἔνθα ἐκτίθεται πρωτότυπος θεωρία διὰ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐννοίας τῆς «ἐκπληκτικότητος πρὸς καταλογισμόν» οὐχὶ βάζει ἀπλῶς τῆς νοητικῆς ὀρισμότητος τῆς διακρίσεως καὶ τῆς βουλητικῆς ὀρισμότητος τῆς ἐνεργείας ἀπὸ συμφώνου πρὸς τὴν διάκρισιν, ἀλλὰ βάζει τῆς ἐνιαίας ψυχοφυσικῆς ὀρισμότητος τοῦ ἀποτελοῦντος ἀδιάσπαστον ἐνότητα προσώπου.

Καὶ ἡ Σχολὴ τῆς Ἀτομικῆς Ψυχολογίας τοῦ Alfred Adler ἀφορμᾶται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς «ἐνότητος» τοῦ ἀτομικοῦ ἐγῶ. Σχετικῶς ὅρα καὶ «Δημητρίου Γ. Μωραΐτου. Ἡ ἀτομικὴ ψυχολογία. Ἔκδ. β'. Ἀθῆναι. 1947.» σ. 4 : «Τρίτῃ ἀρχῇ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἐνότητος καὶ τοῦ αὐτοκαθορισμοῦ. Κατ' ἀρχὴν δεχόμεθα ὅτι ἡ προσωπικότης εἶναι ἐνότης ἀκολουθεῖσα ὀρισμένον σκοπόν, καθορίζουσα τὴν ζωὴν τῆς ἐλευθέρως καὶ δημιουργικῶς. Κάθε ἀνθρωπίνη ἐνέργεια ἀπορρέει ἀπὸ ἐνα ὑποκείμενον. Ὅλα τὰ ψυχικὰ φαινόμενα πρέπει νὰ ἀναφέρονται εἰς μίαν ἐνότητα, τὸ ὑποκείμενον».

κόττητος». Διότι, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ καὶ ὁ ἀείμνηστος ἑγκριτος ψυχολόγος Δ. Γ. Μωραΐτης⁸¹, ἡ βούλησις καὶ αἱ ἄλλαι πνευματικαὶ λειτουργίαι, ὡς εἶναι π.χ. ἡ μνήμη, ἡ ἀντίληψις ἡ νόησις κτλ., εἶναι ἐνέργειαι τοῦ ἐγώ, τοῦ ὑποκειμένου, τῆς ἐνικίας ψυχοφυσικῆς ὁλότητος. Συνεπῶς «ἐξαρτῶνται, καθορίζονται, περιορίζονται ὑπὸ τοῦ Ἐγώ, χρησιμοποιούμεναι ὡς μέσα πρὸς πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν του.». Δὲν δύναται ἄρα νὰ γίνη λόγος περὶ ἐλευθερίας τῆς νοήσεως, τῆς ἀντιλήψεως, τῆς συγκινητικῆς καταστάσεως κτλ. Διότι ἡ βούλησις, ἡ νόησις, τὸ συναίσθημα δὲν εἶναι αὐτοτελεῖς πνευματικαὶ λειτουργίαι. «Διὰ γεγονόσ, τὸ ὅποιον ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἄλλο, δὲν δύναται νὰ γίνη λόγος περὶ ἐλευθερίας».

Συνεπῶς τὸ πρόβλημα δέον νὰ τεθῇ ἄλλως, ἥτοι εἶναι ἐλεύθερον τὸ ὑποκείμενον, εἶναι ἐλευθέρα ἡ ἀνθρωπίνη προσωπικότης πρὸς καθορισμὸν τῆς πυρείας τῆς διαγωγῆς καὶ τῆς ζωῆς της ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης ;

III. Σχετικότης τῆς ιδέας τοῦ νόμου τῆς αἰτιώδους ἀλληλουχίας ἐν ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμας ὡς βάσεως τοῦ Determinismus.— 1. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ determinismus, ὅστις ἀρνεῖται τὴν ἀνεξαρτησίαν εἰς τὸ γένος τῶν ἀνθρωπίνων τέχνων τῆς γῆς, ἐστηρίχθη ἀνέκαθεν ἐφ' ἐνὸς κοσμοειδώλου, ἀνέκοντος εἰς τὸν κύκλον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἥτοι τῆς ιδέας τοῦ νόμου τῆς αἰτιώδους ἀλληλουχίας, συνιστῶντος στήριγμα τῶν φυσικῶν νόμων καὶ ἀπαρτίζοντος νόμον τῆς ἀνάγκης. Οὐχ ἥττον τὴν σήμερον τὸ ἀπόλυτον τῆς ιδέας ταύτης τῆς νομοτελείας ἐκλονίσθη καὶ ἐντὸς αὐτῆς ταύτης τῆς σφαίρας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἀκριβῶς ἡ ἐν λόγῳ βάσις τοῦ determinismus, ἥτοι ἡ ιδέα τοῦ νόμου, ἣν ἡ θεωρία αὕτη ἤθελε νὰ ἐφαρμόσῃ καὶ εἰς τὸν κύκλον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, κατέστη ἐκ θεμελίων σαθρά.

2. Εἰδικώτερον παρατηροῦμεν ὅτι ἐν τῷ παρελθόντι αἱ Φυσικαὶ Ἐπιστήμαι διελάλουν τὴν ἀπόλυτον, καθολικὴν καὶ παγκοσμίαν ἰσχύιν τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος, ὅστις εἶχε καταστῇ δι' αὐτὰς αὐτόχρημα ἐφιάλτης, διακηρύττουσαι τὴν ἀλληλουχίαν αἰτίων καὶ αἰτιατῶν, τὴν νομοτέλειαν καὶ τὴν ἀναγκαιότητα. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἐγένετο δεκτὸν ὅτι τὰ φυσικὰ φαινόμενα ὑπόκεινται ἀμειλίκτως εἰς ἐκ τῶν προτέρων αὐστηρῶς προδιατεταγμένους καὶ ἀδηρίτους μηχανικοὺς νόμους, οἵτινες ἀείποτε καὶ πανταχοῦ ἐνεργοῦσιν ὁμοιούτως κατὰ τρόπον ὁμοιόμορφον⁸².

3. Ἀλλ' ἀκριβῶς τὸ μνημονευθὲν τοιοῦτον ἔρεισμα τοῦ determinismus ἀνετράπη. Διότι ἡ σύγχρονος ἐπιστήμη, προοδεύσασα, δὲν ὁμιλεῖ πλέον, ἀπὸ

81. «Δημητρίου Γ. Μωραΐτου. Γενικὴ Ψυχολογία. Ἐκδ. γ'. Ἀθῆναι. 1955.» σ. 225.

82. «Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου. Χριστιανικὸς ἀνθρωπισμός. Ἀθῆναι. 1951.» σ. 78.

δειξιν τῆς ἐκ Quanta συστάσεως τῶν ἀκτινοβολιῶν καὶ καταστήσαντες καταφανῆ τὴν κοινῶς ἀσυνεχῆ σύστασιν τῶν ἀκτινοβολιῶν, κ.ἄ., τὸ μέ-
 μέταλλον τῶν (αρχαίων) φυσικῶν νόμων «ἔγινε ρευστόν»⁸⁹.

Κατόπιν δὲ τούτων εἰσήχθη εἰς τὴν φυσικὴν μία ἀρχὴ ἀπροσδιω-
 στίας, καθ' ἣν οἱ αὐτοὶ ἀρχικοὶ ὅροι καὶ αἱ αὐταὶ ἀρχικαὶ περιστάσεις δὲν
 συνεπάγονται ἀναγκαστικῶς ἀείποτε τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα. Τοιούτοτρόπως
 εἰς τὰς ἡμέρας ἡμῶν οἱ ἐπιφανέστεροι ἐκ τῶν ἐρευνητῶν τῆς φύσεως ἔστανται
 σκεπτικοὶ καὶ ἀμφιβάλλοντες ἐνώπιον τῆς ἰδέας μιᾶς ἀκριβοῦς καὶ ἀπολύτου
 νομοτελείας τοῦ φυσικοῦ σύμπαντος. Ἐνιοὶ μάλιστα ἐκ τούτων ἔρθασαν «εἰς
 σημεῖον νὰ θέσουν εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀσθητῶν φυσικῶν νόμων μόνον στατι-
 στικὸς νόμος, γενικὰς κανονικότητας»⁹⁰.

Ὅθεν κατέστη πλέον προφανές ὅτι τὸ οὐλοδόμημα τῆς θεωρίας τῆς ἐτε-
 ροχρείας, ὅπερ εἶχε πλέον θεμελιωθῆ ἐπὶ τῆς καθολικῆς ἰσχύος τοῦ νόμου τῆς
 αἰτιότητος, ἐκρημνίσθη πλέον ὑπ' αὐτῆς ταύτης τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης,
 «ἥτις ὁμιλεῖ οὐχὶ μόνον περὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως, ἀλλὰ
 καὶ περὶ τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ δρῶντος ἐλευθέρου ἰδεώδους πνεύματος»
 (M. Planck), ὅπερ, «εὐρισκόμενον ὑπεράνω τῶν φυσικῶν νόμων, δημιουργεῖ
 καὶ συγκρατεῖ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ τάξιν καὶ ἀρμονίαν»⁹¹.

Ὡς γάρηι χαρακτηριστικῶς, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, ὁ πολὺς ἄγγλος
 φυσικός, ἀστρονόμος καὶ μαθηματικός James Jeans⁹¹, ἡ παλαιὰ φυσικὴ
 ἐπιστήμη ἐδείκνυν ἐνώπιον ἡμῶν ἐν σύμπαν, «ὅπερ ὁμοιάζε περισσώτερον
 πρὸς φυλακὴν ἢ πρὸς ἐλευθέρην κατοικίαν». Ἀντιθέτως ἡ νέα φυσικὴ παρου-
 σιάζει εἰς ἡμᾶς ἐν σύμπαν, ὅπερ ἔχει ὅψιν «οὐκ οὐκ ἐλευθέρως ἀνθρωπότητος
 καὶ οὐχὶ ἀπλοῦ καταφυγίου ἐνὸς κτήνους». Οὐκ οὐκ, ἐν ᾧ δύναται τὸ ἐνοικοῦν
 γένος τῶν ἀνθρωπίνων τέκνων τοῦ σύμπαντος νὰ σχεδιάξῃ καὶ νὰ δημιουργήῃ
 γεγονότα καὶ νὰ ζῇ «ζωὴν προσπαθειῶν καὶ κατορθωμάτων»⁹².

IV. Ἀποδείξεις ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀν-
 θρωπίνου γένους.—Ἐπὶ τὴν ἔννοιαν δὲ ταύτην ὑποστηρίζομεν ὅτι ὑπάρχει
 ἐλευθερία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἣν ἀντικρύζομεν εἰς ποικίλας ἐκδηλώσεις
 τῆς γῆϊνης ἀνὰ τοὺς αἰῶνας πορείας του.

α') Καὶ ἐν πρώτοις ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι εἰς
 ἀέναντος ἀγών. Τὸν ὅποιον ἀντικρύζει τις εἰς πᾶσαν ἀτομικὴν καὶ συλλο-
 γικὴν ἀνθρωπίνην δραστὴν καὶ δραστηριότητα.

89. «Johannes Hessen. Τὸ νόημα τῆς ζωῆς. Μετάφρασις ἐκ τῆς γ' γερμανικῆς ἐκ-
 δόσεως ἔτους 1947 ὑπὸ Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου. Ἀθήναι. 1951.» σ. 38.

90. «Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου. Χριστιανικὸς ἀνθρωπισμός. Ἀθήναι. 1951.» σ. 80.

91. 1877–1946. Γνωστός διὰ τὰς ἐργασίας του εἰς τὴν μαθηματικὴν ἀστρονομίαν.

92. «Γεωργίου Ν. Παλαιολόγου. Ἡ ἀντίθεσις ἐν τῇ ψυχολογικῇ ἐρευνῇ. Ἔδ. β'.
 Ἀθήναι. 1949.» σ. 75. Σχετικῶς καὶ «Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου. Χριστιανικὸς ἀνθρωπι-
 σμός. Ἀθήναι. 1951.» σ. 80.

ποικίλους κύκλους τῆς θρησκείας, τῆς φιλοσοφίας, τῆς παιδείας, τῆς τέχνης, τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ἢ ἄλλους.

Καὶ νῦν διερωτώμεθα, ὁλόκληρος ἡ τοιαύτη ἐκδηλος πραγματικότης τῆς ὑπὸ τῆς ἀνθρωπότητος θέσεως σκοπῶν καὶ ἰδανικῶν ἐν τῇ ζωῇ τῆς, τοὺς ὁποίους σκοποὺς καὶ τὰ ὁποῖα ἰδανικά αὕτη ἐνσυνειδήτως μοχθεῖ καὶ ἀγωνίζεται, ἵνα πραγματοποιήσῃ, δὲν διαλαλεῖ περιτράνωσ ὅτι τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων εἶναι κόσμος ἐλευθέρων πνευματικῶν ὄντοτήτων, ἀφοῦ δύναται νὰ αὐτοκαθορίζῃ τοὺς σκοποὺς τῆς καὶ τὰ ἰδανικά τῆς καὶ τοιουτοτρόπως νὰ διδῇ νόημα εἰς τὴν ζωὴν του καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας του ; ⁹³. Μήπως λοιπὸν ὁλόκληρος ἡ διάχυτος ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ δράσει τοιαύτη τεολογία εἶναι τυχρὸν αὐταπάτη;

γ') Ὁμοίως ἕτερον γεγονός, ὅπερ προσπίπτει εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀντικρύζοντος τοὺς σκοπίμους ἀγῶνας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐπὶ τῆς γῆς, εἶναι ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐλευθέρα ἐπιλογή καὶ ὁ ἐλεύθερος καθορισμὸς τῶν μέσων καὶ μεθόδων ἐνεργείας πρὸς διεξαγωγὴν τῶν ἐν λόγῳ ἀγῶνων χάριν ἐξυπηρετήσεως καὶ ἐπιτεύξεως τῶν τεθέντων σκοπῶν. Τοιουτοτρόπως ὅμως, ὡς παρατηρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης ⁹⁴, ἡ ἀνθρωπότης πλεόν βουλεύεται «οὐ περὶ τῶν τελῶν, ἀλλὰ περὶ τῶν πρὸς τὰ τέλη. Οὔτε γὰρ ἱατρός βουλεύεται, εἰ ὑγιάσει, οὔτε ρήτωρ, εἰ πείσει, οὔτε πολιτικός, εἰ εὐνομίαν ποιήσει, οὔδὲ τῶν λοιπῶν οὐδεὶς περὶ τοῦ τέλους· ἀλλὰ θέμενοι τὸ τέλος, τὸ πῶς καὶ διὰ τίνων ἔσται σκοποῦσιν, καὶ διὰ πλείονων μὲν φαινομένου γίνεσθαι, διὰ τίνος ῥᾶστα καὶ κάλλιστα ἐπισκοποῦσιν. . . ». Τ.ἔ. κατὰ μετάφρασιν ⁹⁵, «ἡ σκέψις δὲν ἀποβλέπει εἰς τοὺς σκοποὺς, ἀλλ' εἰς τὰ μέσα τῆς πραγματοποιήσεώς των. Διότι οὔτε ὁ ἱατρός σκέπτεται, ἐὰν θὰ θεραπεύσῃ, οὔτε ὁ ρήτωρ, ἐὰν θὰ πείσῃ, οὔτε ὁ πολιτικός, ἐὰν θὰ κατακρίσῃ μίαν καλὴν νομοθεσίαν, ὡς καὶ οὐδεὶς ἄλλος ἐκεῖ, ὅπου δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὁ σκοπός. Ἀλλ' ἅπαξ καθορισθέντος τοῦ σκοποῦ, ἐξετάζουν, πῶς καὶ διὰ τίνων μέσων θὰ δυνηθοῦν νὰ τὸν ἐπιτύχουν. Καὶ ἂν μὲν φαίνεται ὅτι ὑφίστανται πολλὰ τοιαῦτα, μελετοῦν, ποῖα θὰ εἶναι ἐκεῖνα, διὰ τῶν ὁποίων θὰ ἐπιτευχθῇ ὁ σκοπὸς εὐκολώτερον καὶ καλύτερον. . . ». Καὶ ἄλλα μὲν ἐκ τῶν ἐπιλεγομένων μέσων εἶναι ἥρεμα, εὐγενῆ, ἠθικά, κοινωνικά, ἄλλα ὅμως δυστυχῶς εἶναι βάρβαρα, ὠμά, βάνχουσα, ἀνῆθικα καὶ ἀντικοινωνικά. Ὡς φερ' εἰπεῖν ἐκεῖνα, ἅτινα μετέρχεται ὁ ἄνθρωπος ἐνδοιασμῶν φιλόπρωτος ἐγωιστής, ἱκανὸς ὢν νὰ πατήσῃ καὶ ἐπὶ πτωμάτων, ἵνα ἀναδειχθῇ, ἢ ἡ μὴ ἀναγνωρίζουσα ἠθικοὺς φραγμοὺς τυραννικὴ πολιτεία, ἱκανὴ νὰ διαπράττῃ κακουργίας καὶ ἀνῆθικότητας, ἵνα διατηρηθῇ ἐν τῇ ἀρχῇ κ.ο.κ.

93. «Ἰωάννου Ν. Θεοδωρακοπούλου. Μαθήματα φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἀθῆναι. 1956.» σ. 3.

94. Ἀριστοτέλους. Ἠθικά Νικομάχεια. 1112 B 13-20, τοῦθ' ὅπερ ἀναφέρει καὶ ὁ «Γεώργιος Γαβδίκας. Λογική. Ἀθῆναι.» κεφ. IB'. σ. 133 ὑπόσ. 2.

95. «Μετάφρασις Ἀνδρέου Δαλεζίου. Τεύχος Βιβλ. Παπύρου ὑπ' ἀρ. 130. Ἀθῆναι. 1949.» σ. 141 ἐπ.

ανθρωπότητα, είναι ή υπό αὐτῆς ἐνσυνείδητος πτῆσις εἰς τὴν ἀτμοσφᾶραν τῶν ἀξίων⁹⁷, ἵνα αὕτη ἐμψυχωθῇ, ἀντικρούζουσα ἰδεώδη καὶ ὁραματισμούς, ἰδανικά αἰτήματα καὶ νοσταλγικούς δεοντολογικούς κανόνες. Ἀτμοσφᾶραν ἀξίων θετικῶν καὶ ἀρνητικῶν, ἀξίων αἰσθησιακῶν, ζωικῶν, πνευματικῶν καὶ θρησκευτικῶν (Max Scheller). Τάξιν ἀξίων ἀποκαλυπτομένων ἐν τῷ Θεανθρώπῳ, ἀποτελοῦντος τὸ ἰδεῶδες τῆς ἀγιότητος, τὸ παντέλειον πρότυπον. τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἀναμαρτήτου καὶ τῆς αὐτοαρετῆς, τὸν τύπον καὶ τὸ ἀρχέτυπον καὶ τὸν ὑπογραμμὸν τοῦ ἡθικοῦ βίου⁹⁸. «τὸ Φῶς τοῦ κόσμου»⁹⁹, «τὸν ἄρτον τῆς ζωῆς» καὶ τὴν «ὁδὸν πρὸς τὸν Πατέρα»¹⁰⁰.

Τὴν ὁποίαν τάξιν ἀξίων ποθεῖ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων οὐχὶ ἀπλῶς νὰ διαγνώσῃ ἀλλὰ ταυτοχρόνως διψᾷ νὰ ἀκολουθήσῃ καὶ πραγματοποιήσῃ. Διότι ἡ ἀνθρωπότης, ἀκούουσα εὐκρινῶς τὴν ἰδανικὴν πρόσκλησιν, ἥτις ἀπευθύνεται ἐκ τοῦ ἀνακλυφθέντος ὑπὸ ταύτης «κόσμου» τῶν ἀξίων πρὸς τὴν πραγματικὸν κόσμον», τάσσει ὡς ὑψίστην δεοντολογικὴν προσταγὴν νὰ κατευθύνῃ τὴν «ὀραστηριότητα» αὐτῆς πρὸς τὰς ἀξίας καὶ νὰ καταστήσῃ τὰ πρὸς αὐτὴν «ἀπευθυνόμενα ἰδανικά αὐτῶν μηνύματα καὶ αἰτήματα σκοπὸν» τῆς δράσεώς της¹⁰¹.

Καὶ νῦν ἐρωτῶμεν, ἅπαντα ἡ τοιαύτη πραγματικότης τοῦ ἀξιολογικοῦ ἀθλήματος τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς γνῶσιν τοῦ κόσμου τῶν ἀξίων καὶ πρὸς ἀξιολογικὸν προσανατολισμὸν τῆς δράσεώς της, εἶναι ἀποτέλεσμα τυχαίας συνδέσεως κυττάρων καὶ τυχαίας ἀσυναρτήτου αἰτιοκρατίας καὶ δὲν δεικνύει τὸ καθ' ὅλου μεγαλεῖον τῆς ἀνθρωπότητος ὡς κόσμου ἐλευθέρων πνευματικῶν ὄντων, ἔχοντος ἐν ἑαυτῷ «σπίθα τοῦ οὐρανοῦ»;

Ἐρωτῶμεν, δὲν εἶναι μεγαλειώδης πνοὴ ἐλευθέρων προσωπικότητων περ' εἰπεῖν τὸ νόημα τοῦ ἥρωισμοῦ τῆς ἡθικῆς ζωῆς τόσον καὶ τόσον γνωστῶν ἢ καὶ ἀγνωστων καὶ ἀφανῶν ἡρώων τῆς ἀρετῆς ἐντὸς τῶν κοινωνικῶν τῶν ἀνθρώπων¹⁰²; Ὡς ἐπίσης τὸ νόημα τῆς ζωῆς τόσον

97. Wertphilosophie. Σχετικῶς «Fr. Klenk. Wert, Sein, Gott. 1942.», «O. Kraus. Die Wertheorien. 1937.», «N. Hartmann. Ethik. 1926.». κ.ά.

98. «Γρηγορίου Παπαμιχαήλ. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὡς ἱστορικὸν πρόσωπον. Ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας. Ἀθῆναι. 1951.» σ. 155.

99. Εὐαγγέλιον κατὰ Ἰωάννην ἡ' 12 : «Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς».

100. Εὐαγγέλιον κατὰ Ἰωάννην ιδ' 6 : «Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ. Οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ», στ' 35 : «Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. Ὁ ἐρχόμενος πρὸς με οὐ μὴ πεινᾷσῃ».

101. «Εὐαγγέλιον Δ. Θεοδώρου. Χριστιανικὸς ἀνθρωπισμός. Ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας. Ἀθῆναι. 1951.» σ. 44.

102. «Ε. Π. Παπανούτσου. Ὁ κόσμος τοῦ πνεύματος. Β'. Ἠθική. Ἀθῆναι. 1949.» σ. 374 ἐπ : «... ὑπάρχουν καὶ οἱ μικροὶ ἥρωες τῆς ἡθικῆς ζωῆς, ποὺ τὸ ἔργο τους δὲν ἔχει βέβαια ἀνάλογον ἐκτασὴ καὶ βάθος, παρουσιάζει ὅμως τὰ ἴδια οὐσιαστικὰ γνωρίσματα :

μεγάλων καὶ κορυφαίων μαρτύρων τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, οἱ οἱ Σωκράτης, Βούδδας κ.λ. ; Ἡ τὸ νόημα τῆς περιφρονήσεως τοῦ θανάτου ἐκ μέρους τῆς χορείας τῶν μαρτύρων τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης ¹⁰³ ; «Εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ ὑμεῖς διώξευσιν» ¹⁰⁴ Ἡ μήπως εἶναι τυχαῖον σύμπτωμα τὸ νόημα τοῦ ἡρωϊσμοῦ τῶν ἀνθρωπίνων ἀγωνιστῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τὸ πνεῦμα τῆς αὐτοθυσίας των, ὅπερ κατ' ἐξοχὴν ἐνεσάρκωσεν ἐν τῇ ἱστορικῇ ἀνὰ τοὺς αἰῶνας πορεῖα τοῦ ὁ ἀπὸ ἀπόψεως τεχνικοῦ καὶ ὀλιγοῦ πλούτου ὑστερῶν, ἀλλ' οὐχ ἥττον πρωτεύων ἐν τῷ ἡθικῷ ψυχικῷ πολιτισμῷ Ἑλληνισμός ; Μήπως εἶναι τυχαῖον σύμπτωμα ὁ ἱερὸς φθόγγος τῶν Ἑλλήνων «Χαῖρε, ὦ χαῖρε, λευτεριά». ὁ ὁποῖος ἐσυντρόφευσε καὶ συντροφεύει διαρκῶς τὴν

εἶναι ἐλεύθερο καὶ ὑπεύθυνο, προσωπικῇ, πνευματικῇ δημιουργίᾳ. Ἀπὸ τέτοιους μικροὺς, ἀλλὰ γνησίους ἡρωισμοὺς λαμποκοπᾷ κάποτε ἡ ζωὴ ἀσχημάτων κατὰ τὰ ἄλλα ἀνθρώπων, ποὺ μένουσιν ἄγνωστοι, ἀνώνυμοι μάρτυρες, γιὰτὶ ἀπὸ υπερηφάνειας δὲν καταδέχονται νὰ μιλοῦν γιὰ τὸ κατόρθωμά τους, ἀλλὰ ζοῦν μέσα στὴ σιωπῇ καὶ στὸν πόνο τὸ ἔργο τους... Ἀπῆλθαι λοιπὸν οὔτε θέλουσιν, οὔτε μπορεῖ νὰ ἔχει τὸ ἔργο τοῦτο. Ὡστόσο εἶναι γνήσια ἡθικὰ, κ' ἔχει ὅλα τὰ οὐσιαστικὰ γνωρίσματα τῆς πνευματικῆς δημιουργίας—εἶν' ἐλεύθερο καὶ ὑπεύθυνο, ὅπως καὶ τὸ ἔργο τῶν μεγάλων ἡθικῶν ἀναμωρωτῶν, ποὺ μετὰ τὴν ζωὴν τους γράφουσιν τοὺς σταθμοὺς τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας».

«Τοῦ αὐτοῦ» σ. 377 : «Ἡ πόνησις (δράμα καὶ μυθιστόρημα), ποὺ στέκεται πολὺ πλεονεκτήσας στὴ ζωὴ καὶ τίς θύελλές της ἀπὸ τῆ στεγνῆ καὶ στίς ἀραιρέσεις βυθισμένη φιλοσοφικῇ σκέψῃ, ἔχει παρστήσει τοὺς ἡθικοὺς ἡρωισμοὺς καὶ μετὰ τρόπο θαυμαστό ἔχει ἐμβαθύνει σὲ πολλὰ ἀπὸ τὰ προβλήματα τους. Μιὰ συστηματικὴ μελέτη τοῦ θέματος θὰ μποροῦσε μετὰ τὴν διεισδυτικὴν ἀνάλυσιν τῶν περιπτώσεων νὰ φτάσει καὶ σὲ μὴν ἀποκαλυπτικὴ τυπολογία τῶν ἡθικῶν χαρακτήρων».

103. Πρβλ. «Εὐαγγέλιον Δ. Θεοδώρου. Ἱστορία τοῦ Χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀθῆναι. 1950.» σ. 73 ἐπ. : «Ἡ ψυχολογία τῶν χριστιανῶν μαρτύρων. Τὰ... μαρτυρολόγια κατὰ τρόπον ἀπέριττον καὶ ἀπλοῦν μεταθέτουν ἡμᾶς εἰς τὴν ὥραιαν καὶ φωτεινὴν ἀτμόσφαιραν, ἐν ᾗ ἐξεκλάπτοντο καὶ ἐτελεσιουργοῦντο τὰ ἅγια καὶ ἀπαρχάμιλλα ἐκείνα συναισθημάτων, ἃτινα ἐθέρμαινον καὶ ἐκίνουν τὴν ψυχὴν τῶν μαρτύρων καὶ ἐπιτρέπουν εἰς ἡμᾶς νὰ ἀξιολογήσωμεν τὸ μοναδικὸν ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ φαινόμενον τοῦ χριστιανικοῦ μαρτυρίου... Τὸ χριστιανικὸν μαρτύριον οὐδὲν ἑστὶν ἀποτέλεσμα παθολογικῶν «ἐνθουσιαστικῶν τάσεων», γεννωμένων ἐκ νοσηροῦ θρησκευτικοῦ μυστικισμοῦ, ἀποξενωμένου τῆς ζωῆς καὶ πραγματικότητος... ἀλλ' εἶναι ἀποτέλεσμα θερμῆς πίστεως, ἥτις ἐν τῇ ἱεραρχικῇ κλίμακῃ καὶ διαβαθμίσει τῶν ἀξιών θέτει ὑπὲρ πάντων ἄλλην ἀξίαν τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὸν Χριστόν... Ἐν τῇ πίστει καὶ ἀγάπῃ αὐτῇ εὐρίσκειται τὰ τοιαῦτα βασιανιστήρια, ἐσωτερικῆς δυνάμεως καὶ χαρᾶς, μεθ' ἧς οἱ μάρτυρες ὑφίστανται τὰ τοιαῦτα βασανιστήρια. Οὗτοι δὲν περιορίζουσιν τὰ πλαίσια τῆς ζωῆς ἐντὸς τῆς αἰσθητικῆς καὶ ὁρατικῆς πραγματικότητος, ἀλλ' ἐντάσσουσιν τὰς ἐπιγεῖους ἀξίας καὶ συναρτῆσεις ἐντὸς τῶν υπερκειμένων συναρτήσεων τοῦ πνευματικοῦ κόσμου, ἔχοντες τὸ μακίγιον βίωμα τῶν ἀσυλλήπτων μυστηρίων τῆς «ἐπιζομένης» καὶ «μὴ βλεπομένης» (Ἐβρ. ια'. 1) οὐρανίου πραγματικότητος». Ὁρα καὶ «Εὐαγγέλιον Δ. Θεοδώρου. Ἡρώδης τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης. Βιβλιοθήκη τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας. Ἀθῆναι. 1949.»).

104. Εὐαγγέλιον κατὰ Ἰωάννην ιε' 20.

έλληνικήν ιστορίαν¹⁰⁵ ; Μήπως εἶναι τυχαῖον σύμπτωμα τὸ νόημα τοῦ θείου κάλλους τῶν ἀγωνιστῶν ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης καὶ ὑπὲρ τοῦ ἠθικοῦ κανόνος, γεννήματος τῆς ψυχῆς τοῦ Σωκράτους, καθ' ὃν «εἰ ἀναγκαῖον εἶη ἀδικεῖσθαι ἢ ἀδικεῖν, ἐλοίμην ἂν ἀδικεῖσθαι ἢ ἀδικεῖν». Εἰς τοὺς ὑποτίους ἀγωνιστὰς ἀναφέρεται καὶ ἡ «μουσική τῶν μακαρισμῶν» τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου : «Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην». Καὶ τὴν ὁποίαν δικαιοσύνην ὁ καλλιτέχνης τοῦ βιβλικοῦ λόγου Σταῦρος Α. Νικολαΐδης, συνδέει μετὰ τῆς ἀγάπης¹⁰⁶ : «Νὰ πρόκειται ἄρᾳ γε γιὰ τὴν δικαιοσύνην τῶν ἀνθρώπων—τὴν συμμόρφωσιν πρὸς τοὺς κώδικας τῶν ἀνθρωπίνων νόμων ἢ καὶ ἔστω γιὰ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Νόμου καὶ τῶν Προφητῶν, ὅπως τοὺς ἐξηγούσε ἡ Φαρισαϊκὴ ὑποκρισία καὶ ὁ Σαδδουκαϊκὸς ὀρθολογισμὸς ; "Οχι. Ἡ δικαιοσύνη τοῦ Ἰησοῦ πηγάζει ἀπὸ τὴς μυστικῆς πηγῆς τῆς στοργῆς καὶ ὁδηγεῖ πρὸς τὴν μεγάλην Θάλασσαν τῆς ἀγάπης. "Ολοι οἱ ἄνθρωποι, ὁμοθεεῖς, ὁμόπιστοι καὶ ἀλλόπιστοι, φίλοι καὶ ἐχθροί, ὅλοι πρέπει νὰ εἶναι ἀντικείμενα τῆς δικαιοσύνης μας. Καὶ τῆς δικαιοσύνης αὐτῆς ἡ πεῖνα θὰ ἱκανοποιηθῇ καὶ ἡ διψὰ θὰ σβήσῃ, μόνον, ὅταν ὁλοκληρωθῇ καὶ πλημμυρίσῃ παντοῦ τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης».

105. Ἐκ τοῦ ὑπερόχως ὥραίου πανηγυρικοῦ λόγου τοῦ ἐκφωνηθέντος κατὰ τὴν 25ῃν Μαρτίου 1957 ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ καὶ ἐν τῇ Παντείῳ ἀνωτάτῃ σχολῇ πολιτικῶν ἐπιστημῶν Ἰωάννου Ν. Θεοδωρακοπούλου («Ἐκδόσεις 1957. Ἀθῆναι.» σ. 5) : «Ὁ δεῦτερος χαρμόσυνος φθόγγος τῆς σημερινῆς μεγάλης ἡμέρας, ὁ ὁποῖος ἐγκαινιάζει τὸν ἐνιαυτὸν τῶν Ἑλλήνων εἶναι τὸ «χαῖρε, ὦ χαῖρε λευτεριὰ». Καὶ ὁ ἐνιαυτὸς τῶν Ἑλλήνων εἶναι τὸ 1821, τὸ ἔτος τῆς ἀναστάσεως τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους. Αἰώνων μαρτύρια καὶ πόνοι, πόνοι καὶ μαρτύρια ἀνέγκυστα καὶ ἀνέγκυστα μετουσιώνονται τώρα εἰς τὸν νικηφόρον καὶ ἄγιον αὐτὸν φθόγγον, ὁ ὁποῖος ἀπαλύνει τὰ πονεμένα στήθη τῶν Ἑλλήνων. «Χαῖρε, ὦ χαῖρε, λευτεριὰ» ἀκούεται ἀπὸ παντοῦ. Καὶ πᾶσα ἡ γῆ βοᾷ μετ' εὐφοσύνης «χαῖρε, ὦ χαῖρε, λευτεριὰ». Καὶ τὰ βουνὰ καὶ τὰ δάση καὶ τὰ λαγκάδια καὶ οἱ λόγγοι καὶ οἱ κάμποι καὶ τὰ πελάγη ἀντηχοῦν «χαῖρε, ὦ χαῖρε, λευτεριὰ». Καὶ ὁ χαρμόσυνος ὕμνος ἀναπέμπεται εἰς τὸν ἅγιον αἰθέρα ὡς θυμίαμα ἱερὸν εἰς τοὺς Θεούς. Καὶ οἱ πανευδαίμονες Θεοί, οἱ αἰωνίως νέοι, τὰ πανάρχαια πνεύματα τοῦ τόπου, οἱ Θεοί, οἱ ὁποῖοι ἄλλοτε συνώδευσαν τοὺς ἀρχαίους Ἑλλήνας ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης, ἀγάλλονται τώρα, καθὼς ἀκούουν ἀπὸ τὸ στόμα τῶν ἀπογόνων καὶ εἰς τὴν αὐτὴν γλῶσσαν τὸ «χαῖρε, ὦ χαῖρε, λευτεριὰ». Ἀγάλλονται, καθὼς βλέπουν τὸ «ἡγαπημένον νεόφυτον» τῆς ἐλευθερίας νὰ βλαστάνῃ, ν' ἀνθίσῃ καὶ νὰ καρποφορῇ εἰς τὴν λατρευτὴν των γῆν. Ἀγαλλιοῦν οἱ Θεοί, καθὼς βλέπουν τοὺς νέους Ἑλλήνας νὰ ἐξέρχονται ἀπὸ τὸ ἔρεβος τῆς δουλείας, νὰ καταλύουν τὰ δεσμὰ τοῦ ζυγοῦ καὶ νὰ ὑψώσουν καὶ πάλιν εἰς τὰ παλαιὰ ἱερὰ βῆθρα, τὰ ὁποῖα εἶχον σκεπασθῇ ἀπὸ τὴν τέφραν τῶν ἐρεπίων, τὰ πάγκαλα ἀγάλματά των καὶ τὸ ἄγαλμα τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου. Πόσα δάκρυα καὶ πόσα αἵματα ἐχύθησαν καὶ πόσος θάνατος ἀπλώθηκε καὶ πόσα ἀκόμη δάκρυα καὶ πόσα αἵματα καὶ πόσος φρικτὸς θάνατος θὰ ἀπλωθῇ διὰ νὰ ἐπανεύρῃ ἡ ἐλευθερία τὴν ἀρχαίαν τῆς πατρίδος καὶ δόξαν ! Τοῦτο ἀναλογίζονται τώρα οἱ πανευδαίμονες Θεοὶ καὶ δακρύζουν, δακρύζουν ἀπὸ χαρὰ. . .».

106. «Σταῦρος Ἀ. Νικολαΐδης», Ὁ Ναζωραῖος. 1940.» σ. 198 ἐπ. καὶ «Χρυσὸν Εὐελπίδην. Ἡ πολιτεία τῶν νέων. Ἀθῆναι. 1957.» σ. 138 ἐπ. : «Ἡ δικαιοσύνη δικάζεται», (σ. 147 : «Τὸ ἔργο μας θὰ ὁλοκληρωθῇ, ὅταν μάθουμε τὸν κόσμον ν' ἀγαπᾷ καὶ ὅχι νὰ μισῇ.»).

Καὶ ὅμως ἅπαντες οἱ ἀνωτέρω ἀγωνισταὶ καὶ ἥρωες τῆς ἀξιολογικῆς ζωῆς δὲν ἦσαν οὔτε ὑπεράνθρωποι, οὔτε ὑπερφυσικά ὄντα. Ζῶντα οἰοῦναι ἐκτὸς τῆς φυσικῆς πραγματικότητος. Ἀλλ' ἦσαν καὶ οὗτοι ἄνθρωποι, ἔχοντες σάρκα καὶ ὀστέα καὶ αἷμα, ὡς καὶ ποικίλους ἐπιγεῖους δεσμούς¹⁰⁷.

στ') Ὁσαύτως ἕτερον ἀναμφισβήτητον γεγονός, ὕπερ ἀντικρύζει τις κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος κατὰ τὴν γῆνιν τῆς πορείαν, εἶναι ἡ ἀκατάπαυστος διείσδυσις τῆς ἐντὸς τῆς φύσεως καὶ τῶν μυστικῶν τῆς καὶ ἡ ἀκατάπαυστος πτήσις τῆς ἀπὸ κατακτήσεων εἰς κατακτήσεις. Καὶ τοιούτοτρόπως, βλέπει τις συνεχῶς νὰ ἀποσβέννεται ἡ μία ἐποχὴ καταπληκτικῶν κατακτήσεων καὶ συνεχῶς νὰ προβάλλῃ μία ἄλλη νέων ἔτι καταπληκτικωτέρων. ἡ ὁποία νὰ διανοίγῃ ἐνώπιον τῆς ἀνθρωπότητος συνεχῶς καὶ νέους ὀρίζοντας καὶ νὰ καλῇ αὐτὴν διαρκῶς πρὸς νέους προσανατολισμούς. Διὰ νὰ καταρρίπτῃ πάλιν ἡ ἀνθρωπότης τὰ ὀρθούμενα νέα ἐμπόδια καὶ νὰ τολμᾷ νέας πτήσεις καὶ νέας ἀνόδους εἰς νέας κορυφάς, συνεχῶς κερδίζουσα νέαν σφίξαν καὶ συνεχῶς κερδίζουσα νέαν δύναμιν.

Και τουντοτρόπως ἡ ἀνθρωπότης συνεχῶς προχωρεῖ καὶ συνεχῶς ἀνέργεται διαρκῶς διψῶσα καὶ διαρκῶς ποθοῦσα ἀνάματος, ἀνεξάντλητος, θριαμβεύτρια πρὸς τὸ χάος τοῦ ἀπείρου, τὸ «χωρὶς τέρμα». Πρὸς ἀδιακόπως νέους καιροὺς ἀενάως μεγαλυτέρων δυνατοτήτων καὶ ἀενάως μεγαλυτέρων κινδύνων. Ὡς τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, ἥτις ἐγέννησε τὴν ἀτομικὴν ἐνέργειαν καὶ τοὺς ἀνθρωπίνους δορυφόρους τῆς γῆς.

Ἀληθῶς, ὡς ἔλεγε ὁ μέγας πατριάρχης Σοφοκλῆς (Ἀντιφόνης, στίχ. 332-360),

«Πολλὰ τὰ δεινὰ κοῦδὲν
ἀνθρώπου δεινότερον πέλει.
.....
ἄπορος ἐπ' οὐδὲν ἔρχεται
τὸ μέλλον. Ἄλδα μόνον
φεῦξιν οὐκ ἐπαίξεται.»

Ἀνθρώπινοι κατακτήσεις βιολογίῳ μεγαλείου καὶ δέους. Παραστα-
τικωτάτη ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἡ περιγραφή τοῦ ἀριστοτέχνου τοῦ δη-
μοσιογραφικοῦ λόγου Θ. Παπακωνσταντίνου (Ἐφημερίς «Ἐλευθερία» τῶν
Ἀθηνῶν τῆς 13 Ὀκτωβρίου 1957) διὰ τὸ νέον ἀνθρώπινον ἐπίτευγμα τοῦ
τεχνικοῦ δορυφόρου :

« Ἀπὸ δεκαήμερου τώρα ἔχει προστεθῇ εἰς τὸ σύμπαν καὶ κινεῖται, συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους τῆς ἁρμονίας του, ἓνας νέος ἀστήρ. Δὲν εἶναι τυχαῖον τέκνον τοῦ χάους. Χεῖρες θνητῶν, οἱ ὑποῖαι σφαδάζουν ἐπάνω εἰς τὸν

107. «Εὐαγγέλιον Δ. Θεοδώρου. Ἱστορία τοῦ χριστιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ἀθήναι.
1950.» σ. 74.

φλουόν ενός κόκκου τοῦ ἀπείρου, τὸν κατεσκέυασαν καὶ τὸν ἐξεσφενδόνισαν μετὰ τὴν τεχνικὴν δυνάμιν τοῦ πνεύματος. Ἡ ζωή του θὰ εἶναι ἐφήμερος. Τὸ μήνυμά του ὅμως ἀποτελεῖ τὴν ἑναρξίν μιᾶς νέας ἐποχῆς διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος : τῆς πλανητικῆς.

» Ἡ ἐξαπόλυσις τοῦ τεχνιτοῦ δορυφόρου εἶναι τὸ μεγαλύτερον μετὰ τὴν διάσπασιν τοῦ ἀτόμου ἐπιτεύγμα τῆς παγκοσμίου ἀδελφότητος τῆς ἐπιστήμης. Δώδεκα μόλις ἔτη χωρίζουν τὰ δύο κοσμοϊστορικὰ γεγονότα. Ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου βραχνύνει ἡλιγγιωδῶς τὰς προθεσμίας, ποὺ τάσσει εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ μεγαλώνει ἐκθαμβωτικῶς τὰ ἄλλατα, ποὺ ἐπιχειρεῖ. Προχθὲς ὑπέταξε τὸ ἀπειροελάχιστον τοῦ μικροκόσμου μετὰ τὴν ἐωσφορικὴν δυνάμιν του. Τώρα κάμνει τὸν περίπατόν του ὡς κυρίαρχος εἰς τὰ χῆτ τοῦ μακροκόσμου. Καὶ αὖριον ;

» Ὁ τεχνιτὸς δορυφόρος, ποὺ στρέφεται περὶ τὴν γῆν ἀπὸ τῆς προπαρελθούσης Παρασκευῆς, εἶναι ἓνα ἱπτάμενον ἐπιστημονικὸν ἐργαστήριον. Ταυτοχρόνως ὅμως εἶναι καὶ τὸ πρῶτον βῆμα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν κατὰκτησιν τοῦ διαστήματος. Διότι ἡ ἐπιτυχὴς ἔνταξις του εἰς τὸν ρυθμὸν τῆς περιδινήσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων, ἀποδεικνύει ὅτι ἡ γῆτιν ἐπιστήμη, ἡ ὑποία εἶναι ἐνιαία, ὑπερνίκησε μετὰ τὰς φοβεράς προόδους τῆς τὸν καθηλωτικὸν νόμον τῆς βαρύτητος καὶ ἐδημιούργησε τὰς προϋποθέσεις ἀλματώδους διευρύνσεως τῆς γνώσεως τοῦ κόσμου, ἐντὸς τοῦ ὁπίου ζῇ ὁ ἄνθρωπος.

» Χρειάζεται μεγάλη ἀφαιρετικὴ προσπάθεια καὶ ἱκανότης διὰ νὰ αἰσθάνθῃ κανεὶς ἀμιγῆ χαρὰν ἀπὸ τὸ ἡλιγγιωδὲς αὐτὸ ἄλλα. Ὑπερηφάνειαν αἰσθάνεται διὰ τὰ ἐπιτεύγματα καὶ τὰς περαιτέρω δυνατότητας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ταυτοχρόνως ὅμως, βλέπει μετὰ δέους ν' ἀνακύπτουν πλεῖστα ὅσα προβλήματα, πολὺ χθαμαλὰ ἐν συγκρίσει μετὰ τὴν ὕψη τῆς περιδινήσεως τοῦ δορυφόρου. ἀλλὰ καὶ πολὺ ἀνθρώπινα. Εἰς ἓν ἐρώτημα δύνανται νὰ συνοψίσθουν ὅλα αὐτὰ τὰ προβλήματα : Ποῦ θὰ ὀδηγήσῃ αὐτὴ ἡ πρόοδος ;»

Δὲν εἶχε δὲ παντάπασι ἄδικον ὁ Μ. Β. Κωτσόπουλος¹⁰⁸ γράφων : « Μποροῦμε νὰ εἰποῦμε ὅτι ἀπὸ τώρα μία νέα ἐποχὴ γιὰ τὴν ἱστορίαν ἀρχίζει, ποὺ θὰ ἔξη τὸν κίνδυνον γιὰ κύριο χαρακτηριστικόν. Ἀπὸ τώρα καὶ γιὰ πάντα ὁ ἄνθρωπος θὰ ζῇ κάτω ἀπὸ τὴν ἀπειλὴν ἑνὸς κινδύνου, ποὺ μεγαλώνει ἀκατάπαυστα. Ἀρά γε τὸ ἔργο του θὰ πάρῃ τὴ μορφὴν, ποὺ τοῦ ταιριάζει ; Ἡ ἀνθρωπότης, ἡ σημερινή, ἔχει κληρονομήσει μιὰ βαρεὶά ὑποχρέωσι. Ἐχει νὰ κυβερνήσῃ τὴ δύναμι, ποὺ κερδήθηκε ὡς τώρα. Ν' ἀποκτήσῃ δύναμι στὴ δύναμί της . . . Στους καιροὺς, ποὺ ἔρχονται . . . ἡ ἀνθρωπίνη προσωπικότης καλεῖται ν' ἀποδείξῃ, ὡς ποῖο σημεῖο εἶναι ἱκανὴ ν' ἀντιμε-

108. «Μ. Β. Κωτσόπουλου. Τὸ τέλος τῶν νέων χρόνων. Περιοδ. «Ἀκτίνες». Τεύχος 162. Ἀθῆναι. 1955.» σ. 313.

τωπίσῃ ὅλες τὶς καταστάσεις τοῦ ἐξαναγκασμοῦ, τοῦ κινδύνου καὶ τῆς μονώσεως, πού ἔφερε ὁ ρυθμὸς τῆς ζωῆς».

Θέμα, ὅπερ συναρπάζει τὸν ἐνορῶντα τὸ μεγαλεῖον τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκασμάτων καὶ ἐφευρέσεων, τὸ ὑποῖν τὸν μεταφέρει εἰς σφαῖρας ὑψηλότερας καὶ ἐμβάλλει αὐτὸν εἰς στοχασμοὺς καὶ εἰς φόβον καὶ εἰς ἔκστασιν.

Καὶ συνεχίζοντες διερωτώμεθα, ἄπασαι αἱ ἀφάνταστοι αὐταὶ κατακτήσεις τῶν μυστηρίων τῆς φύσεως ἐκ μέρους τῆς ἀνθρωπότητος ὑφείλονται εἰς τυχαίαν καὶ τυφλὴν μηχανοκρατίαν καὶ δὲν ἀποτελοῦσι πνευματικὰ ἀθλήματα τεραστίως ὀλκίῃς ἐκ μέρους κόσμου ἐλευθέρων ὑπευθύνων δημιουργικῶν προσωπικοτήτων ;

ζ') Ὡσαύτως ἕτερον θαυμαστὸν γεγονός, ὅπερ ἀντικρύζει τις ὁρῶν τὰ ἐπιτεύγματα τῆς ἀνθρωπότητος, εἶναι ἡ δημιουργία ὑπ' αὐτῆς πολιτισμοῦ. Ἀντικρύζει τις τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὑποῖσι «ἔχτισαν, ἔπλασαν, ὁμόρφηναν τὸν κόσμον», διότι ἐδημιούργησαν ἐν ἄλλο βασιλείον πολιτισμοῦ, κείμενον ὑπὲρ τὸ βασιλείον τῆς φύσεως ¹⁰⁹. Καὶ οὕτως ἀπέδειξαν ὅτι δὲν ἀνήκουν μόνον εἰς τὸν φυσικόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἱστορικὸν κόσμον. Διότι, ἐὰν ὡς ὁργανισμοὶ ἐντάσσωνται ἐντὸς τοῦ φυσικῶς γίγνεσθαι, ἀφ' ἐτέρου ὡς πνευματικὰ ὄντοτῆτες γίνονται οἱ δημιουργοὶ «τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἱστορικῆς γενικῶς πραγματικότητος ¹¹⁰».

Καὶ διὰ τοῦ ἐπιτεύγματος τοῦ πολιτισμοῦ ἐνεκολπώθη τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ στοιχεῖον τῆς εὐθύνης. Διότι ἐμφανίζεται πλέον αὕτη ὡς «τὸ ὑπεύθυνο δημιουργήμα, πού ἔχει τὸ προνόμιο, μὰ καὶ τὴν εὐθύνην νὰ εἶναι δημιουργός, δημιουργὸς παράπλευρα στὸν μεγάλο Δημιουργόν». Καὶ «στὴν ὑπεύθυνη αὐτῇ δημιουργικῇ πορείᾳ» ὁ κόσμος τῶν ἀνθρωπίνων τέκνων τῆς γῆς «βαδίζει ὅλο καὶ πρὸς τὰ ἐπάνω, ὅλο καὶ ψηλότερα, φέρεται πρὸς τὴν τελειότητα, ὡς τὸν Θεόν», «ὡς τὸν θεῖο θρόνον» ¹¹¹, πρὸς τὴν θέωσιν.

109. «Aloys Fischer. Erziehung, geistige. Enz. Hdb. des Kinderschutzes und der Jugendfürsorge. Herausgegeben von Ludwig Clostermann, Theodor Heller und P. Stephani: 2. Aufl. Leipzig. 1930.» σ. 186 : «Dritte endlich nehmen ihren Standort von vornherein in den Tatsachen der Geschichte, sehen den Menschen, die Gattung wie die einzelnen, als ein Wesen an, das nicht nur Geschichte hat, sondern Geschichte macht, das eine eigene Welt realisiert in und über dem Reich der Natur, die Welt der Kultur, und versuchen von daher den Unterschied zwischen Mensch und Lebewelt so zu verstehen, dass sie dem Menschen nicht bloss Bewusstsein, Seele und deren Ausdruck, sondern kritisches und schöpferisches Selbstbewusstsein, die Geist zuschreiben, die Menschenwelt als ein Reich von Personen auffassen, die jede für sich ein selbständiger, naturüberlegener, die Natur benutzender und gestaltender Mikrokosmos ist, in ihrer Gesamtheit den Geist als solchen repräsentieren».

110. «Ἰωάννου Ν. Θεοδωρακοπούλου. Μαθήματα Φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ. Ἀθῆναι. 1956.» σ. 3.

111. «Π. Μελίτη. Τὸ πρόσταγμα καὶ τὸ πρόβλημα. Περιοδ. «Ἀκτίνες». Τεύχος 110. Ἀθῆναι. 1950.» σ. 481.

Καὶ ἐρωτῶμεν καὶ πάλιν, τὸ ἔργον τοῦτο τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι τυχαῖον ἀποτέλεσμα τυφλῶν μηχανικῶν αἰτίων καὶ οὐχὶ δημιουργήμα τῆς ἐλευθέρας ὑπευθύνου συνειδήσεως καὶ ἐλευθέρας πρωτοβουλίας καὶ ἐλευθέρας δραστηριότητος τῆς ἀνθρωπότητος ;

η') Περαιτέρω ἀντικρύζομεν τὸν πόθον τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς τὸ ὥραϊον καὶ τὰς ποικίλας καλλιτεχνικὰς δημιουργίας, πηγὰς γενέσεως αἰσθητικῶν βιωμάτων διὰ τῶν καλλιτεχνικῶν συγκινήσεων, αἱ ὁποῖαι πλημμυρίζουσι τὴν ψυχὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ αἱ ὁποῖαι συμπληροῦσι τὸ νόημα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ¹¹². Διείδουσιν τῆς ὡραιότητος καὶ τῆς ἁρμονίας εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, τὰς ὁποίας σκουρπίζει ἡ τέχνη διὰ γραμμῶν, χρωμάτων, τόνων, ρυθμοῦ, μορφῶν ἢ ἄλλων τρόπων. Δημιουργήματα, ἀναβλύζοντα ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης νοσταλγίας πρὸς ἐξιδανικεῦσιν καὶ ἀπολύτρωσιν. Καὶ ἐκ θείας μηχανίας καὶ ἐκ θείου δαιμονίου. Οἷον προκειμένου περὶ τῶν ἔργων τῶν μεγάλων ὁραματιστῶν καλλιτεχνῶν, Ὁμήρου, Πινδάρου, Σοφοκλέους, Αἰσχύλου, Πραξιτέλους, Φειδίου, Shakespeare, Παφαίλ, Victor Hugo, Emile Zola, Dostoevsky, Beethoven, Wagner, Goethe, Θεοτοκοπούλου, Γκούζη, Κ. Παρθένη καὶ πλείστον ἄλλων ἐνθέων καλλιτεχνῶν τῶν διαφόρων ἀνθρωπίνων ἐποχῶν καὶ τῶν διαφόρων ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν. πτερούντων τὴν ψυχὴν πρὸς ὑψηλὰς ἀνατάσεις. Διότι, ὡς λέγει παραστατικῶς ὁ Johannes B. Lotz ¹¹³, ὁ καλλιτέχνης εἶναι εἰς ὁραματιστής, ὅστις εἰσχωρεῖ μέχρι τῆς ἐσχάτης αἰτιολογίας τοῦ κόσμου καὶ μέχρι τῶν δημιουργικῶν ἰδεῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶναι εἰς πλάστης, ὅστις κατέχει τὴν δύναμιν νὰ ἐκφράζη τὴν τοιαύτην ἐνόρασίν του διὰ τοῦ δημιουργικοῦ του ἔργου. Ἐφ' ὅσον παρ' αὐτῷ ἡ ἐνόρασις καὶ ἡ δημιουργία συναντῶνται. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ὁ καλλιτέχνης, βαίνων ἐπέκεινα τῶν χρονικῶν καὶ τῶν προσωπικῶν ὁρίων, μεταρσιεύεται εἰς προφήτην καὶ ἐρμηνευτὴν τῆς ὑπάρξεως ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων. Ἐν τῇ γνησίᾳ αὐτοῦ μορφῇ ὁ καλλιτέχνης ἐμφανίζεται ἀπὸ ὠρισμένης ἀπόψεως ὡς ἱερεὺς.

112. «B. Christiansen. Die Kunst. 1930.», «H. Lützelers. Einführung in die Philosophie der Kunst. 1934.», «J. Volkelt. System der Aestetik. 2. Aufl. 1925-27», «K. Riezler. Traktat vom Schönen. 1935.», «E. II. Παπανούτσου. Αἰσθητική. Ἀθήναι. 1948.»

113. «Johannes B. Lotz. Kunst. Philosophisches Wörterbuch herausgegeben von Walter Brugger S. J. 3. Aufl. Freiburg. 1950.». σ. 190 : «Der Künstler ist ein Seher, der bis zu den innersten Gründen alles Seienden, bis zu den schöpferischen Ideen Gottes vordringt, und er ist ein Schaffender der seiner Schau im Werk Ausdruck zu verleihen vermag ; Schauen und Schaffen sind bei ihm eins. So wächst der Künstler trotz aller zeit=und personbedingten Grenzen über sich selbst hinaus und steht als Prophet und Verklärer des Daseins unter den Menschen ; in seiner echten Gestalt eignet ihm etwas Priesterliches».

πάσης γνησίαις βουλήσεως», συναισθανομένης ὅτι κατέχει τὴν δυνατότητα νὰ ἀνταποκρίνηται ἢ νὰ παρακούῃ εἰς ἓν ἠθικὸν δέον καὶ ὀφείλει· 118.

V. Ψυχολόγησις τῶν ψυχολογιῶν τῆς κτήσεως.— 1. Ὁ περίφημος ψυχολόγος Müller=Freienfels¹¹⁹ χαρακτηρίζει τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι ὁ ψυχικὸς κόσμος καὶ ἡ πορεία τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος ἀπαρτίζουσιν οἷονεὶ χημικὴν σύνθεσιν ἐσωγενῶν καὶ ἐξωγενῶν χημικῶν παραγόντων ὡς πλάνην καὶ ὡς ταχυδακτυλουργίαν τοῦ ὑλιστικοῦ 19ου αἰῶνος, ἣν δύναται νὰ ἀποδεχθῇ μόνον νωθρότης καὶ ἀβάθεια σκέψεως.

2. Ἀπὸ ἐτέρας ὅμως ἀπόψεως ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος ὅστις ἀποπειρᾶται νὰ παραστήσῃ τὴν ἀνθρωπότητα ὡς ἀνεύθυνον τραγικὸν θῦμα τυχαίων ὄρων, συνιστᾷ, ψυχολογικῶς κρινόμενος καὶ ἀνθρωπίνην ἐπινόησιν ἀσυνείδητον, ἀνθρώπινον τέχνασμα, Διὰ τοῦ ὁποίου διψᾷ ἡ ἀνθρωπότης νὰ ἀποφύγῃ τὸ πικρὸν καὶ αἱματηρὸν συναίσθημα νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἠθικῶς ὑπεύθυνος καὶ ὑπόλογος, ὁσάκις τυχὸν παρουσιάσῃ μίαν ἠθικὴν πτώσιν καὶ μίαν ἀνῆθικον καὶ ἐλεεινὴν δρᾶσιν. «Πᾶς γὰρ ὁ φαῦλα πράσσων μισεῖ τὸ φῶς καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ὁ δὲ ποιῶν τὴν ἀλήθειαν ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα φανερωθῇ αὐτοῦ τὰ ἔργα, ὅτι ἐν Θεῷ ἐστὶν εἰργασμένα». (Εὐαγγέλιον κατὰ Ἰωάννην γ' 20-21.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο διαφωτίζει πλήρως καὶ ἡ Σχολὴ τῆς Ἀτομικῆς Ψυχολογίας. Σχετικῶς ὁ ἡμέτερος σεβαστὸς καὶ ἐπίλεκτος διδάσκαλος, τέως ἐκπαιδευτικὸς σύμβουλος Χαρίλαος Γκιτάκος περιγράφει παραστατικῶς τὴν πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ἀπευθυνομένην διδασκαλίαν τοῦ διασήμου ἰδρυτοῦ τῆς Σχολῆς ταύτης ψυχιάτρου Alfred Adler¹²⁰:

«Ἀνθρώπε, εἶσαι ὃν πνευματικόν, ἀπρόσιτον καὶ ἀνεξιχνίαστον ὡς πρὸς τὴν πνευματικὴν σου οὐσίαν, δὲν ἐπιτρέπεται ὅμως εἰς σὲ νὰ ἐρμηνεύῃς τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ἀναζητῶν αὐτὰ εἰς χημικὰς ἀλλοιώσεις καὶ μηχανικὰς κινήσεις τῆς φαιῆς οὐσίας τοῦ ἐγκεφάλου σου, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐρμηνεύῃς αὐτὰ χωρὶς τὴν προϋπόθεσιν τῆς υπάρξεως τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ κυριώτερον συστατικόν τῆς υπάρξεώς σου. Ἀνθρώπε, εἶσαι ἐνείκῃ προσωπικότης καὶ δύνασαι ἐλευθέρως νὰ σκέπτεσαι, ἐλευθέρως νὰ θέτῃς σκοπούς, ἐλευθέρως νὰ ἐκλέγῃς μέσα καὶ ἐλευθέρως νὰ ἐργάζεσαι διὰ τὴν πραγματοποίησιν αὐτῶν. Ἀλλά . . . μὴ λησμόνει, ἄνθρωπε, ὅτι εἶσαι ὑπεύθυνος ἀπολύτως ὑπεύθυνος διὰ τὰς πράξεις σου. Καὶ ὅμως θέλεις νὰ δρᾷς ἀνευθύνως χωρὶς νὰ δέχεσαι τὸν ἀντίκτυπον τῶν ἐνεργειῶν σου. Τρέμεις, ταλαίπωρε

118. «Johannes Hessen. Τὸ νόημα τῆς ζωῆς. Μετάφρασις ἐκ τῆς γ' γερμανικῆς ἐκδόσεως ἔτους 1947 ὑπὸ Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου. Ἀθήναι.» σ. 39.

119. «Δημητρίου Γ. Μωραΐτου. Γενικὴ Ψυχολογία. Ἔκδ. γ'. Ἀθήναι. 1955.» σ. 25, «Δημητρίου Γ. Μωραΐτου. Περιοδ. «Ἀτομικὴ Ψυχολογία». Τόμος Ζ'. Ἀθήναι. 1938.» σ. 99.

120. «Χαρίλαου Γκιτάκου. Περιοδ. «Ἀτομικὴ Ψυχολογία». Ἀθήναι. 1937.» σ. 122.

ἄνθρωπε, νὰ ἀναλάβῃς τὰς εὐθύνας ἐπὶ τῶν ὤμων σου. Τρέμεις, ταλαίπωρε ἄνθρωπε, νὰ ἀντιμετωπίσῃς γυμνὴν τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀντικρύξεις αὐτὴν μὲ προσωπίδας καὶ ἐπινοεῖς συστήματα θρησκευτικὰ, πολιτικὰ, κοινωνικὰ, ἡθικὰ διὰ νὰ ἀπαλλάξῃς τὸν ἑαυτὸν σου τῆς εὐθύνης. Τί εἶναι τὸ σύστημα τοῦ πεπρωμένου ἢ μία προσπάθεια ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς εὐθύνης; Τί εἶναι τὸ σύστημα τοῦ ἀπολύτου προσορισμοῦ; ... Τί εἶναι ἡ ἐρμηνεία τῶν ψυχικῶν φαινομένων μὲ τὰς ὑλιστικὰς θεωρίας σου παρὰ προσπάθεια ἀπαλλαγῆς ἐκ τῆς εὐθύνης; Τί εἶναι τὸ δόγμα τῆς κληρονομικότητος, τοῦ ὁποῦ τοσσην σὺν κατάχρησιν κάμνεις καὶ τὸ ὅποῖον σὲ μετέβαλεν εἰς ἀληθῆ τυμβωρύχον, νὰ ἀναζητῇς ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν εἰς τοὺς τάφους τῶν προγόνων σου τοὺς ὑπευθύνους τῶν ἐγκλημάτων σου; ... Τί εἶναι ἡ θεοποίησις τῶν ὁρμῶν σου, ὁ διχασμὸς τοῦ ἐγὼ εἰς ἀνώτερον καὶ κατώτερον, ἡ ἐπακολουθοῦσα μεταξὺ τῶν πάλιν, παρὰ μία προσπάθεια ἀπαλλαγῆς ἐκ τῆς εὐθύνης; Ἐλπισμόνησες, ὦ ἄνθρωπε, ὅτι αἱ ὁρμαὶ σου τελοῦν ὑπὲρ τὰς διαταγὰς τοῦ ἐγὼ. ὅτι εἰς τὸ ἐγὼ ἀναφέρονται πᾶσαι αἱ λειτουργίαι τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι ... αἱ ὁρμαὶ σου ἐξεγείρονται, καταστέλλονται ἢ τίθενται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἐγὼ σου πρὸς ἐξεγείρονται, καταστέλλονται ἢ τίθενται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἐγὼ σου πρὸς πραγματοποιήσιν ὀρισμένων σκοπῶν, ὑπὲρ αὐτοῦ τεθειμένων. Καὶ ὅμως δὲν ἐδίστασες νὰ παρυσιάσῃς τὰς ὁρμάς σου ὡς παντοδυνάμους θεότητας, κυβερνώσας τὸ ἐγὼ σου, καὶ ἐν ὀνόματι τῶν παντοδυνάμων τούτων θεοτήτων νὰ διαπράττῃς ἀληθῆ ἐγκλήματα !»

3. Τέλος ὑπεισέρχεται εἰς τὴν σκοτεινὴν πλευρὰν τῶν ὁπαδῶν τῶν Ψυχολογικῶν τῆς κτήσεως ὁ ἤδη μνημονευθεὶς πολὺς γερμανὸς φιλόσοφος Johannes Hessen ¹²¹. Οὗτος σημειοῖ ὅτι ὁ νατουραλισμὸς καὶ ὁ (ἡθικὸς) ἰδεαλισμὸς ἀνέκαθεν εἶχον ἀντιπαραταχθῆ εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ ὅτι ἡ προτίμησις ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς φιλοσοφικῆς κοσμοθεωρίας δὲν ἀποτελεῖ θέμα τῆς διανοίας, ἀλλὰ συνδέεται πρὸς τὴν ποιότητα τῆς ὅλης ἀνθρωπίνης προσωπικότητος.

Καταλήγει δὲ ὁ Hessen εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι «ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος κυριαρχεῖται ἀπὸ τὰς κατωτέρας δυνάμεις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος εἶναι παίγνιον τῶν ὁρμῶν, ἰδιοτροπιῶν καὶ παθῶν του, ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δὲν ἐπιδιώκει τὴν ἡθικὴν τελειότητα καὶ δὲν ἔχει μίαν ἰσχυρὰν καὶ ἀρίαν ἀξιολογικὴν θέλησιν. Αὐτός, ποτὲ δὲν θὰ γίνῃ ὁπαδὸς τοῦ ἡθικοῦ ἰδεαλισμοῦ».

4. Τοιοῦτοτρόπως δ' ὁ Hessen εὐρίσκεται σύμφωνος καὶ πρὸς τὰς ἀναλόγους σκέψεις τοῦ Fichte ¹²², καθ' ἃς τὸ εἶδος τῆς ἐπιλεγομένης ὑφ' ἐκάστου ἀνθρώπου φιλοσοφικῆς κοσμοθεωρίας του εὐρίσκεται ἐν στενῇ συναρτήσει

121. «Johannes Hessen. Τὸ νόημα τῆς ζωῆς. Μετάφρασις ἐκ τῆς γ' Γερμανικῆς ἐκδόσεως ἔτους 1947 ὑπὸ Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου. Ἀθήναι.» σ. 40.

122. Ἀναφέρεται ὑπὸ «Johannes Hessen. Αὐτόθι.» σ. 40.

μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. «Διότι ἐν φιλοσοφικὸν σύστημα δὲν εἶναι ἐν νεκρὸν οἰκιακὸν σκεῦος, τὸ ὁποῖον θὰ ἡδύνατο κινεῖς νὰ ἀποβάλλῃ ἢ νὰ δέχηται κατ' ἀρέσκειαν, ἀλλ' ἐμψυχώνεται ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἔχει αὐτό». Μία δὲ ψυχὴ, ἥτις διεμέρφωσε χαρκατῆρα χαῦνον ἢ μαλθακὸν «μὲ τὴν πνευματικὴν δουλείαν, τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν ματαιοδοξίαν, οὐδέποτε θὰ ἀνυψωθῇ πρὸς τὸν ἰδεαλισμὸν».

VI. Ἡ ἐλευθερία τῆς ἀνθρωπότητος ἀπὸ χριστιανικῆς σκοπιᾶς.— 1. Τέλος ἀναφερόμεθα καὶ εἰς τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, ἥτις, ὁρθῶς ἀξιολογουμένη, κατὰχρεὶ ψυχολογίαν χρήσεως.

2. Εἶναι τὸ ρῶς, τὸ ὁποῖον διελάλησε τὴν ἐλευθερίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἡθικὴν τούτου εὐθύνην διὰ τὴν πορείαν, ἣν τοῦτο ἐκάστοτε χαράσσει.

«Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμα ἐστίν. Οὗ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία»¹²³. «Ἰμεῖς ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί. Μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῇ σαρκί, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις»¹²⁴. «Ἐὰν οὖν ὁ ὕμῃς ἐλευθερώσῃ, ὅντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε»¹²⁵. «Ὡς ἐλεύθεροι, καὶ μὴ ὡς ἐπικάλυμμα ἔχοντες τῆς κακίας τὴν ἐλευθερίαν»¹²⁶.

3. Εἶναι ἡ θρησκεία ἐκείνη, ἥτις ἀπηύθυνε τὴν μεγάλην πρόσκλησιν πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα, ἵνα χρησιμοποιήσῃ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ αὐτεξούσιον, τὸ ὁποῖον ἐχάρισεν εἰς αὐτὴν ὁ Θεός, πρὸς συνεχῆ «ἀνθρωποποίησιν»¹²⁷ καὶ προσέγγισιν τῆς εἰς τὴν θείαν τελειότητα, τὴν τελειότητα τοῦ Φωτὸς τοῦ Κόσμου, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

«Ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὥσπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τέλειός ἐστι»¹²⁸. «Ὁ λέγων ἐν αὐτῷ μένειν, ὀφείλει, καθὼς ἐκεῖνος περιεπάτησε, καὶ αὐτὸς οὕτω περιπατεῖν» (Α' Ἰω. β' 6). «Χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ὑμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμόν, ἵνα ἐπακολουθήσῃτε τοῖς ἔχουσιν αὐτοῦ· ὅς ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὗρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ· ὅς λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδοροί, πάσχων οὐκ ἡπεῖλει, παρεδίδου δὲ τῷ κρῖνόντι δικαίως» (Α' Πέτρ. β' 21–23), «Ἰπόδειγμα γὰρ δέδωκα ὑμῖν, ἵνα καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῇτε» (Ἰω. ιγ' 15).

4. Τοιοῦτο-τρόπως τὰ ἀνθρώπινα τέκνα τοῦ Θεοῦ ἵστανται «ἐναντι παντὸς ἐπιγείου προβλήματος» μὲ τὴν ἐσωτερικὴν ἐκείνην ἀνεξαρτησίαν, τὴν ὁποίαν

123. Παύλου τοῦ ἀποστόλου β' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴ γ' 17.

124. Παύλου τοῦ ἀποστόλου ἐπιστολὴ πρὸς Γαλάτας ε' 13.

125. Εὐαγγέλιον κατὰ Ἰωάννην η' 36.

126. Πέτρος τοῦ ἀποστόλου α' ἐπιστολὴ β' 16.

127. «Menschenwerdung». Κατὰ τὸν E. Kant τὸ μέγιστον πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ μετανόησῃ ὁρθῶς καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ δεόντως, ἐντὸς τοῦ κόσμου τῇ δημιουργίᾳ, τὴν ἀποστολὴν του ὡς ἀνθρώπου.

128. Εὐαγγέλιον κατὰ Μαθθαῖον ε' 48.

εἶχεν ὑπ' ὧσιν τοῦ ὁ ἀποστόλος τῶν Ἑθνῶν Παῦλος, ὅτε ὠμίλει περὶ «τῆς ἐλευθερίας τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ» ¹²⁹.

Καὶ ὑπὸ τὴν ἐννοιαν ταύτην ἀκριβῶς ἡ ἀνθρωπότης ἐκλήθη νὰ ἀπεκδυθῇ τὴν παλαιὰν σαθρὰν ἀνθρωπότητα «σὺν ταῖς πράξεσιν» αὐτῆς καὶ νὰ ἐνδυθῇ τὴν νέαν, ἀνακαινισμένην «εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος» αὐτήν ¹³⁰.

5. Ἐπομένως ἡ ἀνθρωπότης, φωτιζομένη ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ, δὲν εἶναι ἀπλοῦς κόσμος φυσικῶν ἐμβίων ὄντων, ἀλλὰ κέκτηται θείαν, οὐρανίαν καὶ ἱερὰν ἀποστολήν. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως δὲ ταύτης, ἀπὸ συμφώνου μάλιστα καὶ πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν παραβολὴν τῶν τάλαντων ¹³¹, ὀρθῶς ἐρμηνευομένην, αὕτη δὲν πρέπει νὰ παραμείνῃ ὀκνηρὰ καὶ τυφλή, ἀλλ' ὀφείλει νὰ ᾔ ἐργατικὴ καὶ βλέπουσα, ἔχουσα καθήκον ἐπιτακτικόν, ὅπως χρησιμοποίῃ καὶ ἀξιοποιῇ τὰ θεῖα δωρήματα καὶ χαρίσματα τῆς, βαδίζουσα τὴν ὁδὸν τῆς θείας τελειώσεως τῆς.

6. Διὸ καὶ ὁ Χριστιανισμὸς θεωρεῖ τὴν ἀνθρωπότητα ὡς ἡθικῶς ὑπόλογον.

Ἡ ὁποία, ὑφισταμένη δοκιμασίαν τῆς ἐλευθέρας δραστηριότητός τῆς ἐπὶ τῆς γῆς, θὰ κληθῇ μίαν φοβερὰν ἡμέραν, κατὰ τὴν Δευτέραν Παρουσίαν, εἰς μίαν ἀγωνιώδη ἀπολογίαν «ἀπὸ ἐνὸς φοβεροῦ βήματος» διὰ τὴν γενομένην χρῆσιν τοῦ αὐτεξουσίου καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς, ὡς καὶ διὰ τὴν γενομένην χρῆσιν τῶν χαρισμάτων τῆς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς γῆνης τῆς ζωῆς.

Κατόπιν τῆς ὁποίας κρίσεως καὶ θὰ χωρήσῃ αὕτη ἀναλόγως εἴτε, ὡς ἀγαθὰ ποιήσασα, εἰς μίαν «ἀνάστασιν ζωῆς» καὶ εἰσέλυσιν εἰς τὴν «Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν», εἴτε, ὡς φαῦλα πράξασα, εἰς μίαν «ἀνάστασιν κρίσεως» ¹³².

«Μέλλει γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, καὶ τότε ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ» ¹³³. «Ἐκαστος δὲ τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον. Θεοῦ γὰρ ἐσμέν συνεργοί. Θεοῦ γεώργιον. Θεοῦ οἰκοδομὴ» ¹³⁴.

7. Τοιοῦτοτρόπως διὰ τοῦ Ἁγίου φωτὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐμπνέοντος πρὸς ἀγαθὴν χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ τὸν ἄνθρωπον, κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ καλλιτέχνου τοῦ φιλοσοφικοῦ θρησκευτικοῦ λόγου καθηγητοῦ Νικολάου

129. «Johannes Hessen. Αὐτόθι.» σ. 125.

130. Παύλου τοῦ ἀποστόλου ἐπιστολὴ πρὸς Κολοσσαεῖς γ' 9-11.

131. Εὐαγγέλιον κατὰ Ματθαῖον κε' 14-30. «Ὅρα καὶ περιοδικὸν «Φωνὴ τοῦ Κυρίου» τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἑλλάδος τῆς 5 Φεβρ. 1956, ὡς καὶ περιοδικὸν «Ζωὴ» ὑπ' ἀριθ. 2050 τῆς 16 Μαΐου 1957 περὶ ἀμελείας («Ἐσκέφθην τάχα ὅτι μὲ τὴν ἀμέλειαν αὐτὴν ρίπτομεν εἰς τὰ σκύβαλα πολυτίμους περιστάσεις, πὺ μᾶς φέρνει ὁ Θεός, καὶ ἀρχὴν στεύομεν πνευματικὰ πλεονεκτήματα, τὰ ὅποια ἑκεῖνος μᾶς ἔχει δώσει.»). Α' ἐπιστολὴ Πέτρου δ' 10 : «Ἐκαστος καθὼς ἔλαβε χάρισμα, εἰς ἐαυτοῦς αὐτὸ διακονοῦντες, ὡς καλοὶ οἰκονόμοι ποικίλης χάριτος Θεοῦ».

132. Εὐαγγέλιον κατὰ Ἰωάννην ε' 29.

133. Εὐαγγέλιον κατὰ Ματθαῖον ιστ' 27.

134. Παύλου τοῦ Ἀποστόλου α' ἐπιστολὴ πρὸς Κορινθίους γ' 6-9.

Λούβαρι¹³⁵, «γίνεται ὁ ἄνθρωπος προσωπικότης. "Ὅλα φωτίζονται μέσα του, δὲν ὑπάρχουν πλέον σκιάι, διότι ἐξαφανίζεται τὸ σκότος καὶ τὸ χάος. Αἱ ἐξωτερικαὶ ἐπιδράσεις καὶ οἱ ἐξαναγκασμοὶ τῆς σαρκὸς χάνουν τὴν δύναμίν των. Ὁ ἄνθρωπος γίνεται κύριος τῶν παθῶν του, ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὴν Εἰμαρμένην, διότι παρέχει ὁ ἴδιος νόμος εἰς τὸν ἑαυτὸν του, τὸν αἰώνιον ἠθικὸν νόμον, ποὺ ἐνηνθρώπησεν εἰς τὸ σπήλαιον τῆς Βηθλεέμ. Διὰ τῶν προσωπικοτήτων, τὰς ὁποίας δημιουργεῖ τὸ φῶς αὐτὸ ἐκ τῶν ἔνδον, ἀνηγγέρθη συχνὰ ἡ ἀνθρωπότης ἀπὸ τὸν ἐκπεσμόν καὶ τὴν ἠθικὴν παρακμὴν. Διὰ τοῦ φωτὸς αὐτοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπαλλαγῇ καὶ τὸ παρὸν ἀπὸ τὴν κρίσιν, ἡ ὁποία τὸ παραλύει καὶ τῆς ὁποίας τὰ αἷτια εἶναι κατ' οὐσίαν ἠθικά. Αὐτὸ μόνον ἔχει τὴν δύναμιν νὰ δημιουργῇ προσωπικότητας, κόσμους ἀπὸ τὸ χάος τῆς ἠθικῆς ἀναρχίας καὶ τῶν μικροτήτων τῆς ζωῆς».

VIII. Γενικὸν συμπέρασμα.—1. Τούτων οὕτως ἐχόντων καταλήγομεν εἰς τὸ γενικὸν συμπέρασμα ὅτι ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἀνεξαρτησία κατοικοῦσιν ἐντὸς τῆς ψυχῆς τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ὅτι «αἱ ψυχολογίαι τῆς κτήσεως» πλανῶνται πλάνην ἐκτεταμένην καὶ ἐπικίνδυνον, διότι συνελόντι εἰπεῖν παρορῶσι καθ' ὀλοκληρίαν τὴν ἰδιορρυθμίαν καὶ τὴν πραγματικότητα τοῦ κόσμου τῶν ἀνθρώπων ὡς πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν ὄντων.

2. Τοιουτοτρόπως ὅμως, καὶ ἀντιθέτως πρὸς τὸν κύκλον «τῶν ψυχολογιῶν τῆς κτήσεως», πιστεύομεν, συμφωνοῦντες δ' ἐν προκειμένῳ πλήρως πρὸς τὴν διδασκαλίαν «τῶν ψυχολογιῶν τῆς χρήσεως», ὅτι ὑφίσταται πλήρης ἠθικὴ εὐθύνη τόσον τῆς ἀνθρωπότητος ὡς συνόλης, ὅσον ὅμως καὶ ἐκάστης ἐπὶ μέρους ἀνθρωπίνης προσωπικότητος διὰ τὴν δρᾶσιν καὶ καθ' ὅλου εἰπεῖν διὰ τὴν πορείαν τῆς.

3. Δὲν γεννᾶται δὲ ζήτημα ὅτι πρὸς τὰς ἐν λόγῳ «ψυχολογίας τῆς χρήσεως» συμπαραμορτοῦσι καὶ ὕψισται παιδαγωγικαὶ ἠθικαὶ ἀξίαι.

Διότι διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ὁ νόμος τῆς αὐταρχίας τῆς χρήσεως σημαίνει οὐσιαστικῶς ἐνέργημα δυνάμεως καὶ φλόγα πρὸς δημιουργίαν καὶ θέωσιν. Τοιουτοτρόπως τελικῶς ἡ ζωσα πίστις εἰς τὴν αὐταρχίαν τῆς χρήσεως ἐπιφέρει καρποὺς ἀτιμήτους, σωτηρίους καὶ αἰώνιους. Διὰ ταύτης δὲ μόνον ἡ ἀνθρωπότης προάγεται, καταρτίζεται καὶ τελειοποιεῖται, καθισταμένη δὲ δόκιμος ἀποβαίνει ἀξία νὰ λάβῃ «τὸν στέφανον τῆς ζωῆς, ὃν ἐπηγγείλατο ὁ Κύριος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν»¹³⁶, ἥτοι ἐπιτυγχάνει τοῦ προορισμοῦ τῆς.

135. «Νικολάου Ἰ. Λούβαρι. Περιοδικὸν «Ραδιοπρόγραμμα», Τεύχος 295 τῆς 22-23 Ἰανουαρίου 1956. Ἀθήναι.» σ. 5.

136. Ἰακ. α' 12.